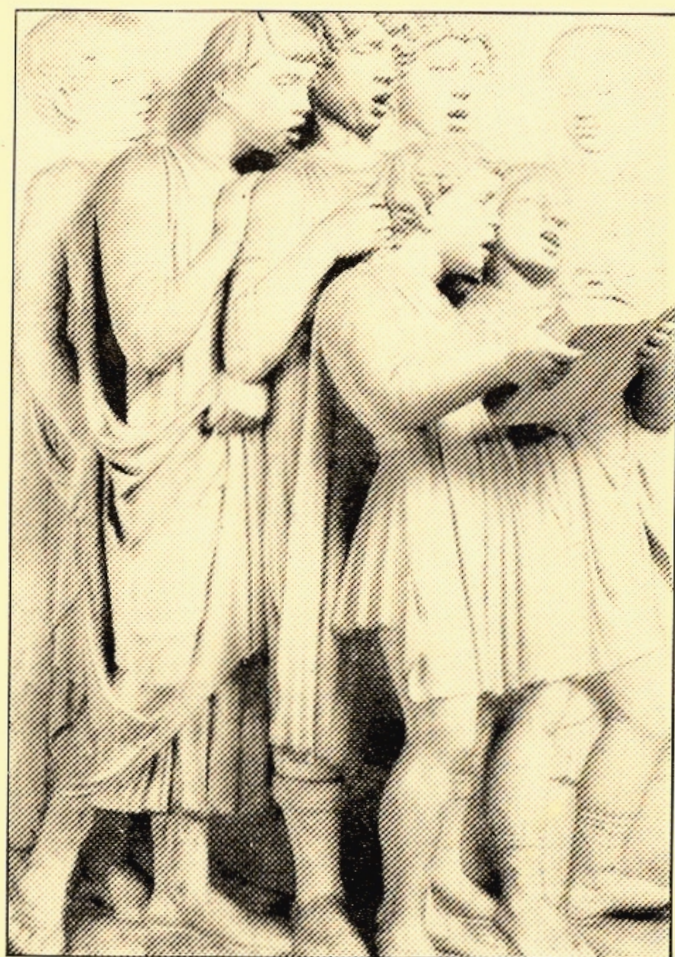

**Ο «Έλληνικός Μισελληνισμός»
καὶ ἡ «ἱερατική» ἀκαδημαϊκὴ ἐξουσία**

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΧΡΟΝΟΜΕΤΡΗΣΗΣ

«Ἡ χορωδία»: Ἔργο τοῦ Luca della Robbia (1435)

ΔΑΥΛΟΣ

Μηνιαίο Περιοδικό

Κυδαθηναίων 29, Πλάκα,
105 58 Ἀθήνα

Τηλέφωνα: 32.23.957 ή 98.41.657

•
Τὰ γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ
λειτουργοῦν πρωινὲς ὥρες
9.30-13.30, καθημερινά.

•
Ἰδιοκτῆτης — Ἐκδότης —
Διευθυντής:

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ

Ἀχιλλέως-Μουσῶν 51,
Π. Φάληρο

•
Φωτοστοιχειοθεσία-Ἀτελιέ:
Ν. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ & ΣΙΑ ΕΠΕ»
Μάγερ 11, Ἀθήνα, Τηλ. 5221792

Ἐκτύπωση-Βιβλιοδεσία:
«ΒΑΣΙΛΑΚΟΣ & ΣΙΑ ΕΠΕ»
Καλλιδρόμου 10
Μπουρνάζι-Τηλ. 5726819

•
Τιμὴ τεύχ. δρχ. 230
Ἐτήσια συνδρομὴ δρχ. 2.500
— Ὅργανισμῶν δρχ. 4.000
— Φοιτητῶν δρχ. 1.500
— Ἐξωτερικοῦ δολ. 50

•
Διαφημίσεις δὲν δημοσιεύονται.
Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται

•
Ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση
ἄρθρων τοῦ ΔΑΥΛΟΥ ὑπὸ τὸν
ὅρον ὅτι θὰ ἀναφέρεται ρητὰ ἡ
πηγὴ τους

•
Ὅλες οἱ συνεργασίες, τὰ βιβλία
καὶ τὰ ταχυδρομικὰ ἐμβάσματα
στὴ διεύθυνση:

Δημήτρη Λάμπρου, Μουσῶν 51 —
17562 Παλαιὸ Φάληρο, Ἀθήνα

•
Παρακαλοῦνται οἱ συνδρομητές
πού ἀλλάζουν διεύθυνση, νὰ τὸ
γνωστοποιοῦν στὸ περιοδικό.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ:

ΣΕΛΙΣ 3620:

Δημιουργία, δημιουργοὶ καὶ δημιουργούμενοι

Δ.Ι.Α.

ΣΕΛΙΣ 3621:

*Ὑπόθεση Ἀλφαβήτου: Συμπεράσματα καὶ προοπτικὲς
«ΔΑΥΛΟΣ»*

ΣΕΛΙΣ 3629:

*ΙΘΑΚΕΣ: Οἱ... πολλὲς (αὐτὲς ποὺ «ἤδη θὰ τὸ κατάλα-
βες»)*

ΣΠΥΡΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3637:

Ὅχι ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ἀλλὰ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΗΛΙΑΣ ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3642:

*Λογοτέχνης, ἀλλὰ τί λογιῆς; Λειτουργὸς ἢ ἐπαγγελματίας;
ΦΑΙΔΩΝ ΘΕΟΦΙΛΟΥ — Σ.Γ.Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ*

ΣΕΛΙΣ 3647:

*Πραγματικότητες καὶ ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα
ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ*

ΣΕΛΙΣ 3651:

Με κομμένη τὴν ἀνάσα

ΤΑΣΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ΣΕΛΙΣ 3657:

Ἡ ἀρχὴ τῆς χρονομέτρησης

CEZA SZAMOSI

ΣΕΛΙΣ 3663:

Φερεκὺδειος Μῦθος-Λόγος

ANNA ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ

ΣΕΛΙΣ 3667:

Οἱ ἥρωες, ἄλλοτε καὶ τώρα

Σ. ΠΑΝΑΓΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3671:

Διαλεκτικὴ καὶ Μαθηματικά

ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΦΩΤΗΛΑΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΠΟΙΗΣΗ:

*Σταῦρος Μελισσινός, Πάνος Μπάρδης, Εὐγενία Γερολυ-
μάτου, Χρῆστος Κατσιγιάννης, Ν. Κεχαγιάς - Ναΐθωνας.*

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ:

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ: Σελ. 3627 • **ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ:** Σελ. 3655

ΔΙΗΓΗΜΑ: Σελ. 3673 • **ΚΙΝΗΣΗ ΙΔΕΩΝ:** Σελ. 3678

Δημαγωγία, δημαγωγοί και δημαγωγούμενοι

Ἡ «ἀγωγὴ», ἡ ὁδήγησις τοῦ δήμου, εἶναι ἀπολύτως φυσιολογικὴ ἐκδήλωσις τῆς λειτουργίας τῆς ομάδας. Οἱ πολλοί, οἱ ἀνηγετικοὶ φύσει ἄγονται ἀπὸ τοὺς λίγους ἡγετικούς ἢ τὸν ἕνα. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ πολιτικὸ ἀντικατόπτρισμα τῆς κατὰ φύσιν ἱεραρχικῆς διαβαθμίσεως τῶν μελῶν τῆς ομάδας: Ἡ φύσις ἱεραρχεῖ σωματικά, πνευματικά, ἠθικά - δὲν ἰσοπεδώνει. Ἡ ἀνισότης εἶναι ὁ νόμος τῆς. Ἡ ἰσότης εἶναι αὐθαίρετη σύμβασις, δόγμα, διαστροφὴ τοῦ κατὰ φύσιν - καὶ ἐν τέλει εἶναι πολιτικὴ ἀπάτη.

Ἡ ὁδήγησις τοῦ δήμου ἐκφεύγει ἀπὸ τὴν τροχίαν τῆς, ὅταν οἱ ἄγοντες ἢ ὁ ἄγων δὲν εἶναι πράγματι ἡγετικοί, ἀλλὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τοῦ μὴ ἡγετικοῦ ἀνθρώπου: τὴν ἀπρονοησίαν ἢ ἀπροβλεψίαν, τὸν δόλο, τὸ ψεῦδος, τὴν μαζικὴν - μὴ προσωπικὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων, τὴν οἰκονομιστικὴν θεώρησιν τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν περίπτωσιν αὕτη ὁ «νόμος», τὸ λογικὸν (ποῦ φύσει κυβερνᾷ τὰ πάντα) ὑποκαθίσταται ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ ἐν τέλει ἡ πορεία τῆς ομάδας, ἡ ὁδήγησις τοῦ δήμου, ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἄλογον κολακείαν τῶν χυδαίων, καθοδηγούμενων ἀπὸ τοὺς ὁμοίους πρὸς αὐτοὺς καθοδηγητές. Αὐτοὶ εἶναι οἱ δημαγωγοί, μὲ τὴν κακὴν σημασίαν ποὺ προσέλαβε ὁ ὅρος, δηλαδή «ἡγέτες» ἄλογοι, ἐπιθυμητικοί, ἀπρόνοοι, ἀπροβλέπτες - καὶ στὴν πολιτικὴν πράξιν κατ' ἀνάγκην δόλιοι καὶ ὑποκριτικοί.

Σήμερα, στὴν ἐποχὴν ποὺ ἡ ἰσότης ἀποτελεῖ τὴν ἰδεολογικὴν βάση τῶν πολιτικῶν καθεστώτων, τὴν πηγὴν τῆς ἐξουσίας, ἡ ἐμφάνισις «ἡγετῶν» ποὺ δὲν διαθέτουν τὰ γνωρίσματα τοῦ ἡγέτου καὶ δὲν ἔχουν συνεπῶς τὶς προϋποθέσεις νὰ ἄγουν μὲ ἀσφάλεια τοὺς πολλούς, εἶναι ἀναγκαία κατάληξις. Οἱ πολλοί, ποὺ ἐν ὀνόματι τῆς ἰσότητος δικαιοῦνται νὰ ἀποφασίζουν γιὰ τὸ ποῖος θὰ εἶναι ὁ ἡγέτης, ἀναδεικνύουν «φυσιολογικά» τὸν ὁμοίό τους: αὐτὸν

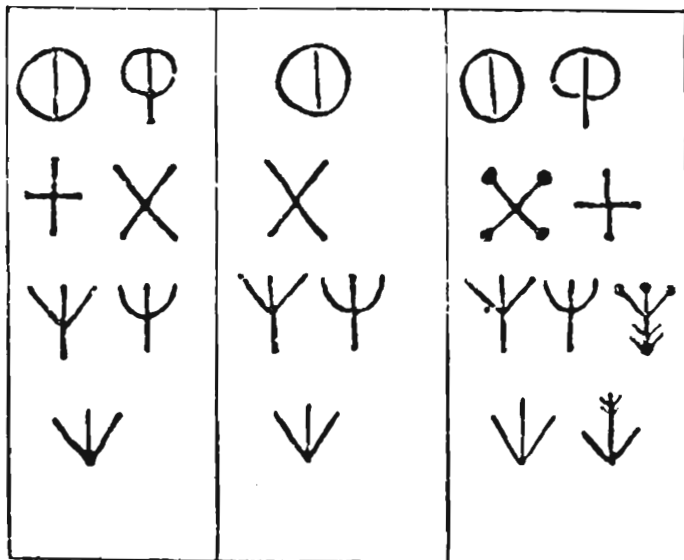
δηλαδή ποὺ σκέπτεται, σὰν κι αὐτούς, ποὺ τοὺς μιλάει ἐπομένως γι' αὐτὰ ποὺ ἐπιθυμοῦν, ποὺ τοὺς καταδολιεύεται, ποὺ τοὺς καταδημαγωγεῖ ἐν τέλει. Οἱ πολλοὶ δὲν προνοοῦν, δὲν προβλέπουν, δὲν λογίζονται, ἄρα καὶ ὁ ἐκλεκτός τους δὲν θὰ ἔχη αὐτὰ τὰ (ἡγετικά) γνωρίσματα.

Ἡ τραγικὴ στιγμή, τὸ ἀδιέξοδο, δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν στιγμήν ποὺ γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ ἔκρυθμη τροχίαν τῆς ομάδας, ποὺ μοιραῖα προκύπτει σὰν συνέπεια τῆς ὁδήγησιν τοῦ δήμου ἀπὸ μὴ ἡγετικούς «ἡγέτες». Ὁ παρὰ φύσιν καὶ κατ' ἀναξιοτήτητα ἄγων δὲν εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ εἰς θέσιν νὰ συλλάβῃ τὸν τρόπο ἐπανορθώσεως τῆς «παρεκκλίσεως» τῆς τροχιάς. Οἱ ἐνέργειές του εἶναι σπασμωδικές καὶ ἰσοδυναμοῦν μὲ ἄλυσίδα ἐπαναλαμβανομένων λαθῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀγόμενοι, ποὺ συνθλίβονται κάτω ἀπὸ τὶς συνέπειες τῆς ἐκτροπῆς πορείας, δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἐπίσης - ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνηγετικοῦ ἀνθρώπου - νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν αἰτίαν, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκλέξουν τρόπους ἀποκαταστάσεως τῆς ὀρθῆς πορείας. Ἡ φάσις αὕτη εἶναι πράγματι δραματικὴ, ἀλλὰ ἔχει κι ἕνα στοιχεῖο ἰλαρότητας: θυμίζει λίγο θεατρικὴ φάρσα.

Πῶς «λύεται» ἡ τραγωδία, πῶς ἐπιτυγχάνεται ἡ «τῶν τοιοῦτων παθημάτων κάθαρσις»; Δυστυχῶς ὁ κλασσικὸς ὀρισμὸς τοῦ Ἀριστοτέλη γιὰ τὸ θεατρικὸ δρᾶμα δὲν ἰσχύει γιὰ τὸ πολιτικὸ δρᾶμα: Δὲν τιμωροῦνται οἱ κακοὶ οὔτε ἐπιβραβεύονται οἱ ἀγαθοί. Οἱ πολλοί, «φύσει ἀνδραποδώδεις» - πάλι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη -, θὰ ἀποφασίζουν πάντοτε ὅπως ἀποφασίζαν καὶ πρὶν. Ἡ ἰσότης θὰ σκηνοθετήσῃ καὶ πάλι μὲ τὴν πασίγνωστην τεχνικὴν τῆς τῆς νέας παράστασις τῆς νέας πολιτικῆς τραγωδίας, ὅπου νεοδημαγωγοὶ καὶ παλαιοδημαγωγούμενοι θὰ μοιρασθοῦν κατὰ τὰ ἰσχύοντα πρότυπα τοὺς αἰώνιους θλιβεροὺς ρόλους τους.

Δ.Ι.Α.

Ἑλληνικά. Νοτιοσημιτικά. Κρητικά.

Σημεία τῆς πανάρχαιας Γραμμικῆς Γραφῆς Α τῆς Κρήτης παραβαλλόμενα πρὸς τὰ πολὺ νεώτερα φοινικικά καὶ τὰ κλασσικά ἑλληνικά (πίνακας τοῦ Α. Ἐβανς, «Scripta Minoa», σ. 92).

Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ (ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ)

Ἀπὸ ὅλη τὴν ὑπόθεση τοῦ Ἀλφαβήτου ἀποδείχθηκε, ὅτι στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει κάποια «ἐπιστημονικὴ ομάδα», πὺν ἐπέβαλε στὰ σχολικὰ καὶ πανεπιστημιακὰ βιβλία τὴν ἀντιεπιστημονικὴ ἄποψη ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο ἀνακάλυψαν οἱ Φοίνικες. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτός, ὅπως φάνηκε καθαρά, δὲν βασίζεται σὲ στοιχεῖα ἢ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ εἶναι αὐθαίρετος. Ἐτσι ἐξηγεῖται, γιὰ τοὺς ὁπαδοὺ τοῦ ἀποφεύγουν συστηματικὰ κάθε διάλογο μὲ τοὺς ἐπιστήμονες πὺν ὑποστηρίζουν τὴν σωστὴ γνώμη, ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἕλληνες (συγκεκριμένα οἱ ἀρχαῖοι Κρήτες) βρῆκαν τὸ Ἀλφάβητο καὶ τὸ ἔδωσαν στοὺς Φοίνικες.

Ἡ ἀντιπαράθεση τῶν δύο γνωμῶν ἔδειξε ὅτι ἡ μεριὰ τῶν «Φοινικιστῶν» δὲν ἔφερε οὔτε ἓνα στοιχεῖο, δὲν πρότεινε οὔτε ἓνα ἐπιχείρημα, ἐνῶ ἡ ἄλλη μεριὰ παράθεσε πλῆθος ἀναμφισβητήτων στοιχείων καὶ ἐπιχειρημάτων. Ἐπὶ πλέον τὴν ἄποψη γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ καταγωγὴ τοῦ Ἀλφαβήτου ἀποδέχονται καὶ διδάσκουν διαπρεπεῖς Ἕλληνες καὶ ξένοι ἐπιστήμονες διεθνoῦς κύρους καὶ μὲ ἀνεκτίμητη προσφορὰ στὴ γλωσσολογία, ἱστορία καὶ ἀρχαιολογία. Τὰ ὀνόματά τους εἶναι πασίγνωστα καὶ δὲν χρειάζεται νὰ τὰ ἐπαναλάβουμε. Ὡστόσο πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε ὅτι οἱ «Φοινικιστὲς» δὲν μνημονεύουν κὰν π.χ. τὸν Ἐβανς, τὸν Ντυσσώ, τὸν Μπίρτ κ.τ.λ. ἢ τοὺς Καββαδία, Ἀρβανιτόπουλο, Μαρινάτο κ.τ.λ. Ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ τοὺς ἀντικρούσουν, τοὺς ἀποσιωποῦν. Ἡ τακτικὴ αὕτὴ δὲν εἶναι ἐπιστημονικὴ, ἀλλὰ πολιτικὴ.

Εἶναι καιρὸς λοιπὸν νὰ ἀποκαλυφθῇ στ' ἀλήθεια ὁ ἀπώτερος σκοπὸς τῆς

«Φοινικικής θεωρίας». Ἡ θεωρία ὅτι τὸ Ἀλφάβητο τὸ ἐπινόησαν οἱ Φοίνικες δὲν ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὸ συμπέρασμα, ἀλλὰ ὑποκρύπτει πολιτικὴ θέση, ποὺ ἀποβλέπει στὴ προβολὴ τοῦ Σημιτισμοῦ σὲ βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ παντελὴς ἔλλειψη στοιχείων καὶ ἐπιχειρημάτων τῶν «Φοινικιστῶν» σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀποσιώπηση κάθε ἀντίθετης ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ἐπιβεβαιώνουν τοῦ λόγου τὸ ἀληθές.

Εἶναι πράγματι ἀξιοθρήνητο νὰ βλέπει κανεὶς Ἑλληνες ἐπιστήμονες νὰ διδάσκουν στοὺς φοιτητὲς καὶ μαθητὲς τὴν ἀντιἐπιστημονικὴ θεωρία τοῦ «Φοινικισμοῦ», νὰ μὴ ἀναφέρουν τοὺς σπουδαίους Ἑλληνες καὶ ξένους εἰδικoὺς ἐπιστήμονες ποὺ ἀποδεικνύουν τὴν Ἑλληνικότητα τοῦ Ἀλφαβήτου, νὰ κρύβουν τὴν ὑπαρξὴ ἄλλης γνώμης, ν' ἀρνοῦνται κάθε προφορικὸ ἢ γραπτὸ δημόσιο διάλογο, μολονότι προκαλοῦνται, νὰ ὑβρίζουν τοὺς διαφωνοῦντες, καὶ ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὸν «Φοινικισμό» ἐνάντια σὲ κάθε λογικὴ ἐξέταση τοῦ ζητήματος.

Ἡ ἀπουσία ἔστω ἐνὸς στοιχείου καὶ ἔστω ἐνὸς ἐπιχειρήματος, ποὺ νὰ ἐνισχύει τὴν σημιτικὴ προέλευση τοῦ Ἀλφαβήτου ἐξηγεῖ, γιὰτὶ μέχρι τῶρα δὲν κυκλοφόρησε στὴν Ἑλλάδα οὔτε ἓνα βιβλίον γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου καὶ τοῦ κάθε γράμματός του χωριστά. Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία στὸ θέμα τοῦ Ἀλφαβήτου, ποὺ εἶναι ἡ βάση τῆς γλώσσας μας, ἔχει ἓνα μεγάλο κενό.

Εἶναι τυχαία ἡ παράλειψη τῶν Ἑλληνικῶν φιλολογικῶν σχολῶν νὰ ἐκδώσουν συγγράμματα γιὰ τὸ Ἀλφάβητό μας, πάνω στὸ ὁποῖο θεμελιώθηκε ὁλόκληρη ἡ φιλολογία μας; Τί σημαίνει τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐνῶ οἱ καθηγητὲς γλωσσολογίας ἀσχολοῦνται μὲ πλῆθος διαφόρων γλωσσολογικῶν προβλημάτων καὶ ἐκδίδουν διάφορα βιβλία, μὲ τὸ Ἀλφάβητό μας, γιὰ τὸ ὁποῖο κυρίως ὀφείλαν νὰ ἔγραφαν, δὲν ἀσχολήθηκαν καθόλου; Εἶναι σύμπτωση, ποὺ ὅσοι ἀρνοῦνται τὴν Ἑλληνικότητα τοῦ Ἀλφαβήτου μας δὲν προσκομίζουν στοιχεῖα ἢ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ ἀπλῶς διαβεβαιώνουν τὸν ἰσχυρισμὸ τους ἐπικαλούμενοι ὁ ἓνας τὸν ἄλλον;

Καταγγέλλουμε τὴν συνωμοσίαν ἐναντίον τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας, γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ Ἀλφαβήτου. Τὴν καταγγέλλουμε μὲ ἐπιστημονικὸ τρόπο. Καὶ φανερώσουμε σ' ὅλους τὴν γύμνια τῶν «Φοινικιστῶν». Γυμνοῦς ἀπὸ στοιχεῖα, γυμνοῦς ἀπὸ ἐπιχειρήματα, γυμνοῦς ἀπὸ ἐπιστημονικὰ ὀνόματα τοὺς παραδίδουμε στὴ δημόσια θέα.

Γιὰ πολὺ χρόνον ἡ ὑπόθεση τοῦ Ἀλφαβήτου ἀπασχόλησε τὸ παρελθὸν ἔτος 1986 τὸν τύπο, τοὺς πνευματικoὺς ἀνθρώπους, τὴν Βουλὴ καὶ τὴν δικαιοσύνη. Εἰδικώτερα ὁ «Δαυλὸς» ἀνέλαβε τὸ βάρος τοῦ ἀγῶνος γιὰ τὴν ἀλήθεια γύρω ἀπὸ τὸ Ἀλφάβητο. Τὸ περιοδικὸ αὐτὸ τήρησε τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία τοῦ διαλόγου. Ὅχι μόνο πρόθυμα δέχθηκε, ἀλλὰ καὶ προσκάλεσε νὰ τοῦ σταλοῦν πρὸς δημοσίευση ὅλες οἱ ἀπόψεις. Καὶ τέλος ἀναδημοσίευσε αὐτοβούλως ἐπιστολὰς «Φοινικιστῶν», ποὺ εἶχαν δημοσιευθεῖ σὲ ἄλλα ἔντυπα. Δὲν φταίει, ἂν οἱ «Φοινικιστὲς» ἐγκατέλειψαν τὸν διάλογο ἢ ἂν στίς ἐπιστολὰς τοὺς δὲν εἶπαν κάτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς τοῦ Ἀλφαβήτου, οἱ ὁποῖοι παρουσίασαν σωρεῖα στοιχείων καὶ πολλὰς γνώμες ἐπιφανῶν ἐπιστημόνων.

Ἡ ἐφημερίδα «Καθημερινή» δημοσίευσε τίς ἐπιστολὰς τῶν «Φοινικιστῶν» ἐξ ὁλοκλήρου καὶ τίς ἀπαντήσεις τῶν διαφωνούντων μὲ λογοκρισία ἢ καθόλου. Παρά ταῦτα οἱ «Φοινικιστὲς» συνετρίβησαν, ἀπλούστατα διότι στεροῦνται ἐπιχειρημάτων. Μάλιστα οἱ ἐπιστολὰς τοῦ καθηγητοῦ κ. Π. Μπάρδη (Πανεπιστήμιο Ὁχάϊο), τοῦ ἐκδότη τοῦ «Δαυλοῦ» καὶ ἄλλων δὲν δημοσιεύθηκαν στὴν «Καθημερινή», ἢ ἐπειδὴ ἡ ἐφημερίδα θεώρησε δευτερεῦν τὸ θέμα τοῦ Ἀλφαβήτου ἢ γι' ἄλλους λόγους. Στα δικασ-

τήρια, όπου τούς ώδήγησε δύο φορές ο δικηγόρος κ. Κ. Πλεύρης, δεν τόλμησαν ούτε να εμφανισθούν, έστω για να πουν ότιδήποτε. Έξαφανίσθηκαν, φυγομάχησαν.

Στή Βουλή, όπου έφερε τὸ ζήτημα ἡ βουλευτὴς Ἀθηνῶν κ. Ἀννα Συνοδινού, πάλι ἐκεῖ οἱ «Φοινικιστὲς» ἔμειναν ἔκθετοι ἐπιστημονικὰ καὶ καλύφθηκαν μόνο πολιτικά, ἀφοῦ ὁ ἀρμόδιος ὑπουργὸς περιορίσθηκε νὰ δηλώσῃ ὅτι τοὺς ἔχει ἐμπιστοσύνη. Τὴ σχέση ἔχει ἡ ἐμπιστοσύνη ἐνὸς ὑπουργοῦ πρὸς ὑφισταμένην του ὑπηρεσία, μὲ τὸ θέμα; Στὴ συνέχεια ἐπιστημονικὲς προσωπικότητες τοῦ κύρους τῶν Ἀκαδημαϊκῶν καὶ τ. Προέδρων τῆς Δημοκρατίας κ.κ. Κ. Τσάτσου καὶ Μ. Στασινοπούλου ἐπληξαν τὸν «Φοινικισμό» μὲ δηλώσεις τους. Ἄλλο πλῆγμα τοὺς κατέφερε κι' ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κύπρου διὰ τοῦ κορυφαίου Κυπρίου λογοτέχνη δρ. Κύπρου Χρυσάνθη. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ γενίκευση τοῦ θέματος καὶ ἡ ἐκδήλωση ἐνδιαφέροντος ἀπὸ πνευματικὸς ἀνθρώπους κι' ἐπιστήμονες σχετικὰ μὲ τὸ Ἀλφάβητο ἦταν ἐπόμενο νὰ ὑποχρεώσουν τὶς δύο πλευρὲς νὰ δημοσιεύσουν τὰ στοιχεῖα τους. Ἐτσι φάνηκε ἡ γυμνότητα τῶν «Φοινικιστῶν».

Εἶπαμε, ὅτι οἱ «Φοινικιστὲς» δὲν προσκόμισαν οὔτε ἓνα στοιχεῖο, οὔτε ἓνα ἐπιχείρημα. Συνεπῶς ἡ παράταση τῆς διδασκαλίας σὲ μαθητὲς καὶ φοιτητὲς ὅτι οἱ Ἕλληνες πῆραν τὸ Ἀλφάβητο ἀπὸ τοὺς Φοίνικες ὀφείλεται σὲ ἀσκηση πολιτικῆς ἐξουσίας κι' ὄχι ἐπιστημονικῆς παιδείας.

Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀρκετὰ νοήμονες, ὥστε νὰ ἔχουν καταλάβει ποῦ βρίσκεται τὸ ὀρθὸ καὶ ποῦ τὸ λάθος. Τώρα ἀπομένει στοὺς «Φοινικιστὲς» νὰ ἀποδείξουν, ἂν ἔσφαλαν καλὸπίστα ἢ σκόπιμα. Ἄν παραδεχθοῦν ἓνα καλὸπίστο λάθος, δὲν ὑπάρχει φυσικὰ κανένα θέμα. Ἀπεναντίας εἶναι ἄξιοι ἐκτιμήσεως καὶ περιμένει κανεὶς τὸν ἀγῶνα τους γιὰ τὴν πλήρη ἀποκατάσταση τῆς ἀλήθειας. Ὅσοι πάντως ἐπιμένουν στὴν σκόπιμη διαστρέβλωση τῆς ἀλήθειας, νὰ ξέρουν ὅτι θὰ συναντοῦν παντοῦ μπροστὰ τους ὅσους δὲν συνεργοῦν μὲ τὴν ἀδράνειά τους στὸ στράβωμα τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας· θὰ συναντοῦν παντοῦ μπροστὰ τους τὴν ἴδια τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια γιὰ τὸ Ἀλφαβητὸ μας...

Τὸ φαινόμενο τοῦ «ἐλληνικοῦ μισελληνισμοῦ» καὶ ἡ «ἱερατικὴ» ἀκαδημαϊκὴ ἐξουσία

Ἀπὸ τὸν λέκτορα τῆς Φιλοσοφίας στὸ Ἐθνικὸ Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο καὶ ἔκτακτο συνεργάτη τῆς «Καθημερινῆς» κ. Ἡλία Π. Νικολοῦδη λάβαμε καὶ δημοσιεύουμε τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολή, τὴν ὁποία ὁ κ. Νικ. ἀπέστειλε ἀρχικὰ στὴν ἐν λόγω ἐφημερίδα, ἀλλὰ ἡ τελευταία δὲν τὴν δημοσίευσε:

12-1-87

Ἀγαπητὴ «Καθημερινή»,

Ἡ πρόσφατη «λογομαχία» περὶ τὴν καταγωγή τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια τέτοιες ἀλήθειες, ὥστε μιὰ νέα ἀναφορὰ στὸ θέμα δὲν θὰ ἀποτελοῦσε προσφορά στὸν βωμὸ τῆς βυζαντινολογίας:

1. Ἡ σφοδρότητα τῶν ἀντεγκλήσεων, γιὰ ἓνα ἐπιστημονικὸ ἐν τούτοις θέμα — τεχνικοῦ μᾶλλον χαρακτῆρα — ἀντανακλᾷ

μιὰ διάχυτη στὴν ἐλληνικὴ προσωπικότητα ἐμφυλιοπολεμικὴ προδιάθεση. Ὁ «θιασώτης» τῆς φοινικικῆς καταγωγῆς τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου θέλει, ἔτσι, τὸν «πιστὸ» τῆς μυκηναϊκῆς προέλευσής του «ἐθνικιστὴ», καὶ φαίνεται νὰ ἐννοεῖ «ρατσιστὴ», ἐνῶ ὁ τελευταῖος ἐξ αἰτίας αὐτοῦ κατηγορεῖ τὸν πρῶτο γιὰ «μηδισμό», καὶ ἐδῶ γιὰ «φοινικισμό».

2. Στὸ μέγα πάθος τῶν «ἐλληνομάχων»

διακρίνεται ό φόβος του Έφιάλτη, πού εξακολουθεί νά τρομοκρατεί τήν έλληνική ψυχή και νά άπειλεί τήν έλληνική ιστορία. "Αν υπάρχουν αὐτοαναγορευόμενοι ύπεραπιστές τών Θερμοπυλών, δέν είναι γιατί προφανώς δέν έλειψαν ανάμεσά μας οί Έφιάλτες;

3. Έ Η εύκολία, χωρίς ύπερβολή ή εύχαρίστηση, μέ τήν όποία βάλλεται ή «έλληνική ύπερηφάνεια» άπό μερίδα διανοουμένων, πού δέν νομίζω ότι τούς άδικεί ό χαρακτηρισμός «εύρωπαϊς» και «συνεσταλμένοι, αιώνιοι μαθητές» τής δυτικής κοουλτούρας, δημιουργεί ένα περίεργο φαινόμενο έλληνικού «μισελληνισμού», πού βρίσκεται σέ άκρα αντίθεση μέ τόν πάντοτε άνθηρό και γόνιμο εύρωπαϊκό φιλελληνισμό.

4. Έ Η άκαδημαϊκή ύπεροπτική αντιμετώπιση τής επιστημονικής άμφισβήτησης ή πρωτοτυπίας δέν καταδελώνει μόνο παντελή έλλειψη πνευματικής σεμνότητας, αλλά άποκαλύπτει και τήν ίερατική διάθεση τής θεσμικής επιστήμης, πού δέν θά δίσταζε, αν διέθετε τόν τρόπο, νά καταφύγει στόν άφορισμό και ίσως άκόμα, αν κρίνει κανείς άπό τά σημαίνοντα, στήν πυρά...

5. Έ Η άναγνώριση ενός τεκμηρίου επιστημονικότητας και ή καταχρηστική χρήση του όδηγεί στή δημιουργία μιās επιστήμης τύπου «άποφασίζομεν και διατάσσομεν», μιās όνομαστικής επιστήμης χωρίς αντίκρυσμα. Στο έπίμαχο θέμα τά επιχειρήματα του δημόσιου επιστημονικού λόγου (έπιστολές στήν «Καθημερινή» τών κ. Μπαμπινιώτη και Τομπαΐδη) δέν νομιμοποιούν τήν άξίωση γνωστικής και παιδαγωγικής αύθεντίας. Έ Ο σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ίνστιτούτου περιλαμβάνει σέ μιá και τήν αύτή περίοδο (έπιστολή 23-8-86) δύο αντίθετες προτάσεις: α) «ή καταγωγή του έλληνικού άλφαβήτου χάνεται στά βάθη τής ιστορίας» και β) «ή έπικρατούσα επιστημονική άποψη δέν άφήνει άμφιβολία για τήν καταγωγή του έλληνικού άλφαβήτου άπό τό φοινικικό άλφάβητο»: Έ Ο παιδαγωγικός σύμβουλος πιστεύει τό α και διδάσκει τό β. Έκτός αύτου, «έπικρατούσα επιστημονική άποψη» δέν ισούται μέ «έπιστημονική άλήθεια».

ΈΥάρχει άκόμα ή επιστημολογική κατηγορία «όρθότερη γνώμη». Έ Ο καθηγητής τής Γλωσσολογίας του Παν/μίου ΈΑθηνών στήν έπιστολή του (18-5-86) γράφει: «Έως πρός τήν καταγωγή του έλληνικού άλφαβήτου δέν ύπάρχει καμμιά σοβαρή επιστημονική διαφωνία», και πιό κάτω «κάθε συζήτηση... του θέματος... στερείται σοβαρότητας». Οί φράσεις «δέν ύπάρχει καμμιά σοβαρή...» και «στερείται σοβαρότητας», ως μη επιστημονικές, ως επιστημολογικά άνέγκυρες, είναι παιδαγωγικά και κοινωνικά επικίνδυνες — και ως κατ' έξοχήν έξουσιαστικός λόγος άπαράδεκτες. Έπιστημονικά σοβαρό δέν είναι αύτό πού λέγεται άπό τόν κάτοχο ενός επιστημονικού ή άκαδημαϊκού τίτλου, αλλά αύτό πού άποτελεί επιστήμη. Άποτελεί δέ επιστήμη όχι ή δογματική άρνηση κάθε άμφισβήτησης τής παραδοσιακής ή καθιερωμένης άποψης αλλά ή έρευνα τής αντικειμενικής άλήθειας. Έ Η αντικειμενική άλήθεια δέν είναι νομολογική ή στατιστική αλλά επιστημολογική, δηλαδή ύποβαλλόμενη σέ συνεχή έλεγχο. Είναι κριτική άλήθεια.

Έπί του συγκεκριμένου θέματος θά ενδιέφερε νά έπισημανθοϋν τά άκόλουθα:

1. Είναι βέβαιο ότι στο έπίμαχο θέμα δέν ύπάρχει αντικειμενική γνώση, αλλά μόνο επιστημονική πεποίθηση. Έ Η διάψευση τής επιστημονικής πεποίθησης παραμένει πάντοτε δυνατή.

2. Είναι βέβαιο ότι πριν άπό τή φοινικική γραφή ύπάρχει μυκηναϊκή συλλαβική γραφή, ότι ή φοινικική γραφή είναι συλλαβική γραφή προσαρμοσμένη στή συμφωνική δομή τής φοινικικής γλώσσας και ότι ή άρχαϊκή έλληνική γραφή είναι άλφαβητική μεταγραφή τής πρωτοσυλλαβικής έλληνικής ή αίγαιακής γραφής στή φοινικική της μορφή.

3. Έ Η παραδοσιακή φοινικική λύση βασίζεται στά έξής στοιχεία: όμοιότητα μορφής και διάταξης όρισμένων γραμμάτων του έλληνικού άλφαβήτου και τής φοινικικής γραφής: άρχικά ταυτόσημη διεύθυνση τών δύο γραφών: άναφορά του ΈΗρόδοτου για «φοινικία γράμματα»: παλαιές και νέες μαρτυρίες και τέλος φοινικική όνομασία

ορισμένων γραμμάτων. Τα επιχειρήματα αυτά, πλὴν ἑνός, ἂν μὴ τι ἄλλο κλονίζονται σοβαρὰ ἀπὸ τὴν κριτική, σὲ βαθμὸν μάλιστα ποὺ αἰρεται τὸ ἀναμφισβήτητο ἢ δεδομένο τῆς φοινικικῆς λύσης. Τὸ «ἀλάθητο» εἶναι θεολογική, ὄχι ἐπιστημολογική κατηγορία.

4. Τὸ ἐπιχείρημα ποὺ ἀντίστανται καλύτερα στὴν κριτική εἶναι ἡ φοινικικὴ ὀνομασία γραμμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Ἡ ἐξίσωση: γλῶσσα ὀνομασίας ἴσον γλῶσσα καταγωγῆς, ὅσο ὅμως εὐλογηκὴ ἂν φαίνεται, δὲν εἶναι ἐπιστημολογικὰ ἀναγκαία, ἀπολύτως ἀναγκαία. Δὲν λείπει πραγματι οὔτε καὶ στὸ εὐαίσθητο καὶ καίριο αὐτὸ σημεῖο ἡ σοβαρὴ ἀμφισβήτηση τοῦ ἐιδικοῦ ἢ ἔστω κάποιος προβληματισμός, ὅπως ἀρμόζει σὲ πραγματικὸ ἐπιστήμονα.

Ὡς μὴ ἐιδικός, θὰ ἤθελα, χωρὶς ἔπαρση καὶ μὲ τὴν ἐπιφύλαξη ὅτι δὲν κομίζω γλαῦκα εἰς Ἀθήνας, νὰ εἰσηγηθῶ πρὸς τὴν κατεύθυνση τῶν ἐιδικῶν τὴν ἀκόλουθη ὑπόθεση ἐργασίας (ἀφοῦ προηγουμένως πῶ ὅτι προσωπικὰ δὲν θὰ αἰσθανόμουν καμμιὰ μείωση, ἂν τύχαινε νὰ ἀποδειχθεῖ ἡ φοινικικὴ καταγωγή τοῦ ἀλφαβήτου μας, οὔτε καὶ θὰ ἔβλεπα τὴν Ἑλλάδα νὰ μικραίνει): Φοινικικὴ (ἐλληνοφοινικικὴ ἢ σημιτοφοινικικὴ) εἶναι ἡ ὀνομασία γραμμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ὀνομασία ποὺ μὲ τὸν ἄλφα ἢ βῆτα τρόπο, γιὰ τὸν ἄλφα ἢ βῆτα λόγο, υἱοθέτησαν καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου. Κι αὐτὸ ὑπὸ τῇ διαλυτικῇ αἴρεση ὅτι ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἢ ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα δὲν θὰ φέρει στὸ φῶς προγενέστερες μαρτυρίες ἐλληνοαλφαβητικῆς γραφῆς. Οἱ Φοίνικες δὲν ἀνακάλυψαν οὔτε ἐν γένει τὴ γραφή, οὔτε τὸ συλλαβικὸ σύστημα, οὔτε ἀσφαλῶς τὸ ἀλφάβητο. Τὸ ἀλφάβητο εἶναι ἐλληνικὴ ἐπινόηση. Τὸ ἐλληνικὸ ἀλφάβητο, τὸ πρῶτο στὸν κόσμος, ἀποτελεῖ ἀντικειμενικὴ ἐξέλιξη τῆς συλλαβικῆς μυκηναϊκῆς γραφῆς, ἀπὸ τὶς πρῶτες στὸν κόσμος, ποὺ εἶχε γνωρίσει ἐπίσης ἀντικειμενικὰ ἕνα προηγούμενο στάδιο ἐξέλιξης μὲ τὴν οὐσιαστικὰ συλλαβικὴ καὶ φαινομενικὰ ἀλφαβητικὴ φοινικικὴ γραφή. Ἡ φοινικικὴ ὀνομασία γραμμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγηθεῖ ἀπὸ τὸ πρακτικὸ καὶ τεχνικὸ

πνεῦμα τῶν Φοινίκων. Μὲ τὸν λογιστικὸ πολιτισμὸ μιᾶς κοινωνίας, τῆς ὁποίας κυρίαρχη πραγματικότητα ἦταν τὸ ἐμπόριο. Στὸ πεδίο αὐτὸ προηγούνται ἀσφαλῶς τῶν θεωρητικότερων Ἑλλήνων. (Δὲν ἦσαν πρῶτοι σ' ὅλα οἱ Ἕλληνες!). Ἄν οἱ ἀνάγκες τοῦ ἐμπορίου ἐξηγοῦν τὴν εἰσαγωγὴ καὶ ὀργάνωση τῆς γραφῆς τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου ἀπὸ τοὺς Φοίνικες, ἡ διάδοση τοῦ ἐμπορίου στοὺς ἄλλους λαοὺς τοῦ Αἰγαίου θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγήσει τὴν ἐξαγωγή τῆς τεχνικῆς βελτιωμένης παλαιότερης αὐτῆς γραφῆς ἀπὸ τὴ Φοινικὴ στὴν ἀρχαϊκὴ Ἑλλάδα. Ἄν ἀληθεύει ὅτι ἀπὸ τὸν 12ο αἰῶνα χάθηκε στὴν Ἑλλάδα ἡ γραφή, οἱ Ἕλληνες τοῦ 8ου αἰῶνα θὰ μπορούσαν νὰ ἀγνοοῦν, ὅταν υἱοθετοῦσαν τὸ «φοινικικὸ ἀλφάβητο», ὅτι ἐπανασυνδέονταν μὲ μιὰ μητρικὴ γραφή.

Στὴ βάση αὐτῇ θὰ πρότεινα γιὰ τὸ σχολικὸ κείμενο τὴν ἀκόλουθη, πιστεύω, ἐπιστημονικὰ ὀρθότερη — καὶ ἄρα παιδαγωγικότερη διατύπωση: Τὸ ἐλληνικὸ ἀλφάβητο, τὸ πρῶτο στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ πρότυπο τῶν συγχρόνων ἀλφαβητῶν, θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀποτελεῖ ἐξέλιξη τῆς τεχνικῆς βελτιωμένης ἀπὸ τοὺς Φοίνικες μυκηναϊκῆς συλλαβικῆς γραφῆς ἢ ἐνδεχομένως μιᾶς παλαιότερης κοινῆς αἰγαιακῆς γραφῆς.

Ἄν ἐθνικὸ, ἐπιστημονικὸ καὶ παιδαγωγικὸ εἶναι ὅ,τι εἶναι ἀληθινὸ — καὶ ὅσο δὲν θὰ διαψεύδεται τὸ περιεχόμενο τῆς διατύπωσης αὐτῆς —, δὲν βλέπω ἄλλον λόγο ποὺ θὰ ἐμπόδιζε τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ παιδαγωγικὴ ἀποκατάσταση τοῦ ἐπίμαχου σχολικοῦ κειμένου ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τὴν κοινωνικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀντικειμενικὴ ὑπόνομευση.

Τὸ χεῖριστο δὲν εἶναι ἀκριβῶς νὰ περάσει ὁ Ξέρξης, οὔτε ἡ παρουσία τοῦ Ἐφιάλτη (ἡ Ἑλλάδα ἐπέξησε καὶ τῶν δύο), ἀλλὰ ἡ ἀπουσία Θερμοπυλομάχων καὶ σ' αὐτὸ τείνει ὁ ἐντὸς τῶν τοιχῶν ἀνθελληνισμός. Ὁ νέος αὐτὸς διχασμός, στὸν ὁποῖο ὁδηγεῖ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῇ ἐλληνοφοβία, θὰ ἔχει, ἂν τελικὰ ἐπικρατήσῃ, ἀνυπολόγιστες συνέπειες: Διακυβεύεται τὸ ἀδιακύβετο...

Η.Π. Νικολούδης

Τροίας 39, Ἀθήνα

Σημ. «Δ».: «Μητέρα» τῆς ἐλληνικῆς γραφῆς ἀνεδείχθη ἀπὸ τὴν κατὰ τὸν 20ὸ αἰῶνα ἀνακάλυψη τῶν ἐνεπιγράφων πινακίδων ὅχι ἡ μυκηναϊκὴ συλλαβικὴ γραφή ἢ ἀορίστως μιὰ παλιότερη κοινὴ αἰγαιακὴ, ἀλλὰ ἡ συγκεκριμένη Γραμμικὴ Γραφή Α τῆς Κρήτης (πολὺ παλαιότερη τῆς ἐμφανίσεως τῶν Φοινίκων), τῆς ὁποίας τουλάχιστον 19 σημεῖα εἶναι πανομοιότυπα μὲ ἱσάριθμα γράμματα τοῦ κλασσικοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου (βλ. πίνακες Ἔβανς κ.ἄ. στὰ τεύχη 52, 53, 55, 56-57, 58 κ.λπ. τοῦ «Δαυλοῦ»). Ἐξ ἄλλου, βάσει τῶν ἀπόψεων σπουδαίων νεωτέρων ἐπιστημόνων, ποὺ δημοσιεύθηκαν ἐπίσης στὸ «Δ», ἡ «φοινικικότητα» τῶν ὀνομασιῶν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἀμφισβητεῖται ἤδη ἀπὸ τὴ σύγχρονη διεθνὴ ἐπιστήμη.

ΠΑΝΟΣ ΜΠΑΡΔΗΣ

Ἀνδρόνικος

(«Δαυλός», Δεκέμβριος 1986, σ. 3267-3270, καὶ «Βῆμα», 9 Νοεμβρίου 1986).

Κάθε Ἀνδρόνικος μέγας, ἀγχίνους ἀνήρ!
 Ἕνας ἐκ Ῥόδου καὶ πρώτου μεγέθους ἀστήρ.
 Πύργον ὀκτάγωνον ἔκτισεν ἄλλος φωστήρ.
 Τρίτος, Μανώλης ὁ Μεΐων, τοῦ Ἔθνους Σωτήρ:
 Κομπάζει,
 Καγχάζει,
 Πολὺ χαριέντως τοὺς πάντας χλευάζει,
 Ὅρχεῖται,
 Δονεῖται
 Καὶ τὴν Τερψιχόρην ἐνθέρμως μιμεῖται,
 Τὸν Φόρην συγχαίρει,
 τοῦ σφίγγει τὸ χέρι --
 Ποὺ γλαῦκας πρασίνας Ἀθήναζε φέρει--
 Καὶ γρύζει,
 Γογγύζει
 Καὶ λάθρα μὲ μένος ζουρλὸν φοινικίζει!
 Παπαῖ, πωπωπῶ, πῶς--
 Φεῦ!-- ἄλλαξεν ὁ Μανωλιός!
 Βαβαῖ, τὸ τοῦ Φόρη
 Φορεῖ γὰρ κασκέττον ἀλλοιῶς.

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ

Περὶ φιλανθρωπίας, ἄλλως κοινωνικοῦ κράτους

Ἡ φιλανθρωπία ἐκδηλώνεται πρακτικὰ μὲ τὴν δωρεάν ὑποστήριξη τῶν ὑλικά ἀδυνάτων ἀνθρώπων. Τὴν φιλανθρωπία ἀσκοῦν αὐτοὶ ποὺ ἰδεολογικά κηρύσσουν καὶ κοινωνικά ἐπιδιώκουν τὴν ὑλικὴ (σωματικὴ καὶ οἰκονομικὴ) ἀδυναμία τῶν ἀνθρώπων.

Σὰς φαίνεται παραδοξολογία: Πάρτε τὶς θεοκρατικὲς ἰδεολογίες: κηρύσσουν τὴν οἰκονομικὴ ἀπρονοησία μὲ πρότυπο «τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ» καὶ τὴν παραχώρηση τοῦ ἑνὸς χιτῶνος, ἂν διαθέτη κανεὶς δύο. Καὶ μόλις, μετὰ τὸν ἐνστερνισμό τῶν κηρυγμάτων αὐτῶν, περιέλθῃ «φυσιολογικά» κανεὶς σὲ κατάστασι πραγματικῆς ἔσχατης ἐνδεείας, σπεύδει ἢ θεοκρατία εἰς βοήθειάν του... Ἐφ' ἐτέρου οἱ ἴδιες θεοκρατικὲς ἰδεολογίες ἀγκαλιάζουν τυφλοὺς, χωλοὺς, παραλυτικούς, «πτωχοὺς τῷ πνεύματι» καὶ πάσης ἄλλης κατηγορίας σωματικὰ καὶ πνευματικὰ ἀναπήρους καὶ συγκροτοὺν μ' αὐτοὺς τὴν βάση καὶ τὸν κορμὸ τῆς πελατείας τους. (Ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία γενικὰ εἶναι πάντοτε ὁ μέγας κράχτης τῶν ὀρησκειῶν). Καὶ παράλληλα σπεύδουν εἰς παραμυθίαν, πνευματικὴν καὶ περιθαλπτικὴν, τῶν πασχόντων αὐτῶν. Ἡ φιλανθρωπία ὁργανώθηκε ἀρχικὰ ὡς κοινωνικὸς θεσμὸς ἀπὸ τὶς ὀρησκεῖες καὶ ἀσκήθηκε ἀποκλειστικὰ ἀπ' αὐτές. Τὰ πρῶτα πτωχοκομεῖα, συσσίτια ἐνδε-

ῶν, λεπροκομεῖα, φρενοκομεῖα - ὅλα ἄγνωστα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα - εἶναι ἔργο τῶν ὀρησκειῶν.

Σήμερα ἡ φιλανθρωπία λέγεται «κοινωνικὴ πολιτικὴ». Ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ προέκυψε ὡς ἐκδήλωση τῆς πολιτικῆς ἰδεολογίας τῆς ἀκτημοσύνης (ἢ τῆς «κοινοκτημοσύνης», ὅπως ψευδepίγραφα ὀνομάζεται). Ἡ ἰδεολογία αὐτὴ καταστρέφει τὴν ὑπάρχουσα ἰδιοκτησίαν καὶ τὶς ὁργανωμένες οἰκονομικὲς ἐπιδόσεις γενικὰ ἢ ἀποτρέπει τὴν ἀπόκτησιν ἢ ὀργάνωσιν νέων, καὶ στὴ συνέχεια σπεύδει εἰς βοήθειαν τῶν θυμάτων της. Μισθοί, συντάξεις, ἐπιδόματα, βοηθήματα, ἐπιδότησεις, ἀσφαλίσεις, στέγη, δάνεια κ.λπ. εἶναι οἱ σύγχρονες μορφὲς ἀσκήσεως τῆς φιλανθρωπίας ἀπὸ ἐκείνων ἀκριβῶς ποὺ δημιουργοῦν τὴν ἀνάγκη ἀσκήσεώς της. Ἡ ἰδεολογία τῆς ἀκτημοσύνης, εἴτε στὴν ἀνοιχτὴ καὶ ὠμὴ μορφή της (κομμουνιστικὴ) εἴτε στὴν συγκεκριμένη καὶ δόλια ἐκδήλωσή της (σοσιαλιστικὴ), δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ ἓνας κινήτηρας ποὺ κατευθύνεται πάνω σὲ δύο τροχούς: τὴν οἰκονομικὴ ἐξαθλίωσιν τῶν ἀτόμων καὶ τὴν παράλληλὴ «σωτηρία», τὴν διάσωσίν τους ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα. Θύτης καὶ σωτὴρ εἶναι ἔννοιες ταυτόσημες ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Διερωτᾶται κανεὶς, ἂν ἡ σχιζοφρενικὴ αὐτὴ διπλὴ δραστηριότη-

τα εἶναι ἐκδήλωση τῆς ἀνθρώπινης τρέλλας ἀπλῶς ἢ ὑποκρύπτει κάτι βαθύτερο. Πρέπει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι παρὰ τὴν ἐπιφανειακὴ ἀντίθεση τῶν δύο ἀξιμουθίων τῆς ἀκτημονικῆς ἰδεολογίας ὑπάρχει στὸ βάθος ἐνόητα: Εὐεργετώντας αὐτόν ποὺ καθιστῶ ἐνδεὴ τῆς εὐεργεσίας μου, τὸν ὑποτάσσω μὲ δύο τρόπους: μὲ τὴν ἀνάγκη (τὴ μέγιστη αὐτὴ μέθοδο ὑποδουλώσεως, ἀπ' ὅσες ἔχουν ἀνακαλυφθῆ ἕως τώρα, ἀφοῦ σ' αὐτὴν «καὶ θεοὶ πείθονται») καὶ μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη. Ἡ μέθοδος τοῦ θηριοδασιστῆ (μαστιγὴ καὶ ζάχαρη) εἶναι σὲ τελευταία ἀνάλυση ὅ,τι ὀνομάζουμε «κοινωνικὸ κράτος». Στὰ μάτια τῶν ἐξελημένων σύγχρονων μορφῶν ἐξουσίας τὰ ἔθνη δὲν εἶναι παρὰ θηρία, ποὺ πρέπει νὰ σπάσῃ τὸ ἡθικὸ τους μὲ τὴν ἐνδεia καὶ νὰ συρθοῦν ἱκέτι· στὰ πόδια της, γιὰ νὰ λάβουν τὸ μισθὸ τῆς ὑποτέλειάς τους. Ἔτσι, ἐν τέλει, ἡ ἀδίστακτη καὶ σατανικὴ αὐτὴ μορφὴ ἐξουσίας μπορεῖ νὰ φορῇ ἄνετα καὶ τὸ καπέλο τοῦ «ἀνθρωπισμοῦ», τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἰδεολογίας... Καὶ ἔτσι ἡ «ἰσότης», ἡ ἀναγκαία αὐτὴ ἰδεολογικὴ ἀφετηρία τῶν «ἀνθρωπιστῶν» τοῦ τύπου ποὺ περιγράφουμε, μπορεῖ νὰ πάρῃ τὴ θέσιν τῆς ἀπολύτως ἀσυμβίβαστης καὶ ἀπολύτως ἀντίθετης πρὸς αὐτὴν ἰδέας τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἀδικία τῆς ἰσότητος ταυτίζεται μὲ τὴ θεὰ Δίκην.

Ἔχουμε νὰ κάνουμε λοιπὸν μὲ πολιτικὴ τρέλλα ἢ μὲ πολιτικὴ σοφία; Ἀλλά, ἀδελφε ἀναγνώστη, σήμερον τὴν ἐποχὴ τῆς γενικῆς

διαταραχῆς τοῦ ἀνθρώπινου ἐγκεφάλου, τῆς τρικυμίας αὐτῆς τῶν κρανίων, πῶς νὰ διακριθοῦν τὰ ὅρια μεταξὺ τρέλλας καὶ σοφίας; Τί ἄλλο εἶναι αὐτὸ ποὺ οἱ σύγχρονοι στοχαστὲς ὀνομάζουν «ἐξουσιαστικὴ παράνοια» παρὰ ἓνας τερατώδης τραγέλαφος σκοποθετικῆς ἰδιοφυίας καὶ οὐσιαστικοῦ παραλογισμοῦ – τραγέλαφος, ποὺ θέτει τὴ σφραγίδα του σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς σύγχρονης ὁμαδικῆς καὶ ἀτομικῆς σκέψεως καὶ ζωῆς, μικρὸ μόνο μέρος τῆς ὁποίας εἶναι ἡ «φιλανθρωπικὴ» ἰδεολογία καὶ ἡ «φιλανθρωπικὴ» πολιτικὴ;

Ἀλλῶστε, ὁ ψυχιατρικὸς ὀρισμὸς τῆς σχιζοφρένειας δὲν μιλάει γιὰ «διάσπασιν προσωπικότητος», γιὰ διχασμένους τρόπους σκέψεως καὶ πράξεως, γιὰ ἀδυναμία ἐνίσσεως τῆς θεωρήσεως τῆς ζωῆς καὶ τοῦ Κόσμου; Καὶ γιατί, ἐπὶ τέλους, οἱ ἰδεολογίαι τῆς «φιλανθρωπίας» μάχονται μὲ τόσο μῖσος κατὰ τῆς τυπικῆς λογικῆς καὶ τὴν ὑποκαθιστοῦν μὲ «διαλεκτικὴς», μὲ «τριαδικοὺς θεοὺς» ἢ «σχήματα»; Γιατὶ σὲ τελευταία ἀνάλυση κήρυξαν καὶ εἰσήγαγαν στὴ ζωὴ μας, στὴν τέχνη μας, στὸν στοχασμὸ μας τὴν λατρεία τοῦ «Παραλόγου» τους, τῶν «συρρεαλισμῶν» τους καὶ ἐν κατακλείδι τῶν σκοταδισμῶν τους (γιὰ τὰ ὁποῖα τόσα ἔγραψε ὁ «Δαυλὸς» σὲ πρόσφατα τεύχη του); Ὅταν κανεὶς ἐμβαθύνῃ στὰ φαινόμενα μὲ ἀδέσμευτη σκέψη, κάπου ἴσως νὰ βρῇ τὸν μύθο τῆς Ἀριάδνης...

Μετέωρος

ΣΠΥΡΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

ΙΘΑΚΕΣ: Οί... πολλές (αὐτὲς ποὺ «ἤδη θὰ τὸ κατάλαβες»)

(5η συνέχεια — τελευταῖο)

Δίδομε σήμερα τὸ τέλος τοῦ διεξοδικοῦ δοκιμίου τοῦ κ. Σ. Παναγιωτάτου «ΙΘΑΚΕΣ» [ἡ ὁμηρικὴ (τεῦχος 41), ἡ καβαφικὴ (τεύχη 46, 47, 51)].

*Στὴν καβαφικὴ «ΙΘΑΚΗ» καθρεφτίζεται ἡ φυλετικὴ (Ἕλληνας) καὶ εἰδολογικὴ (ἀνθρώπου) παρακμὴ: Εἶναι ἐξαιρετικὰ εὐγλωττο τὸ γεγονός, ὅτι ὅ,τι προβάλλεται ὡς «παγκόσμια διανόησις», ὅ,τι δηλαδὴ «ἔχει φωνή», ἐπειδὴ ἡ γενικὴ ἐμπορευματοποιήσις ἔχει ἀφαιρέσει τὴ φωνὴ ἀπὸ κόρνα καὶ βούκινα (ἔτσι ποὺ δὲν εἶναι πιά νὰ ξανασπάσουνε... τζάμια!), ὅχι μόνον δὲν μπόρεσε νὰ συλλάβει πῶς πρόκειται γιὰ παλαβὸ, τρελλὸ, ἀνόητο ποίημα, διαβρωτικὸ – ὑπονομευτικὸ γνώσης, κρίσης, ἡθους, ἀρρενωπότητος [ἀφ’ οὗ φέρει τὸν ΜΑΘΗΤΗ «χαμένον», εὐνοῦχο, (νὰ σωπαίνει, μὴ «πιασθεῖ βλάκας», καθὼς ὅλοι παραδέχονται «ἀριστούργημα» λόγον ποὺ αὐτὸς ἀπορρίπτει), συνθηκολόγον-κρυψίνουν, βολεψίαν, κομπιναδόρον, ἀρπακολλιστὴ], μὰ καὶ τὸ 'ριξε στὴν πνευματικὴ πιάτσα «μικρὸ ἀριστούργημα». Δὲν ξέρω τί γίνεται ἄλλου. Τὸ ὅτι ὅμως οἱ Ἕλληνες περάσαμε αὐτὸ τὸ ποίημα καὶ στὰ σχολικὰ βιβλία, τὸ ὅτι τὸ... διδάσκουμε στὰ σχολεῖά μας, βεβαιώνει τραγικὸ τὸ βαθμὸν τῆς φυλετικῆς μας κάμψης! Γιατὶ ὁ φιλόλογος μπορεῖ νὰ «διδάσκει» τὴν «ΙΘΑΚΗ» μόνον στὸν βαθμὸν, ποὺ ὁ μαθηματικὸς μπορεῖ νὰ προσθέσει τὴν διάταξι: 7.139 : 28.332 | 6.005 (sic). Εἶναι τερατῶδες πῶς διανοούμενοι, λογοτέχνες, ἀκαδημαϊκοὶ (κ. Βρεττάκο, κι ἐδῶ «ντούκου»), πρόεδροι λογοτεχνικῶν σωματείων, φιλόλογοι (πόσο ἀρόδο, Θεέ μου...), δάσκαλοι, συγγραφεῖς, δημοσιογράφοι, δεσποτάδες, κληθέντες (καὶ καλούμενοι) νὰ ὁμιλήσουν ὑπεύθυνα περὶ «ΙΘΑΚΗΣ», δὲν τὸ ρισκάρουν, δὲν θέλουν, δὲ μποροῦν, «κάνουν τὸ κορόϊδο». Μὰ τὸ φαντάζεσθε; Ἐδῶ φυγομαχοῦν Κανάρηδες καὶ Μιαούληδες, Καραϊσκάκηδες καὶ Ἀνδροῦτσοι! Ἐδῶ οἱ ἐν τέλει, οἱ ἐν τοῖς πράγμασι δέχονται νὰ διδάσκονται τὰ παιδιὰ τους βου*α= νοῦ!...*

Ἄει πατρίδα, πατρίδα, πατρίδα... Ἄει ποὺ πνέεις τὰ λοίσθια... Μὰ ποῦ πῆγατε, Ἕλληνες; – μπράβο Ἐρινὺς.

Παραμιπιπτόντως: Ἄν ἐδῶ πλανῶνται-ἀπέχουν οἱ κ.κ. Βῶρος, Βουγιούκας καὶ ὅλες οἱ χιλιάδες «ἐκπαιδευτικῶν συμβούλων», πῶς μποροῦν νὰ ἔναι σωστοὶ στὶς περὶ γλώσσας ἀντιλήψεις τους – πῶς μποροῦν νὰ μιλοῦν γιὰ τὸ μεῖζον ἐθνικὸ θέμα; Πῶς νὰ σᾶς ἐμπιστευθοῦμε, κύριοι, ἂν ἐδῶ, σὲ ἔλασσον φιλολογικὸ θέμα (σημαντικότατο ὅμως γιὰ τὶς προεκτάσεις του), τὰ κἀνατε ρόϊδο;

Καβαφικό ταξίδι: Για όπουδήποτε πλὴν τῆς Ἰθάκης

“Υστερα ἀπ’ ὅσα εἶπαμε, ἀνακεφαλαιώνοντες κατὰ κάποιον τρόπον, ὑπογραμμίζουμε πὼς ἐβδομήντα τόσα χρόνια ἀπ’ ὅταν ἐγράφη τὸ πολυύμνητο καὶ περιλάλητο ποίημα, κανεὶς ἀπ’ τοὺς ἐπαΐοντες [ποὺ κρατοῦν, τελείως «ἐμπορικὰ», γιὰ πάρτη τους, στεγανὴ τῇ δημοσιότητι — μὴ ἐπιτρέποντας φωνὴ στοὺς λοιποὺς...] δὲν κατάλαβε τί σημαίνει, τί ἀντιπροσωπεύει ὁ καβαφικὸς ὅρος Ἰθάκη. Κι αὐτὸ, χωρὶς, φυσικὰ, νὰ χρειάζεται διάνοια Ἀϊνστάιν, γιὰ νὰ καταλάβει κανεὶς, πὼς, ἐνῶ ἡ Ἰθάκη, ὡς σύμβολο, δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνει ὅτιδήποτε ἀρνητικὸ [εὐλόγως, ἀφοῦ θὰ ἦταν ἀδιανόητη ἡ σύστασις

Πάντα στὸ νοῦ σου νὰ ἔχεις τὸ... ἀρνητικὸ.

Τὸ φθάσιμον ἐκεῖ εἶν’ ὁ προορισμός σου]

ὁ Καβάφης μᾶς ἐξωθεῖ στὸν γιὰ ὅλο τὸν ἐνεργὸ βίον παραμερισμὸ της! Χάριν, βεβαίως, τοῦ ταξιδιοῦ, ποῦ, μὲ τὴ σειρά του, ὡς σύμβολο, δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνει ὅτιδήποτε θετικόν...

— Γιατὶ αὐτό;

— Νὰ γιατί (τὸ εἶπαμε, μὰ ἄς τὸ ξαναεἰποῦμε): Ἀφοῦ, ὅπως παραδεχθήκαμε μόλις, ἡ Ἰθάκη δὲν μπορεῖ νὰ συμβολίζει τὸ ἀρνητικὸ, ἀφοῦ δηλαδὴ ὑποχρεωθήκαμε νὰ συμφωνήσουμε πὼς ἡ Ἰθάκη καὶ στὸ ὑποσυνειδητό μας ὑπάρχει καὶ στὴ συνειδησί μας ἔχει ἐπιβληθεῖ ὡς σύμβολον θετικοῦ, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ παραδεχοῦμε ἐπίσης πὼς ἅπαξ καὶ ἔχουμε τὸ «σύμβολο τοῦ θετικοῦ» (Ἰθάκη), εἶναι ἀδύνατον νὰ ὀνειρευόμαστε-ἐπιθυμοῦμε-ἐπιζητοῦμε τὸ... «σύμβολο τοῦ θετικοῦ» — στὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετο τῆς Ἰθάκης, ταξίδι! Ἀκόμα καὶ στὴν περίπτωσι, λοιπὸν, τυχὸν ἰσχυρισμοῦ πὼς τὰ καβαφικὰ Ἰθάκη - ταξίδι εἶναι παρόμοια-συναφῆ-συγγενῆ, καὶ καθὼς, φῶς φανερό, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψουμε αὐτὸ ποῦ εἶναι ἔτσι χάριν ἐκείνου ποῦ δὲν εἶναι ἄλλως, βεβαιώνεται παραφροσύνῃ ἢ δολιότης ἢ ἐγκατάλειψις τῆς Ἰθάκης χάριν τοῦ ταξιδιοῦ! “Οτι, ἂν μὲν τὰ καβαφικὰ Ἰθάκη-ταξίδι εἶναι ἀμφοτέρω ἔτσι, ἔχουμε ὄντως παράφρονα ἐγκατάλειψιν τοῦ ἐνὸς χάριν τοῦ ἄλλου, ἂν δὲν εἶναι **διάφορα** (ὑπάρχει μετὰξὺ τους ἑτερότης) βεβαιώνεται δόλος, δολιότης, ἀπιστία: Πῶς «Πάντα στὸ νοῦ μου νὰ χω...» (νὰ κάνω σκοπὸν τῆς ζωῆς μου) ἔνα «ἔτσι», ποῦ ἐξωθοῦμαι νὰ ἐγκαταλείψω τώρα ἀμέσως (γιὰ ὅλο τὸν ἐνεργὸ βίον μου) χάριν ἐνός «ἄλλως»; Πέραν αὐτοῦ: ἂν οἱ τωρινὲς συνθήκες ἐπιβάλλουν τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς «ἔτσι» Ἰθάκης καὶ τὴν παράδοσι στὸ «ἄλλως» ταξίδι, τί θὰ μεσολαβήσῃ, τί θ’ ἀλλάξῃ «τὰ πράγματα» (συνθήκες), ὥστε νὰ προεξοφλεῖται δυνατὴ-σίγουρη ἢ... μελλοντικὴ ἐγκατάλειψις τοῦ ταξιδιοῦ, ἢ τελικὴ ἐπιλογὴ τῆς Ἰθάκης (1);

Ἀντιλαμβανόμεθα συνεπῶς τὴν αἰτίαν, χάριν τῆς ὁποίας ὁ Καβάφης, πλὴν ἐκείνου τοῦ «*πωχική*» δὲν λέγει **ἀπολύτως τίποτε** γιὰ τὴν Ἰθάκη — γιὰ τὴν Ἰθάκην (τοῦ τελευταίου στίχου)! Εὐλόγως, ἀφοῦ δὲν πρόκειται γιὰ τὴν ὁμηρικὴν Ἰθάκην ἐδῶ (αὐτὴ μόνον ὡς δόλωμα τὴν χρησιμοποιεῖ ὁ Καβάφης), ἀλλὰ γιὰ μιὰν ἄλλη, ποῦ, βέβαια, δὲν συνάπτεται ἀρμονικὰ μὲ τὸν ὕψιστο ἀγαθὸ σκοπὸν, τὸ ἐξαιρετικὰ τέλειο, τὸ «ιδανικὸ». Ὁ Καβάφης γνωρίζει πολὺ καλὰ, πὼς φοράει τὴ μάσκαν τοῦ ὕψιστου ἀγαθοῦ σκοποῦ σὲ **σκοπὸν εὐτελεῖ** πὼς ἡ δική του Ἰθάκη εἶναι κατ’ ὄνομα, εἰκονικὴ, δῆθεν — γι’ αὐτὸ κι ἱκανὴ νὰ κομπλάρει μὲ ἀνάξια, ταπεινὰ καὶ βρώμικα ἐλατήρια, προϋποθέτει «μέσα», ἀπ’ αὐτὰ ποῦ τόσον κυνικὰ ἀγιάζονται ὅλο καὶ συχνότερα στὴν ἐποχὴ μας (2)...

Ἵποκλέπτει, κατὰ συνέπειαν, τὸ ἐνδιαφέρον μας ὁ Καβάφης μὲ τὸν πρῶτο στίχο τοῦ ποιήματος, προκειμένου νὰ μᾶς ξεστρατίσει περίτεχνα, ἀκολούθως:

α) καθὼς μπλοφάρει θαυμάσια [βοηθημένος ἀπ' τὴν μαεστρία του, τὸ θέμα καὶ τὴν παράπεισι πὼς κρατάει «αὐτοῦ» (τάχα τὸ αὐθεντικὸ ὁμηρικὸ σύμβολο), παραπλανώντας μας ἔτσι γιὰ τὶς δῆθεν πολύτιμες προθέσεις του],

β) καθὼς μᾶς παίξει μὲ σημαδεμένη τράπουλα: Γνωρίζοντας τὴν ὑποχρέωσί μας, κάθε φορὰ ποὺ διασταυρούμεθα μὲ Ἰθάκη ΤΗΝ ΙΘΑΚΗ νὰ ἐννοοῦμε, καὶ συνεπῶς πὼς τὸ πρῶτο ποῦ ἔχουμε νὰ κάνουμε σὰν συναντήσουμε Ἰθάκην, εἶναι νὰ ἐπεκτείνουμε ὡς αὕτῃ τὴν ἀγιότητα τοῦ ὁμηρικοῦ συμβόλου (3), δολώνει μ' αὐτὴν τὸ ἀγκίστρι του...

γ) καθὼς ὁ ἀναγνώστης εἶναι τὸ ποντικᾶκι ποῦ ἔλκεται ἀπ' τὴ φάκα: Μὲ δεδομένο πὼς ἡ ἀνάγκη δικαίωσης, φέρουσα τὸν ἄνθρωπο νὰ μὴ παραδέχεται πὼς οἱ σκέψεις καὶ συγκινήσεις του εἶναι καὶ μένουν ταπεινὲς κι ἀγοραῖες (4), τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐπιμένει αὐτάρεσκα πὼς «αὐτὸς ὕψηλὸ κι ἐκλεκτὸ ἐπιλέγει πάντα (πὼς δηλαδὴ ὁ παντοτεινὸς **τοῦ στόχος** δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν ὕψιστο ἀγαθὸ σκοπὸ), μόνο ποῦ... δὲν τὸν ἀφήνουν οἱ ἄλλοι» (5), εἶναι «φυσικὸ» νὰ δέχεται μ' ἀνείπωτη ἀνακούφισι αὐτὲς τὶς ἀπροσδόκητες, σωτήριες καὶ πολλὰ σημαίνουσες Ἰθάκες — τοῦ τελευταίου καβαφικοῦ στίχου. Ὅτι στὴν ἀχλὺ τους θολοῦται ὅλο τὸ πλέγμα τῶν παρορμήσεων καὶ ἀναστολῶν ποῦ τὸν βασανίζουν, σὲ τρόπο ποῦ καθὼς τόσοι καὶ τόσοι σοφοί, ἀρμόδιοι, ἐπαῖοντες, καὶ κατάλαβαν τί σημαίνουν αὐτὲς οἱ Ἰθάκες, καὶ τὶς τιμοῦν) τοῦ ἐπιτρέπει νὰ προσποιεῖται: Μὰ ναι, φυσικὰ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πρόκειται γιὰ Ἰθάκες «κακὰ πράγματα» — δηλαδὴ γιὰ ἀξιοκαταφρόνητα, ἀνυπόληπτα καὶ δυσώνυμα «τελικά αἷτια»..

Ἄλλὰ τί πιὸ ἀκριβὲς, πιὸ συγκεκριμένο, μπορούμε νὰ εἰποῦμε γιὰ τὸν **τελευταῖο καβαφικὸ στίχον**

ἤδη θὰ τὸ κατάλαβες ἢ Ἰθάκες τί σημαίνουν -;

Τίποτε ἄλλο πλὴν τοῦ ὅτι ἀπ' τοὺς ἀπειροπληθεῖς «ἀναλυτὲς» τῆς «ΙΘΑΚΗΣ» οὔτε **ΕΝΑΣ** δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ **ὀνομάσει** μιὰν, ἔστω, Ἰθάκην (ἀνάμεσα σὲ τόσες!), νὰ προσδιορίσει κάτι συγκεκριμένον ὑπὸ τὸ καβαφικὸ ψευτοσύμβολο! Εὐλόγως, ἀφοῦ κάτι τέτοιο εἶναι **τελείως ἀδύνατον**: ὅτιδήποτε κι ἂν ὀρίσουμε τὴν «Ἰθάκη μας» (δῆτε:

ὕγειαν, ἐμορφιά, παράστημα, χαρά, ὀλβιότητα,
πλοῦτον, ἰσχύν, δόξα, ἡδονή, ἔρωτα — μπο-
ρεῖτε νὰ προσθέσετε **ΕΝΑ** ἀκόμα;)

ἀποκλείεται νὰ τὸ **ἀρνούμεθα τώρα**, νὰ τὸ θέλουμε γιὰ... ἀργότερα (φαιδρὰ τὰ «γέροι πιὰ»: ὁ παπποῦς μου ἦταν **ἐκατὸν ἐπτὰ χρονῶν** κι' ἔκανε οἰκονομίες γιὰ τὰ ... γεράματά του!) — νὰ τὸ βάζουμε στὴν... κατάνυξι! Συμπέρασμα; Μὰ, φυσικὰ, **ὑποκλοπὴ!** Ὁ Καβάφης ὑποκλέπτει τὴν ἀγιότητα τοῦ **ὁμηρικοῦ** συμβόλου [ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὁ ὕψιστος **ἀγαθὸς** σκοπὸς (καπνὸς ἀποθρώσκων **ΤΩΠΑ** καὶ ὄχι αὐριο! — τεῦχος 41ο, σελ. 2120], γιὰ νὰ ὑποστηρίξει δολίως **τάχα ταυτόσημον** τῆς ὁμηρικῆς Ἰθάκης τὸ δικό του σύμβολο: αὐτὸ ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀποκρύπτει τὸν [ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον (τοῦ ὕψιστου ἀγαθοῦ...)] **δικό του** σκοπὸν, τὸ ταξίδι! Τὸ ταξίδι, ποῦ καταχθόνια ὀρίζει ὁ ἴδιος «**γιὰ τὴν Ἰθάκην**», ἐνῶ εἶναι γιὰ ὅπουδήποτε πλὴν τῆς Ἰθάκης!

Κανεῖς λοιπὸν (ἐξ ὅσων ἢ φωνῇ τους μπορεῖ νὰ φθάνει στὴν δημοσιότητα —

«ἔχουν φωνή...») δὲν κατάλαβε τίποτε ἀπ' τὸ ποίημα! "Ὅλα ὅσα ἐλέχθησαν εἶναι ἐλαφρολογίες, ἀοριστολογίες, «μπουρδουκλώματα»... "Ὅσο γιὰ τὸν κοινὸν ἀναγνώστη, δὲν θὰ σπάσει, βέβαια, τὸ κεφάλι του — ἔτσι κι ἄλλιῶς ἐρήμην του ἡ Ζωή, σὲ «ἀγέλην ἄβουλων ὄντων ἐξελίσσεται ἡ ἀνθρωπότης»... 'Εξ ἄλλου, ἔχοντας νὰ κάνει μ' ἓναν πράγματι μεγάλον ποιητὴ, καθὼς τὸν μαγνητίζει ἡ περίτεχνη καβαφικὴ κολακεία, μαλαγανιά, γαλιφιὰ, τὸ εὐτελὲς καὶ χυδαῖο θώπευμα

«ἔτσι σοφὸς ποὺ ἔγινες»,

δὲν θὰ πάει πιὸ πέρα, δὲν τοῦ συμφέρει, θ' ἀποκαλύπτονταν «εὐνουχιστικά» ἄσοφος, ἀρνεῖται νὰ ὁμολογήσει τὴν (ἐνοχῇ καὶ εὐθύνῃ του) κριτικὴ νωθρότητα, ἀπλοϊκότητα, ἀσοφία του, ἀρνεῖται ὑστερικὰ νὰ ἐξετάσει τὸ θέμα — καὶ πῶς θὰ ζοῦσε τόσον ἀνάξιος κι ἀνυπόληπτος στὰ ἴδια του μάτια;

...

Νὰ λοιπὸν πῶς ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ ὡς πνεῦμα γνωρίζει ἐνορατικὰ πῶς ἡ ὁμηρικὴ 'Ιθάκη εἶναι τὸ θετικὸ ποὺ ἐπιλέγεται νομοτελειακὰ αὐτοδῆλως (καθὸ ὠφέλιμο καὶ συμφέρον), ὡς ὕλη ἐνδίδει στὸ κατ' ἀμεσότητα γοητευτικότερο ἀρνητικὸ (ἐπιβλαβὲς κι ἀσύμφορο). Συνεπεία τούτου ὁδηγεῖται στὸ παράλογο: καὶ νὰ θέλει τὴν 'Ιθάκη, καὶ νὰ φεύγει μακριὰ της! Παράλληλα, ἐπειδὴ τοῦ εἶναι ἀσύμφορο νὰ ξεκαθαρίσει τὰ πράγματα, καμώνεται, ὑποκρίνεται, προσποιεῖται — ἀπωθεῖ τὸ συναίσθημα εὐθύνης καὶ ἐνοχῆς ποὺ τὸν συνθλίβει.... Τὸ κάτω κάτω ἄς ἔχουν τὴν ἁμαρτία ὁ Καβάφης κι οἱ ἐπαῖοντες (τοῦ συμφέρει τώρα ὁ ρόλος τοῦ καλοῦ μαθητῆ — ὥρα ποὺ κρεμοῦν τοὺς δασκάλους) γιὰ τὸ ὅτι ἐπιλέγει αὐτὸς (ἀφήνεται εἰς) τὴν καβαφιστικὴν 'Ιθάκη, τουτέστι τὴν 'Ιθάκη ποὺ τόσο βολικὰ τοῦ... βγαίνει ταξίδι, ποὺ τὴ φυτεύει μαρούλι καί (τόσον ἄβολα δῆθεν) τοῦ βγαίνει... σκόρδο! Βαθιά του ξέρει πολὺ καλὰ τί συμβαίνει, ἀναγνωρίζει πολὺ καλὰ τὴν εἰς βάρος τοῦ ἴδιου του ἑαυτοῦ ἴδια του προδοσίαν — τὸ ὅτι μόνος ὑπενόμεινε ἑαυτόν!..

Στὰ ἄνω δέον, νὰ προστεθεῖ τὸ ὅτι ἡ πρωτοτυπία καὶ συναρπαγὴ αὐτῆς τῆς ἀλλιώτικης ποίησης [μὲ τὰ ἀξιοπρόσεκτα λεκτικὰ, συντακτικὰ καὶ τυπικὰ τῆς ξαφνίσματα, ἡ καινοφανὴς καταλυτικὴ ἀξιών κατασκευασμένων, θετῶν, στανικῶς ἐγκαθιδρυμένων καὶ διατηρουμένων ποιητικὴ δύναμις τοῦ Καβάφη («ἡχηρὰ παρόμοια», «βλάπτουν κι οἱ τρεῖς τῇ Συρία τὸ ἴδιο...»), ποὺ φέρει ἄμεσα ἡττημένη καὶ μὲ διάτρητες ἐπιλογὲς τὴν κριτικὴ σύμπασα], ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴ ἀπ' τὸ καίριο κι ἀκριβὲς περὶ τὸ θέμα, ἀγκιστρῶνει συναισθηματικὰ, αἰχμαλωτίζει αἰσθητικὰ — κάπου μπερδεύουν τὰ πράγματα, χάνουμε τὴν 'Ιθάκη στόπ!.. Θολώνει τὴ σκέψι, τὴν ξεστρατίζει, τὸ πρωτεῦον ἔρχεται σὲ δεῦτερο, τρίτο καὶ τέταρτο πλάνο — ἀφήνεται νὰ διαφεύγει τὸ ἰδιαίτερο, θεμελιακὸ, οὐσιῶδες, ὑπέρτατο, ὕπατο: Τὸ ταξίδι, ὁ ὑποθετικὸς πηγαίμὸς πρὸς τὴν 'Ιθάκη, ἀπωθεῖ τὴν 'Ιθάκη, τὴν γκρεμίζει ἀπ' τὸ θρόνο της, τὴν σκυλεύει! Μὲ ὀλοκάθαρο πιά ἀποτέλεσμα οἱ εὐτελεῖς σκοποὶ νὰ παρουσιάζονται (ἀληθοφανῶς!) «πολλοὶ σκοποὶ» [εἶδαμε πῶς οἱ σκοποὶ εἶναι μόνον πέντε!] (κατὰ τὸ καβαφικὸ «ἓνα σκοπὸν...»), αὐτοὶ σὲ «'Ιθάκες», καὶ τοῦτες πάλι, μία — μία, σὲ ὑψηλὴ καὶ ἐκλεκτὴ 'Ιθάκην, στὸ «ἓνα ἰδανικὸ» τῶν ἀπλοϊκῶν καὶ ἀνίδεων... Γιατί, ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε, ἂν κοσκινίσουμε τὰ λόγια τοῦ Καβάφη, αὐτὰ θὰ μᾶς μείνουν στὸ κόσκινο: «Φεύγοντας ἐπίμονα καὶ μὲ... συνέπεια τὴν 'Ιθάκη, δοσμένοι μ' ὅλη σας

τὴν ψυχὴ στὸ ταξίδι, πορευθῆτε κατὰ πῶς βολεύεστε ὁ καθένας — ἀδιάφοροι, φίλαυτοι, διεφθαρμένοι, ἀκόλαστοι, ἀδίστακτοι... Ὅμως... προσέχτε, παλιόπαιδα, ἔ; — μπατσάκι στὸ μάγουλο. Πάντα στὸ νοῦ σας τὴν... Ἰθάκη, ἔτσι; Τὸ φθάσιμον ἐκεῖ εἶν' ὁ προορισμός σας, ἔτσι; Ὑψιστος σκοπὸς, τελικὸς πόθος, «ἰδανικό» σας τὸ νὰ ζήσετε στὴν Ἰθάκη (ἀγνοί, ἀνεπίληπτοι, ἀδιάφθοροι...) ἀπ' τὴ στιγμή πού θ' ἀρχίσετε νὰ... βρωμᾶτε λείψανο ὡς τὴ στιγμή πού θὰ... γίνετε»!..

— Καὶ στὴν ὑπόλοιπη ζωὴ μας τί νὰ κάνουμε, κ. Καβάφη; Ἔτσι, νὰ εἰποῦμε, στὰ καμμιὰ... ἑβδομηνταριὰ χρόνια πού ἀπομένουν, σ' ὁλόκληρο τὸν ἐνεργὸ βίον μας, τί νὰ κάνουμε; Κι ὁ Καβάφης, χωρὶς τὴν ἀμηχανία τῶν φυσιολογικῶν:

— Νὰ περάσετε «διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου»! Νὰ δοθῆτε στὰ πάθη, βίτσια, διαστροφές, «κονομισιές» σας [ὅπως τ' αὐγὰ δὲν βάφονται μὲ πορδές, ἔτσι καὶ οἱ «καλὲς πραγμάτειες» δὲν ἀγοράζονται μὲ ἀέρα...], νὰ βολευτεῖτε κατὰ πῶς γουστάρετε, κατὰ πῶς σᾶς τὴ δίνει, κατὰ πῶς τὴ βρίσκετε — γλῶσσα δὲν ἔχουμε, ἀπὸ ἀργκὸ καλὰ πᾶμε... Πάνω ἀπ' ὅλα ἐσεῖς, ὁ ἑαυτοῦλης σας, ἡ φιλαυτία σας, ἡ ἰδιολατρεία σας, ὁ ἐγωκεντρισμός σας. Τὸ κάτω κάτω σεῖς δὲν εἴσθε σὰν τὰ κοινὰ ἀνθρωπάκια! Σεῖς μπορείτε νὰ πίνετε ἄφοβα ἀπ' τὰ «δυνατὰ κρασιὰ καθὼς πού πίνουν οἱ ἀνδρεῖοι τῆς ἡδονῆς» — λές καὶ τὸ μόνο πού χρειάζεται γιὰ νὰ ... ἀξιώθεῖ κανεὶς... ναρκωτικὰ... ἢ πῖπα, δὲν εἶναι παρὰ ἡ... ἀνδρεία (6)!... Ὅμως βράχοι, ἔ; Τσακάλια, ἔ; Τὴν ὥρα πού θὰ «χτυπᾶτε» τὴν ἐνεσι, τὴν... Ἰθάκη ἐσεῖς στὸ νοῦ σας, τὸν... προορισμό σας ἐσεῖς — ἔ, ἄει στὸ διάολο πιά, περίσσεψαν οἱ βλακεῖες, ἀφήστε μας ἐπὶ τέλους...

Ὑποθέτω, φανερώθηκε πλέον ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖον, ὅπως προεῖπα, τὸ ἰδανικὸ δὲν καλιάζει μὲ τὴν καβαφικὴ Ἰθάκη — μὲ καμμιὰν ἀπ' αὐτὲς τοῦ τελευταίου στίχου!

Τέλος, καθὼς γίνεται περισσότερο ἀποδεικτικὸς ἓνας τρόπος ἀναφορᾶς σὲ πράγματα, πού ἡ σχέσι τῆς συμμετρικῆς τους τοποθέτησης προσδίδει ἔμφαση στὴν ἴδια τους αὐτοῦπογράμμιση, εὐγλωττία στίς ἴδιες τους ὁμολογίες, ὁ πολύτιμος ἀναγνώστης θὰ τὸν ἀναζητήσῃ ἀσφαλῶς. Ὅτι ἡ συγκριτικὴ τοποθέτησι τῆς ἴδιας τῆς παρατήρησις ἐν μέσῳ τῶν παρατηρουμένων ὄχι μόνον κάνει ἀμάχητη τὴν εὐγλωττία της, ἀλλὰ καὶ καθιστᾷ κραυγαλέα τὴν ἴδια της ἀποδεικτικότητα — καθὼς γίνεται ἡ λυδία λίθος τοῦ ἑαυτοῦ της...

δ) Ποιὰ ἡ σημασία τῶν ζητουμένων ἀποκρίσεων

Πολλοὶ θὰ εἰποῦν: «Καλὰ, δίκιο ἔχεις, ἡ «ΙΘΑΚΗ» τοῦ Καβάφη δὲν στέκει, πράγματι. Ὅμως ἔτσι κι ἄλλιῶς εἶναι ἓνα κομμάτι αἰσθητικὰ καταξιωμένο. Ἄς ὑπάρχει κι ἄς κυκλοφορεῖ σὰν τὰ ἐμπορεύματα διαλογῆς, κάτι προσφέρουν, κάποιοι βολεύονται...» — κάπως...

Ἀντιπαρερχόμενοι τῇ σαθρότητι τέτοιας «αἰσθητικῆς καταξίωσης», ὑπογραμμίζουμε πῶς δὲν εἶναι ἡ «ΙΘΑΚΗ» καθ' ἑαυτὴν πού φέρει ἐνάντιον στὴν τυχὸν «γενικὴ παραδοχή» (στὶς «διαχρονικὲς καταξιώσεις» καὶ ρέστες παλαβωμάρες...) τὸν ἄνθρωπο, πού ἡ ἀντίληψις εὐθύνης διασπαράσσει καὶ συνθλίβει καὶ πριονίζει — κανεὶς πιά δὲν σκοτίζεται μὲ τὴν ποίησι! Πῶς αὐτὸ πού κυρίως τὸν φέρει ἐναντιούμενον, εἶναι ἡ ἐπιδραστικότης τοῦ ἀρνητικοῦ δημοσιεύματος!

Ὅτι, πλὴν τῆς ὑποβλητικότητος τῆς τυπογραφικῆς μελάνης καὶ τῶν ἐκ προβολῆς διακελεύσεων, ἡ ἀδιαμφισβήτητη κατ' ἀμεσότητα γοητεία τοῦ

ἀρνητικοῦ (7) τείνει νὰ διαστρέφει τὸ αἰσθητήριον, ν' ἀμβλύνει τὴ νοητικὴν ἱκανότητα, νὰ ὑπονομεύει τὴν πνευματικὴν ὑγείαν, τὸ πνευματικὸ σφίγος, τὸν κριτικὸ καὶ αἰσθητικὸν αὐθορμητισμὸν — ἀνεπαισθήτως χαλάει τὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπου!.. Ἀλλὰ τὸ συγκλονιστικὸ μέγεθος τῆς ἐπιδραστικότητος τοῦ ἀρνητικοῦ δημοσιεύματος θὰ τὸ συλλάβουμε μόνον, ἂν τὸ μετρήσουμε στὸ σχολικὸ βιβλίον [μὴ ποὺ βρέθηκαν σοφοὶ νὰ περάσουν καὶ στὴν ἐκπαίδευσιν τὴν καβαφικὴν «ΙΘΑΚΗ» — γεγονὸς ποῦ, ἂν δὲν ἀποδειχθῇ ἡλίθιος ἢ παράφρων, διατρανώνει ἢ ἀνύπαρκτη τὴ νεοελληνικὴ φιλολογικὴν ἐπιστήμην, ἢ, πιθανῶς, δίχως φωνή, φημιμένη, ὑπὸ ἀπαγόρευσιν]... Ἐδῶ, ἀκόμη καὶ τὴν ἐκρηκτικότητά τῆς διαμαρτυρίας, καταφορᾶς, ἐναντίωσης θὰ τὴν βρίσκामε ὁλοτέλεια ὑποτονικὴ — σιγουρεμένοι ἀλάθευτα πὼς ἡ ἀθωότατη «τρακατρούκα» δὲν προσφέρεται γιὰ ὑποκατάστατον ἡφαιστείου... Ὁ γράφων, ἀνεπιφύλακτα ὑπερήφανος γιὰ τὸ ὄλον ὑγείαν πρωτογονισμό μου, παράλληλα δὲ κόβοντας πίσω μου ὅλες τίς γέφυρες, δὲν κάνω παρ' αὐτὸ ἀκριβῶς: Διαμαρτύρομαι, καταφέρομαι, ἐναντιώνομαι: Μὲ τὴν ἐλπίδα (αὐτὴ τὴν κυρία τὴ μαχαίρωσα πρὶν πολλὰ χρόνια, μὰ δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ τὴν θάψω...), πὼς δὲν θὰ 'ναι πολὺ ἄργα, ὅταν οἱ γενεές τῶν Ἑλληνόπουλων θ' ἀποποιοῦνται τὴ δόλια παραχώρησιν «ἔτσι σοφὸς ποῦ ἔγινες» [προφανῶς μὲ τίς... περιπέτειες, τὰ σεντέφια, τὰ μυρωδικὰ...] — ἐκμαιευτικὴν τῆς ὑπνωτικῆς τους κατάφασης «ἤδη θὰ τὸ κατάλαβες» (8)... Πὼς ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ θ' ἀπαλλαγεῖ κάποτε ἀπ' τὸ σύνδρομον τοῦ ναυαγοῦ («ὁ σώζων ἑαυτὸν σωθήτω»), ἔτσι ποῦ νὰ μὴ μπολιάζει τὰ τέκνα τῆς (ἀπ' τὸ θρανίο!) μὲ ἀνευθυνότητα, πλαγιότητα, ὑπεκφυγὴ, «ἀτσιδωσύνη», ἀναξιοπρέπεια — ἔτσι ποῦ οἱ Ἕλληνες νὰ μὴ «δένουνε» πὰ αἰώνια φυροί, ἀπροβούλευτοι, αὐτοσχεδιστές, ἐμπειρικοί... Πὼς ἐπὶ τέλους, σ' αὐτὴ τὴ χώρα τὰ φίδια δὲν θὰ μένουν γιὰ πάντα στὴν τρύπα τους, ἐπειδὴ πάντα θὰ πρέπει νὰ τὰ βγάζει κάποιος ἄλλος. Πὼς, ἐπὶ τέλους, ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν θὰ μένει αἰώνια δίχως ἄνοιξι, ἐπειδὴ ὁ κοῦκος δὲν θὰ λαλεῖ ποτέ — τάχατε σίγουρος πὼς μόνος του θὰ λαλοῦσε, ἂν τὸ ... ἀποφάσιζε... Πὼς, ἐπὶ τέλους, ἴσως καὶ θυμηθοῦμεν ὅτι

*Τέλος τοῖς ποιηταῖς τοῦτ' ἂν εἴη,
τὴν ἀρετὴν διδάσκειν...*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1) Καὶ τί... sine qua non παράδοσις στὴν Ἰθάκην εἶν' αὐτὴ, ὅταν ἡ ἐμπιστοσύνη στὸ ταξίδι πρέπει νὰ λογαριάζεται (διαρκεῖ) ἀπ' τὰ παιδικὰ χρόνια (παιδί πρωτοδιάβασα τὴν «ΙΘΑΚΗ» ὁ γράφων) ὡς τὰ... γεράματα; Κι ἂν δὲν ὑπάρξουν γεράματα, ἂν δὲν τὰ αἰσθανθοῦμε ἢ παραδεχθοῦμε; Τοῦτα μόνον! Γιατί, ἂν ἐπιμείνουμε, θὰ μπλέξουμε σὰν τὸν ... Νεοπτόλεμο: «Παραδόσου μου τώρα κι ὕστερα γίνε (κάμε) ὅ,τι... θέλεις» — ἄμα σοῦ παραδοθῶ τώρα..., χαιρετίσματα: Θὰ γίνω (κάνω) ὅ,τι θέλεις ἐσὺ... (Σοφοκλέους: Φιλοκτήτης).

2) Ὑπενθυμίζων πὼς ὁ ὕψιστος σκοπὸς δὲν προϋποθετεῖ (ἢ «ἀγιάζει» τὰ) «μέσα», πὼς ΕἶΝΑΙ τὰ «μέσα», σημειῶν πὼς ὁ ἄνθρωπος διευθετεῖ κατὰ τὴν περίστασιν τὴ συνειδησί του, πὼς ἀπωθεῖ τοὺς ἐνδοιασμοὺς του — κάθε τι ἀνασταλτικὸ τῆς πορείας του πρὸς τὴν ἀδισταξία. Τὸ ὅτι, ἐξάλλου, ἀνέτως μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξει θετικὸ τὸ ἀρνητικὸ (καὶ τὸ ἀντίθετο) παράλληλα ἀρνούμενος καὶ πὼς ὑπάρχουν ἐσωτερικοὶ ἀνασταλτικοὶ παράγοντες, καὶ πὼς τοὺς ἀπωθεῖ, ὅχι μόνον συνιστᾷ καὶ θεμελιώνει τὸ ἀντιζύγιμά του (ἀδισταξία του) μὲ τὸ Σύμπαν, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαιώνει! Μιὰ δικαίωσις, εὐνόητον, μόνον κατὰ τὴν οὐσία (δηλαδὴ τὸ ἐνυλο μέρος τῆς ὑπόστασης), ἀφοῦ ἔχει ἀποδειχθεῖ πᾶς ὅτι τὸ πνεῦμα μπορεῖ ν' ἀντιστρατεύεται τὸ σῶμα, εἴτε φεύγοντας μαζὶ του χωρὶς νὰ πηγαίνουν πουθενά, εἴτε μὴ φεύγοντας μαζὶ του — δὲν ξέρομεν... Καὶ μιὰ ποῦ ἀρχίσαμε τὸν συλλογισμό, σωστὸ εἶναι νὰ προσθέσω, πὼς, ἐνῶ τὸ πνεῦμα τὸ ἴδιο αὐτὸ συνεκφραζόμενο, ἐκφράζει τὸ σῶμα, οἱ ἄπειρες περιπτώσεις κατὰ τίς

ὁποῖες ἡ ἔκφρασις αὐτὴ βεβαιώνεται ἀντιφατικῇ δὲν μᾶς ἀφήνουν ἱκανὰ περιθώρια, ὥστε νὰ τίς ἐκλάβουμε σάν παρεκκλίσεις ἀπ' τὸν γενικὸ κανόνα. Ἔτσι, ἂν λόγου χάριν αὐτοκτονήσω ἀπὸ τύψεις (;), αὐτὸ θὰ σημαίνει πὼς τὸ πνεῦμα μου μὲ ἐξέφρασε κάποτε ἀντιφατικά — ἔμένα πού εἰμαι καὶ τὸ σῶμα μου καὶ τὸ πνεῦμα μου! Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἄς μὴ λησμονοῦμε: Τὸ ὅτι ἀναγνωρίσαμε (προσδιορίσαμε) τὴν Ἀρετὴν, δὲν σημαίνει πὼς δὲν μᾶς διαφεύγει πάντα ὁ ἐνάρετος...

3) Πολὺ φυσικὰ: Πὼς θὰ φανταζόμαστε πὼς ὁ Καβάφης «διορίζει» Ἰθάκες τοὺς εὐτελεῖς σκοποὺς; Ἰθάκη, μᾶς λέει, Ἰθάκην ἐννοοῦμε! Ἐξάλλου, μὲ τὴν εὐκαιρία, καὶ μὲ ὑπόψιν τοὺς λόγους εἰδικοῦ ἐνδιαφέροντος πού φέρουν τὸν Καβάφη ὑποστηρίζοντα ἀληθοφανῶς πὼς ἡ πολυτιμότης εὐρίσκεται ὄχι στὸ ὄντως πολύτιμο (Ἰθάκη) ἀλλὰ στὸ ὄντως εὐτελές (ταξίδι), θὰ σημειώσουμε ἐδῶ πὼς ὁ Καβάφης ὄχι μόνον ἀδιαφορεῖ γι' αὐτὸ τὸ ὄντως πολύτιμο, ἀλλὰ καὶ βρῖσκει σκόπιμο νὰ διασῶρει — μὲ τὸ νὰ μᾶς ξεστρατίζει μέσω τῆς, ἄλλως, ἐξοχῆς ποιήσεώς του! Τῆς ὁποίας, παρεμπιπτόντως, τὰ κατ' ἐξοχὴν συστατικὰ στοιχεῖα εἶναι οἱ μερικὲς σωστὲς διαγνώσεις καὶ ἡ μὴ κατατριμμένη ἀπ' τὴν ἀνανθη καὶ ἀχαρὴ βιοτικῇ χρῆσιν γλῶσσα. Μιά γλῶσσα ἀπαλλαγμένη ἀπ' τὸ κοινὸ ἀγοραῖο καὶ λαϊκὸ (κατὰ τὸ πολὺ), καὶ πλημμυρισμένη ἀπ' τὴ γοητεία τοῦ καινοφανοῦς, ἀρχοντικοῦ, ἐξωτικοῦ — πού τόσο ἀστόχαστα καὶ θριαμβευτικὰ εἶχαν ἀπορρίψει ὅσοι δὲν ἦταν νὰ γίνουν Καβάφηδες... [Νὰ λείπουν οἱ παραπομπές στὴν σεπτότητα τοῦ «λαϊκοῦ» (πού δὲν φαίνεται δὲ νὰ τὸ θέλει τόσο φανатικά ὁ λαός!), σὰς γνωρίσαμε, φαρσαῖοι: Ἀνάμεσα στὴν «λαϊκία» ὑπεραυτόματη μερσεντὲς 450 καὶ τὸ... ἀριστοκρατικὸ ἐξακοςαράκι τῆς Φιάτ τὸ ξέρουμε δὲ πὼς δὲν ἔχετε μάτια παρὰ γιὰ τὴν πρώτη — «ἐνεκα ἡ λαϊκότης» βεβαίως, ποιὸς ἀμφιβάλλει!...].

Μὲ τέτοια λοιπὸν ποιήσι, ἦταν φυσικὸ, ὁ Καβάφης μᾶς ὑποχρέωσε νὰ χορέψουμε τὸ σκοπὸ του. Πού σημαίνει πὼς (βοηθώντας καὶ τινων ἄλλων) βρῆκε τὸ στόχο, ὄχι ἐπειδὴ στάθηκε ἀξίος σκοπευτῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν σημάδεψε ἀπὸ μέσα! Καθὼς δηλαδὴ ὁ στόχος περιέκλειε σφαιρικὰ καὶ αὐτὸν καὶ τὸ ὄπλο καὶ τὴ βολή! Αὐτὰ ἔχουν τὴ σημασία, πὼς μόνον στὸν δῆθεν ἡθικὸ κόσμον μας μπορεῖ νὰ παριστάνεται σάν ἥρωας ὁ Καβάφης — τάχα πὼς ἀποσπάει φυσικὲς ἀντιδράσεις γιὰ τὸ ἀφύσικο, τὴν ἀνοχὴ τοῦ σωστοῦ γιὰ τὸ μὴ σωστὸ. Γιατί; Γιατί, καθὼς τὸ μυαλό μας ἔχει διαστραφῆ, τόσο ὥστε νὰ μὴ βλέπουμε τὸ πλάσματικὸ καὶ ὑποκριτικὸ τῆς ἡθικῆς (τὸ δῆθεν παντὸς «ἡθικοῦ»), εἶναι φανερό πὼς ἀντιδράσεις καὶ ἀνοχὴ εἶναι πράγματα δεδομένα — ὅπου ἂν κάνουμε τὸ χέρι μας, αὐτὰ θὰ πιάσουμε! Ἔτσι, ἐνῶ θὰ μὲ συνέτριβε ἡ ὁμοφυλοφιλία τοῦ γιοῦ μου, ἡ ἀρετὴ δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ καταδικάσω τὴν ὁμοφυλοφιλία σάν πάθος. Ὅτι, ὅπως ἐλέχθη ἤδη, Ἀρετὴ εἶναι ν' ἀκεραίωνω τὸν ἑαυτὸ μου — ὄχι τοὺς ἄλλους! Θὰ ἤμουν πιὸ ἀφύσικος ἀπ' τὸν ὁμοφυλόφιλο, ἀπ' τὴν στιγμή πού θὰ διεκδικοῦσα τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγχω ὁποιονδήποτε δὲν εἶναι ὁ ἑαυτός μου!

4) Τὸ ὅτι ὥστόσο πάντα σχεδὸν βεβαιώνονται ταπεινὲς καὶ ἀγοραῖες οἱ σκέψεις καὶ οἱ συγκινήσεις του, δὲν τὸν ἀποθαρρύνει: Εἶναι πού...φταίνει οἱ ἄλλοι! Ἡ δὲ δὲν θὰ ἔκανε πολὺ βλάκας νὰ «πηγαίνει μὲ τὸ σταυρό», ὅταν οἱ ἄλλοι δὲν ἀφήνουν οὔτε «τῆς Παναγίας τὰ μάτια»! Ἀμπα! Ν' ἀποδείξουνε ΠΡΩΤΑ οἱ ἄλλοι τὴν προσήλωσίν τους στὰ ὑψηλὰ καὶ στὰ ἐκλεκτὰ καὶ τότε... Τότε, πρὶν προλάβουν νὰ δλοκληρώσουν τὴν ἀπόδειξιν, θὰ τοὺς ἔχει δεμένους χειροπόδαρα...

5) Ἡ ἀνάγκη δικαίωσης συνθλίβει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἐπίσης καὶ τὸν Καβάφη: Ἐχων συνειδήσιν τῆς κυριαρχικῆς του μέριμνας γιὰ τὴν διαδικασία πού θὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ φθάσει στὴν κορύφωσιν τῆς ἐρωτικῆς του ἱκανοποίησης [τῆς ἐπίπονης, δαιδαλώδους καὶ χρονοβόρας δηλαδὴ προσπάθειας εἰς ἄγρην παρτνερ (μετερχόμενη κατ' ἀνάγκην τρόπους ἀνομολόγητους — μιανοὺς ὄχι σπάνια), πού σχεδὸν τὸν ἀποκόπτει καὶ ἀπομακρύνει ἀπ' ὅ,τι θετικὸ καὶ πολύτιμο], ἀπώθων ἀπροκάλυπτα τώρα ὅσα παλιὰ τὸν ἔφεραν νὰ «θμύνει», δὲν διαφέρει καὶ πολὺ ἀπ' τὸν ἀπλοϊκὸν ἄνθρωπον... [Πού ὅταν ἀναγκασθεῖ νὰ παραδεχθεῖ εὐτελεῖ τὴ σκέψιν του καὶ ἀγοραῖα τὴ συγκίνησιν του, ναιαλαδίζει: Ναί, ἀλλὰ τὸν ὑποχρεώνουν... οἱ ἄλλοι! Ἡ μήπως δὲν θὰ τὸν «ἔτρωγαν λάχανο», ἂν μέσα σ' αὐτὴ τὴ γενικὴ ἀχρεϊότητα εἶχε διατηρηθεῖ χρηστός, φιλάγαθος, ὑψηλόφρων; Ἀν... ἦταν στὸ χέρι του, οὔτε λόγος, τὸ ὑψηλὸ καὶ ἐκλεκτὸ θὰ ἐπέλεγε... Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως, ὅλα θὰ διορθωθοῦν, λίγη ὑπομονή: Νὰ τακτοποιήσῃ πρῶτα τὸ μέλλον του, τὴ φανίλια του, τὰ παιδιὰ του, τὰ ἐγγόνια του, νὰ ἔχει ἕνα σπιτάκι νὰ κάθεται καὶ ἕνα νὰ τὸ νοικιάζει, νὰ πάρει καὶ τὴ δευτέρη συνταξοῦλα ἀπ' τὸ ΙΚΑ, καὶ ὕστερα... Ὑστερα θὰ δοθεῖ ὁλόκληρος στὴν Ἰθάκην, πᾶν ἀπ' ὅλα ἡ Ἰθάκη, πάντα καὶ μόνον ἡ Ἰθάκη — αὐτὸς νὰ ξεχάσει; Ἀπαπα, τ' εἶν' αὐτὰ, ἀδελφέ μου! μωρέ, ἄκου τον πού σοῦ λέει αὐτός, ὅλα θὰ γίνουν κατὰ πὼς πρέπει! Καὶ γίνονται: Πέσιμο, χέσιμο, τρόλλεϋ, καρδιά, ἐγκεφαλικό, καρκίνος — τελοσπάντων κάτι... «Καὶ τί γρήγορα πού γίνονται ὅλα...», θὰ θυμηθεῖ τὸν Τσέχωφ...

Τὸν προσφιλῆ μας Ὀδυσσεά Λαερτίδη,

ἐτῶν 98,

θανόντα... άπροσδοκήτως και (ώς έκ τούτου)
μή προλαβόντα νά πλεύσει εις Ἱθάκην, κηδεύομεν
σήμερον

Οί συγγενείς

6) Κομμένη, κ. Καβάφη. Ἐνδρεία εἶναι νά μή τά πιεῖς αὐτά τά «κρasiά» — δέν εἶναι ἡ ἔνδοσις στήν πρώτη ρουφηξιά, στό πρῶτο «σκονάκι», στήν πρώτη ἔνδοφλέβια, *ἀνάποδα* μᾶς τά λές! Γιατί πρέπει, ντέ καί καλά, νά ἔναι ἀνδρείος ὁ θλιβερός θηλυδρίας; Κατά τί τόν διαφοροποιεῖ ἀπ' τόν κατά φύσιν ἄνδρα ὁ οὐρανισμός, ὥστε νά τόν κάνει «ἀνδρεῖον»; Μὲ δεδομένο πῶς ἡ «ἐξάρτησις» εἶναι ἡ «ὑπαγωγή τινος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἄλλου», πῶς εἶναι δυνατόν ἡ καθολικὴ ἐξάρτησις ἀπ' τὸ αἰδοῖον τοῦ ἐνεργητικοῦ νά ἐπιτρέπει στὸν παθητικὸ ἔστω καὶ κάποιαν ἐγγύτητα στό θετικὸ καὶ πολῦτιμο; Μήπως τὸ πρῶτο πού φορτικὰ ὑπόσχεται δέν εἶναι τὰ «ἅγια τῶν ἁγίων του», — ΟΛΑ νά τὰ εἰποῦμε; Μήπως, συχνότατα, ἀκόμα καὶ ἡ ζωὴ του δέν ἀποβαίνει τὸ τίμημα τοῦ φοβεροῦ πάθους του — ἓνα πάθος ἀπ' τὸ ὁποῖον (τόσο πικρά καὶ δυστυχισμένα) «ὁμνῶναι κάθε τόσο» ν' ἀπαλλαγεῖ, μὰ πού ἀποδεικνύεται *ἀκατανίκητο φυσικά*, κάθε βράδυ, καθὼς ἔρχεται «ἡ νύχτα μὲ τὴ δική της δύναμη τοῦ σώματος πού θέλει καὶ ζητεῖ»: «Α, εἶναι ἄθλος μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀξεπέραστη δυστυχία νά σοῦ περισσεύει ἐνδιαφέρον ἔτσι, πού νά κληροδοτεῖς στοὺς αἰῶνες μιὰ «ΠΟΛΙ», ἓνα «ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ»....

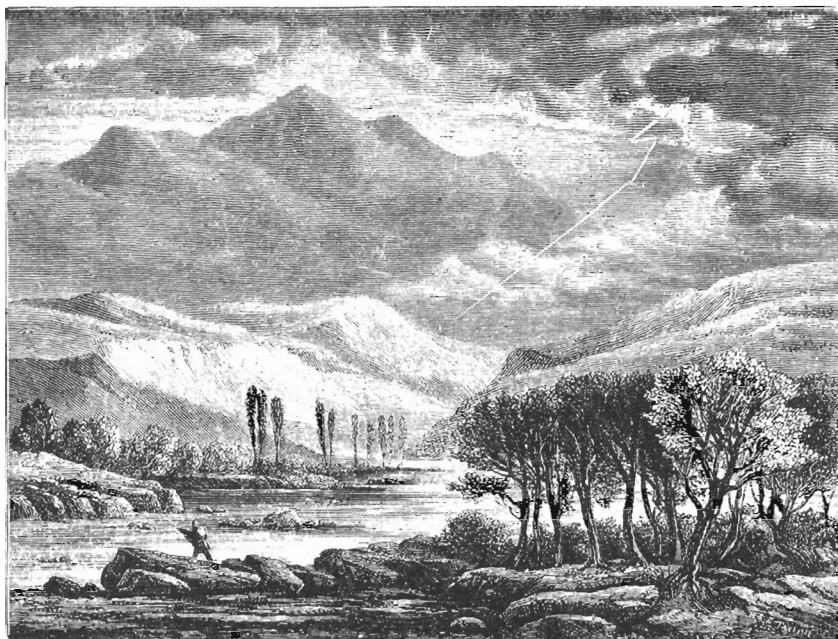
7) Τὰ παιδιὰ προτιμοῦν νά παίζουν κι ὄχι νά διαβάζουν. Οἱ μεγάλοι προτιμοῦν τὴν ἀπληθιστικὴ τηλεόρασι κι ὄχι τὸ βιβλίον, τὸν κήπο, τὴ μουσικὴ, τὴ διάλεξι... Ὅμως τί ἔρωσ, ἔ; τὸ σκύψιμο πάνω σὲ τοῦτο τὸ ἀναθεματισμένο κείμενον... Μετρημένους στὰ δάχτυλα, ἀναγνώστη μου, μᾶς ἄφησε αὐτὴ ἡ «κατ' ἀμεσότητα γοητεία τοῦ ἀρνητικοῦ»-. Πού, ἂν τὴ θυμηθοῦμε ἐξικνουμένην ὡς τοὺς «τεχνηνοὺς παραδείσους», ἴσως καὶ βροῦμε τὴν ἐνοχὴ πολὺ περισσότερο ἄλλου καὶ λιγότερο στὴν τοξικομανία λόγου χάριν...

8) Δέν εἶναι βέβαια γιὰ περηνφάνεια ἡ ἐκμαίευσις, στὴν ὁποῖαν ἀναφέρομαι: Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπλοϊκὰ ξεδιάντροπη μεθοδολογίαν ἐκβίασης τῆς ἀνοχῆς, μὲ σκοπὸ τὴν (διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς) προσκύρῳσιν «κατὰ πλάσμα» τοῦ ἀνεπικύρωτου «κατ' οὐσίαν»! Τρόπος φανερά στρουθοκαμηλικός, πού σ' ἐμᾶς ἐδῶ βρίσκει τὴν πρακτικὴν τὴν ἐφαρμογὴν ὅπουδῆποτε: Ἐπ' τὴν αὐτάρεσκη ὑπογράμμισι τῆς... παρθενικότητος τῶν ἐλληνικῶν σφικτήρων (ὅταν ἄγγλος ὑπουργὸς ΣΥΛΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ μὲ ναύτη στό Χάυντ Πάρκ), ὡς τὴν φυλετικὰ ψωροκακόμοιρη, ἀνάξια καὶ χυδαία ὀπισθοβουλία, πού φέρει τὴ χρηστὴν μας διοίκησι ποτὲ νά «μὴ ξέρει τίποτε γιὰ τὸ φόνο» — ἰδεώδης φαίνεται τρόπος, γιὰ νά γίνεαι φανερό πῶς λέει ψέμματα ὁ *σκοτωμένος*. Νὰ κρεμιέται ὁ κόσμος πρωινιάτικα στό ραδιόφωνο, μήπως καὶ μάθει τί γίνεται μὲ τὴν ἀπεργία στὰ λεωφορεῖα, τὸ πῶς θά πάει στὴ δουλειά του, καὶ νά πληροφορεῖται πῶς μιὰ γριά χέστηκε κατὰ ριπᾶς πού τῆς χαίδεψε τὸ πηγούνιον... ὁ χαρισματικός!..

Ν. ΚΕΧΑΓΙΑΣ – ΝΑΙΘΩΝΑΣ

Οί άλλοδαπές

*Νοσταλγικὲς ἐμπλέκαν ἁρμονίες
ἀπόψε τῆς ψυχῆς μου οἱ χορδές
κι' ἄγνωρες μοῦ κυλοῦσαν μελωδίες
ἄβρες, ἀργές, γρήγορες καὶ σφοδρές.
Κι' ὡς ἔχασα τὸ συνειρμὸ τῶν ἤχων,
εἶπα· γιὰ ἔδες ἀπόηχο λυγρό,
Εἰλώτων ἴσως ἢ καὶ Περιόικων!
Μ' ὡς νά τὸ 'πῶ, στοῦ νοῦ μου τὸ βυθὸ
γραμμένο εἶδα ἀπ' τὴν καταγίδα
διόδοτο, ἐλλίπαρο ρητό...
«Ἐσύ 'σαι ὁ Εἰλωτας, χωρὶς Ἐλπίδα,
τῆς Μήτιος νά 'βρεῖς τὸ βλογητό»!*

Τὸ περὶ τὸν Ὀλυμπόν ἑλληνικὸ τοπίο. Γερμανικὴ γκραβούρα τοῦ 19 αἱ.

Η.Λ. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

Ὅχι ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ἀλλὰ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐλοκλήρωσα σχεδὸν τὸν σκελετὸ τῆς πανάρχαιας Ἱστορίας, τῶν κατοίκων τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου. Πολλὰ ἀκόμη ἴσως δημοσιευθοῦν, ποὺ θὰ συμπληρώνουν τὴν μεγάλη αὐτὴ, πρὸ Δευκαλίωνος, περίοδο. Ἀρκετοὶ ὅμως ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν, παρ' ὅλη τὴν καλὴ διάθεση ποὺ ἔχουν νὰ διαβάζουν αὐτὰ ποὺ γράφω, ἐν τούτοις δὲν ἔχουν σχηματίσει μιὰ γενικὴ εἰκόνα αὐτῆς τῆς θεμελιακῆς γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος περιόδου. Κατόπιν λοιπὸν συνεννοήσεως μὲ τὸν ἐκδότη τοῦ «Λαοῦ» θὰ δημοσιευθεῖ μιὰ «περίληψη» ἀρκετὰ ἐκτεταμένη καὶ θὰ διατυπωθοῦν μερικὰ συμπεράσματα, ποὺ ἀπέφυγα νὰ τὸ κάνω κατὰ τὴν περίοδο ἀναπτύξεως τῶν πληροφοριῶν τῶν προερχομένων ἀπὸ τὰ πανάρχαια κείμενα τῆς Ἑλληνικῆς γραμματείας (Θεογονία – Ὀρφικὰ – Ἀργοναυτικά — Ἡσίοδος — Ὅμηρος). Ἀποφάσισα ἀκόμη, αὐτὴ τὴν περίοδο, ποὺ ἐνδιαφέρει ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα, νὰ τὴν ἀφηγηθῶ μὲ τρόπο προσιτὸ σὲ ὅλους καὶ μάλιστα στοὺς νέους. Τονίζω «τοὺς νέους», διότι αὐτοὶ ἔχουν ὑποστῇ τὰ δεινὰ τῆς συνωμοσίας σὲ βάρος τῆς γλώσσας τους. Γιατί, πῶς νὰ τὸ κάνουμε, ἐπιστήμη, τέχνη, φιλοσοφία δὲν μποροῦν ν'

ἀναπτυχθῶν χωρίς ἱκανή γλῶσσα, ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἐκφράσει τὰ προϊόντα αὐτὰ τῆς διανόησης. Μ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ξεκινᾶω ἀπὸ αὐτὸ τὸ τεῦχος τοῦ «*Δαυλοῦ*» μιὰ σειρὰ δημοσιευμάτων μετὸν γενικὸ τίτλο «*Ὁχι Μυθολογία ἀλλὰ Ἱστορία*».

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

● Στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τοῦ Πανάρχαιου Πόντου, τῆς θάλασσας, ποὺ ὀνομάστηκε ἀργότερα Μεσόγειος, βρίσκεται ὁ ἐλληνικὸς μητροπολιτικὸς χώρος. Αὐτὴν τὴν περιοχὴ οἱ γεωλόγοι ὀνόμασαν Αἰγαίδα. Ἐγὼ θὰ τὴν ἀποκαλοῦσα «*Οὐρ*», χρησιμοποιῶντας μιὰ πανάρχαια λέξη, γιὰ δύο λόγους: (α) ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ τῶν γεωλογικῶν ἀναστατώσεων, ποὺ σχημάτισαν τὶς ἔντονες ἐδαφικὲς πτυχώσεις, ἡ ὄψη τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου ἔχει ἰσχυρὰ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ μιᾶς μοναδικῆς σὲ πυκνότητα, ἐν σχέσει πρὸς τὴν συνολικὴ τῆς ἔκτασης, ὀρεινῆς μορφολογίας καὶ (β) διότι αὐτὲς οἱ μεγάλες ὀροσειρὲς (*οὐρεα*), ποὺ ἄρχισαν νὰ ἀνυψῶνται ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς ἐλληνικῆς γῆς, σχεδὸν ταυτοχρόνως μετὰ τὶς ὑψηλότερες ἄλλες ὀροσειρὲς, ὅπως τὶς Ἄλπεις, τὰ Πυρηναῖα, τὰ Ἰμαλαία, ἔγιναν τὸ λίκνο τοῦ Ἑλλήνα ἀνθρώπου, τοῦ θηρευτῆ, ποὺ ντύθηκε μετὰ τὰ δέρματα τῶν μικρῶν ἐλαφίων.

● Αὐτὸς ὁ πρῶτος «*εὐφρων*», δηλαδὴ ὁ ὀξύνους, εὐ-θυμος, εὐμενῆς, μετὰ δυνατότητες λόγου (*εὐφρημος*) γνωρίζουμε ὅτι ὀνομάστηκε *ἔλλωψ*, καὶ σημειώνεται ἡ παρουσία του ἀπ' τοὺς μεταγενέστερους γιὰ πρώτη φορὰ στὴν περιοχὴ τῆς Πίνδου. Στὴν Ἑλλοπία. Ἡ Πίνδος, ἴσως νὰ ὑπῆρξε ὁ πρῶτος μεγάλος ὀρεινὸς ὄγκος, ποὺ ἀνεπήδησε μέσα ἀπὸ τὴν θάλασσα τοῦ Ἰονίου. Ἡ ὀρογένεση αὐτὴ ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς ἐλληνικῆς γῆς ἀνήκει στὰ πρὶν, ἴσως, 35 ἑκατομμύρια χρόνια. Ἐκτοτε οἱ γεωλογικὲς διαμορφώσεις δὲν σταμάτησαν, γιὰ νὰ φθάσουμε κάποτε στὴ σταθεροποίηση τῶν μαζῶν τῆς ξηρᾶς καὶ στὴν παρουσία ζωῆς ἀνθρώπινης στὸν πλανήτη καὶ ἴσως καὶ στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο.

Ὁ Ἑλλωψ ἄνθρωπος καὶ τὸ περιβάλλον του

● Πότε ὁ Ἑλλωψ πρωτοεμφανίζεται στὴν ἐλληνικὴ γῆ; Ἀπὸ ποῦ ἦλθε; Μήπως τὸν γέννησαν τὰ Ἑλληνικὰ βουνά, ὅπως ἔλεγε ὁ ποιητὴς Ἀρατος; Τίποτα δὲν ξέρουμε· τίποτα δὲν εἶναι γνωστὸ, δὲν ἀπέκτησε δηλ. τὴν «κοινὴ συναίνεση» τῶν συναφῶν ἐπιστημῶν. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ εἶναι βέβαιο, μέχρι στιγμῆς, εἶναι ὅτι: ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ συνεχῶς «ὀπισθοδρομεῖ» χρονικὰ. Ποῦ θὰ σταματήσουμε; Ἀγνωστον.

Γιὰ μᾶς ὅμως τὸ θέμα αὐτὸ, τοῦ πότε καὶ ποῦ πρωτοεμφανίστηκε ὁ ἔμφρων ἄνθρωπος, δὲν ἔχει ἰδιαίτερη σημασία. Οἱ ἄνθρωποι μπορεῖ νὰ ἐμφανίστηκαν ταυτοχρόνως σὲ πολλὲς περιοχὲς τοῦ πλανήτη. Σημασία ὅμως ἔχει νὰ ἐρευνήσουμε καὶ νὰ κατανοήσουμε τὶς αἰτίες ποὺ συντέλεσαν, ὥστε νὰ μὴν ἔχουμε ταυτόχρονη εἴσοδο τῶν λαῶν στὸν πολιτισμὸ, καὶ ἐπομένως, θεωρητικὰ, κάποιος ἐξ ὅλων νὰ εἰσῆλθε πρῶτος σ' αὐτόν. Πρέπει νὰ δεχθῶμε, χωρὶς ρατσιστικὲς προκαταλήψεις, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, σ' ὅποιο σημεῖο τοῦ πλανήτη μας κι ἂν γεννήθηκαν ἢ γεννιοῦνται, παρουσιάζουν περίπου ὅμοια ὑποστασιακὰ στοιχεῖα (ἔνστικτα, ψυχικὲς ιδιότητες, νόηση).

Μὲ βάση αὐτὰ τὰ δεδομένα, «κοινῆς συναίνεσης» θὰ ἔλεγα, εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ αἶτιο, ποῦ πρέπει νὰ εἶναι ὑπεύθυνο τῶν διαφορῶν στὴν ταχύτερη ἢ βραδύτερη ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ὁ γεωγραφικὸς χώρος, καὶ ἀκόμη, πλέον περιοριστικῶς, τὸ φυσικὸ ἀνθρώπινο περιβάλλον. Ἐπειδὴ ὅμως πολιτισμὸς δὲν δημιουργεῖται ἀνευ γλῶσσας, πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὴν ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημα: κατὰ πόσον πράγματι ὁ χώρος-φύση εἶναι ὁ μεγάλος συντελεστὴς δημιουργίας γλῶσσας, καὶ ἐπομένως πολιτισμοῦ.

● Ἀς ξεκινήσουμε ἀπὸ τὴν Πίνδο, τὴν χώρα τῶν *ἐλλόπων*, ποῦ ἴσως ὑπῆρξε καὶ ἡ μητέρα

— τροφὸς γῆ. Ἐκ τῆς ἐδῶ, ἐὰν κανεὶς ἀρχίσει νὰ περιγράψει τὴν ἰδιαίτερη μορφολογία τοῦ εὐρύτερου χώρου τῆς ἑλλοπίας γῆς, θὰ μείνει ἐκπληκτὸς ἀπὸ τοὺς τεράστιους καὶ μικροὺς κυματισμοὺς τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, ποὺ καταλαμβάνουν τὸν χερσαῖο καὶ θαλάσσιο χῶρο σὲ μιὰ μοναδικὴ ἁρμονία διακυμάνσεων ὕψους. Αὕτῃ ἡ μοναδικὴ ἐναλλαγὴ καὶ ποικιλομορφία τῶν ὄρειων σχηματισμῶν, ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ ὄρια τοῦ πάλλευκου χιονιοῦ καὶ κατεβαίνει πρὸς τὴν θάλασσα, σχηματίζει, στὸ πέρασμά της αὐτό, φαράγγια, ὄροπέδια, χειμάρρους, λόφους, κοιλάδες, ποτάμια, λίμνες, πεδιάδες, γιὰ νὰ φτάσει στὶς ἀκτὲς μὲ τοὺς ἀπόκρημνους βράχους, τὰ χιλιοσχέδια βότσαλα ἢ τοὺς ἄμμουδερούς δαντελλωτοὺς γιालοὺς. Κι' ἀπὸ κεῖ νὰ ξεκινήσει ὁ ὑδάτινος μανδύας μὲ τὴν ἀργυρόχρωμη, πράσινη, ρόδινη, χρυσαφιά, μπλὲ καὶ τόσες ἄλλες ἀμέτρητες ἀποχρώσεις θάλασσα, ποὺ ἄλλοτε μὲ φοβερὰ «Πλάγ» ξεσπᾷ στοὺς βράχους τῶν χιλιόμορφων ἀκτῶν καὶ ἄλλοτε μὲ ἓνα ἦχο «Αααλλῆς» ἀνακατεῦει τὰ βότσαλα ἢ τὴν ἄμμο τῆς ἀκτῆς «αἰγοπηδῶντας» μὲ μικρὰ ἢ μεγάλα τινάγματα στὸν «αἰγιαλὸ» καὶ ἐπιστρέφοντας καὶ πάλι στὸν πανάρχαιο πόντο. Καὶ νὰ τὰ θεσπέσια βραχονήσια καὶ μετὰ τὰ νησιὰ, μὲ τίς γκρίζες, κόκκινες, πράσινες, κίτρινες, ρόζ, γαλάζιες μαρμαρυγὲς στὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ποὺ ἀπαλὰ χαιδεύει αὕτῃ τὴν χερσαία καὶ ὑδάτινη περιοχὴ. Καὶ μέσα σ' αὐτὰ στὰ θεόμορφα νησιὰ τὰ ἡφαίστεια, αὐλοὶ ἐξόδου τοῦ θυμοῦ τοῦ Τάρταρου, ὥστε νὰ παῦσει νὰ ἀπειλεῖ μὲ καταποντισμὸ τὴν χώρα αὕτῃ τῶν ὀρέων, ποὺ ἔγινε ἡ κατοικία τῶν θεῶν-ἀνθρώπων, αὐτῶν ποὺ ἔφτιαξαν τὴν πρώτη μεγάλη γλῶσσα, ἐργαλεῖο ἀνυπέρβλητο, μέχρι στιγμῆς, τοῦ πολιτισμοῦ.

Καὶ ξέσπασαν στὰ ὄρη (οὐρεα) οἱ ἀντάρες, ποὺ ὁ Πόντος ἔστειλε μὲ μορφὴ σύννεφων πάνω τους, καὶ αὕτῃ ἡ ἐπιδρομὴ ξεσήκωσε πόλεμο μ' ἀστροπέλεκτα καὶ ἀνέμους οὐριούς καὶ ὄμβρους, ποὺ γίνονταν χίμαιρες μὲ οὐρὰ φιδιοῦ, μεσοκόρμι γίδας καὶ κεφαλὴ λιονταριοῦ. Ἔτσι ξεκινῶντας σὰν φίδια ἀπ' τὴν κορφή, καὶ πηδῶντας πιὸ κάτω σὰν αἶγες, καὶ γυροφέρνοντας τὰ φαράγγια ὕψωναν βρυχηθμοὺς λιονταριῶν, ἀποσάθρωναν τὴν πανάρχαια μάνα γῆ, ποὺ ἀνέβηκε πρώτη ἀπ' τὰ ἔγκατα τοῦ ἡλίου τὸ φῶς καὶ τὴν ἔστειλναν μὲ τὴν δύναμη τῶν χειμάρρων νὰ γίνει, προφυλαγμένη στὰ πόδια της (πρόποδες), *ζείδωρος ἄρ-οὐρ-α* καὶ νὰ βλαστήσει.

Καὶ θέριασαν πάνω στὰ βουνὰ τὰ κωνοφόρα, οἱ ὀξυές, οἱ καστανιές, οἱ βαλανιδιές καὶ ἡ φηγός, καὶ πιὸ κάτω οἱ δάφνες, οἱ κουμαριές, οἱ μυρτιές, τὰ πλατάνια, τὰ ρόμπολα καὶ οἱ ἀγριελιές, γιὰ νὰ φτάσουμε στοὺς λόφους τοὺς τριγυρισμένους ἀπὸ κάμπους, στὴν ἄρουρα, ποὺ πάνω της φύτρωναν στάρια (πυροὶ) καὶ κριθῆς ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα (χωρὶς νὰ περάσει ἀλέτρι ἢ νὰ φυτέψει κάποιο χέρι). Καὶ τέλος γέμισαν τὰ βουνὰ καὶ οἱ κάμποι ἀπὸ ἀγριολούλουδα, ποὺ μόνο ἐδῶ στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο ἀπ' ὅλη τὴ γῆ πρωτοφάνηκαν σὲ τόση μεγάλη ποικιλία (τὰ 4/6 ἀπ' ὅσα φυτρώνουν σ' ὅλη τὴ γῆ), τὰ βότανα ποὺ ὀνομάσαμε φαρμακευτικά. Καὶ βρῆκαν τροφὴ καὶ συνθήκες κατάλληλες γιὰ νὰ ζήσουν ἀρχικά δεινοθήρια καὶ ἐλέφαντες (μαστόδοντες) καὶ ρινόκεροι, λιοντάρια, καμηλοπαρδάλεις, ὕαινες, πίθηκοι, ἀντιλόπες, ἐλάφια, χοῖροι, φίδια, σκυλιὰ, ἄλογα, βόδια, αἶγες, πουλιά, ποὺ ἄφθονα ἀπολιθωμένα ὥστ' αὐτοὺς βρέθηκαν στὸ Πικέρμι, στὴν Μεγαλόπολη, στὴ Κρήτη, στὴ Ρόδο, στὴ Θεσσαλία, στὰ Γρεβενά, στὴ Δράμα, στὰ Ἄγραφα, στὴν Ἡπειρο, στὴ Βοιωτία. Καὶ τέλος βρῆκε τροφὴ καὶ στάθηκε στὸ χῶρο αὐτό, τὸν μοναδικό, καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ φύση δημιουργὸς τῆς γλώσσας τῶν Ἑλλόπων — Ἑλλήνων

Μέσα σ' αὕτῃ τὴν ἀνεπανάληπτη ποικιλομορφία, μέσα σ' αὐτὸ τὸ μοναδικὸ ἐδαφικὸ ἀνάγλυφο, ὅπου οἱ μεγάλες περιοχὲς κωνοφόρων παρήγαγαν τεράστιες ποσότητες ὀξυγόνου καὶ μέσα σὲ μιὰ φύση ποὺ δονοῦσε συνεχῶς τὴν ἀτμόσφαιρα μὲ ἀντάρες, καταιγίδες, ἐκρήξεις ἡφαιστειῶν, ὀρυμαγδοὺς καταρρακτῶν ποὺ κατεβαίνουν ἀπ' τίς βουνήσιες δειράδες, χειμάρρων καὶ ποταμῶν, μαινόμενα ξεσπάσματα τῆς θάλασσας στὶς

ἀκτὲς καὶ φωνές, χιλιάδες φωνές ζώων, πουλιῶν, ἐντόμων, καὶ τέλος τὸ φῶς καὶ ἡ θερμότης, ποὺ ἔδινε στοὺς κατοίκους τῆς φιλοξενία μοναδική καὶ ἰκανότητα ζωῆς καὶ ἀναπαραγωγῆς, χαράχτηκαν κάποια στιγμή, στὸν χώρο αὐτὸ, τὰ πέλματα τοῦ δικοῦ τῆς ἀνθρώπου.

Ἦταν πολὺ φυσικό, στὴ φάση αὐτῇ, ὁ ἄνθρωπος ποὺ γεννιέται ἄγλωσσος μὲ μοναδικό ξεχωριστὸ ἐφόδιο ἀπ' τ' ἄλλα ζῶα τὴν ὑψηλότερη ἀπ' αὐτὰ νόηση, τὴν ἔμφυτη, ἰσχυρὴ μνήμη καὶ τὴν ἰκανότητα τὴν γλωσσικὴ καὶ σωματικὴ νὰ μιμεῖται αὐτὰ ποὺ ἀκούει καὶ βλέπει, νὰ προχώρησε κάτω ἀπ' τὴν ἔνταση καὶ ἐπανάληψη ἤχων, εἰκόνων καὶ συναισθηματικῶν ἐρεθισμάτων ταχύτερον παντὸς ἄλλου ἀνθρώπου ἄλλων περιοχῶν, λιγότερο προικισμένων ἀπὸ τὴν φύση, στὴ δημιουργία γλώσσας. Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς χώρος, ἐξεταζόμενος αὐστηρὰ, ἔχει αὐτὴ τὴν μοναδικότητα, ποὺ τὸν διακρίνει ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες περιοχὲς τῆς γῆς.

Εἶναι ἐντελῶς αὐθαίρετα ὅσα διατυπώθηκαν γιὰ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα εἶναι γέννημα καὶ ἀνάθρεμμα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου, καὶ κανεὶς δὲν νομιμοποιεῖται νὰ στρεβλώνει, μὲ ὅσους τίτλους κι' ἂν διαθέτει, αὐτὴ τὴν πραγματικότητα. Σ' αὐτὴ δὲ τὴν πρώτη περίοδο τῆς μιμητικῆς σύνδεσης τοῦ ὀργάνου-γλώσσας μὲ τὸ φυσικὸν χώρον ἀνήκουν ὅλες σχεδὸν οἱ λέξεις ποὺ τὶς ἀποκαλέσαμε *ὀνοματοποιημένες* ὅπως αὐτὲς ποὺ ἀνέφερα (γιὰ τὸ σχηματισμὸ π.χ. τῆς ἔννοιας *ΑΛΣ* καὶ τοῦ πλήγματος *ΠΛΑΓ* — τῶν βράχων τῆς ἀκτῆς ἀπὸ τὴν θάλασσα).

Ἄλς – ἄλδς: ἡ θ-άλασ-σα καὶ τὸ ἄλατι. (Ρίζα *ΑΛ*). Ἦχος παραγόμενος κατὰ τὴν ἀναπήδηση τοῦ θαλάσσιου κύματος στὴν ξηρὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπ' ἀνάνδο τοῦ στὴν φυσικὴ του κοίτη. Τὸ ἄκουσμα, διαπιστώνει κανεὶς καὶ σήμερα, περικλείει ἓνα «ἄχδ», ἓνα δασὺ *Α*, σὲ μιὰ κλίμακα τόνων ποὺ ἐξελίσσεται στὸ ἡμίφωνο ὑγρὸ *Λ*, ἐξελίσσόμενο καὶ αὐτὸ σὲ κλίμακα τόνων, γιὰ νὰ συνεχίσει μεταβαλλόμενο στὸ ἐπίσης ἡμίφωνο συριστικὸ (*σ, ζ*), ποὺ καὶ αὐτὸ θὰ ἐξελιχθεῖ σὲ τόνους, μέχρι νὰ παύσει τὸ ἄκουσμα. Εἶναι δηλαδὴ κάτι σὰν μιὰ λέξη *ΑαααΛλλλ Σσσ...*, ποὺ ἐπαναλαμβάνεται συνεχῶς μὲ μιὰ ἔνταση ἀνάλογη τῶν οὐριων ἀνέμων ποὺ πνέουν. Ἀπ' αὐτὴν τὴν ρίζα *ΑΛ* — παράγονται καὶ οἱ λέξεις *ἄλας, ἄλ-η, ἄλ-μη, ἄλ-μυρὸς, ἄλ-ῖω*. Αὐτὴ δὲ ἡ ἀναπήδηση τῆς ἄλδς (θάλασσας) στὴ ξηρὰ μᾶς δίνει, κατὰ τὴν γνώμη μου, καὶ τὴν παραγωγή τῶν λέξεων *ἄλσις* = πῆδημα, ἀναπήδησις καὶ *ἄλμα*. Ἐκατοντάδες λέξεις ποὺ ἔχουν ρίζα *ΑΛ* —, ἐὰν μελετηθοῦν προσεκτικὰ, θὰ διαπιστώσει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ παραγωγή τους ὀφείλεται στὸ ἀρχικὸ αὐτὸ ἄκουσμα καὶ εἰκόνα.

Πλήσσω: καταφέρω διὰ χτυπημάτων πληγές. (Ρίζα *ΠΛΑΓ* —). Τὴν ἴδια ὅμως ρίζα *ΠΛΑΓ* — ἔχει καὶ ἡ λέξη *ΠΕΛΑΓΟΣ*. [ἤμ. *πέλαγος*: “Μεγ. Λεξ. Ἑλλ. Γλώσσης Liddell Scott”]: Ἀπὸ τὴν ρίζα *ΠΛΑΓ* —, ποὺ ὀφείλεται στὸ ἄκουσμα τῶν κυμάτων ὅταν ξεσπᾶνε στὰ βράχια, στὴν ἀκτὴ ἢ γενικῶς σὲ κάθε ἐμπόδιο.

Οὔρος: Ὀρος (βουνὸ). Ἡ λέξη ἠχοπλάστηκε ἀπὸ τὸν ἄνεμο, ποὺ ὀρμητικὸς κατέβαινε χτυπώντας τὰ φαράγγια, τὶς σπηλιές, τὰ κωνοφόρα δάση. Ρίζα *FOP* — ποὺ μπορεῖ νὰ ἀκουστεῖ καὶ σὰν *ΟΥΡ*. Ἐκατοντάδες λέξεις σχηματίστηκαν ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀρχικὸ ἄκουσμα *ΟΥΡ, FOP, ΟΡ*. Ἀναφέρω μερικὲς: *οὔρος* (φύλαξ, φρουρὸς), *ὄρ-άω* (ὄρῳ), *ὥρα* (φροντίς), *φρουρὸς* (φύλαξ). Ἐκ τοῦ *ὄρος, ὄριον, ὀρίων* (ὁ ὀπτικὸς κύκλος ὁ περιορίζων τὴν ὄραση) πιθανῶς ἡ λέξη *οὐράνιος, οὐράνιος*, καὶ ἑκατοντάδες ἐπίσης λέξεις ποὺ παρήχθησαν ἐξ αὐτῶν. Καὶ ἀκόμη ἡ λέξη *ἄρ-οιρ-α*, ποὺ εἶναι σύνθετη ἀπὸ τὸν ἐπικὸ «ἄρ», ποὺ σημαίνει τὸ ἀμέσως μετὰ, καὶ τὸ *οὔρος* (βουνὸ). Αὐτὸ τὸ φωνητικὸ πρόσταγμα

(ἄρ), ὅταν θέλουν οἱ ὄρεσίβιοι βοσκοὶ νὰ ἀπομακρύνουν τὸ κοπάδι ἀπ' τὴν μιὰ θέση στὴν ἄλλη καὶ τὸ ἄκουσμα *ΟΥΡ* πρέπει νὰ προσδιορίσαν συνθετικὰ τὴν περιοχὴ τὴν καλύτερα προφυλαγμένη, πρὸς τὴν ὁποία ἔπρεπε ἀναλόγως τοῦ καιροῦ νὰ κατεβάσουν τὸ κοπάδι. Αὐτὴ ἡ γῆ εἶναι ἡ ἄρουρα: Ἡ κάτω τοῦ βουνοῦ γῆ. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνάγκη καὶ μὲ αὐτὰ τὰ συνθετικὰ ἀκούσματα παρήχθησαν ἑκατοντάδες ἄλλες λέξεις, ὅπως *ἄροτρον*, *ἀροτικὸς* (ἀγροτικὸς), *ἀρο-τρεις*, *ἀγρότης*, *ἀρουραῖος* κ.ἄ.

Σῆσις (σῆθω): κοσκινίσμα. Ἐδῶ εἶναι πιὸ φανερὴ ἡ σχέση τῆς πράξης *σῆθω* (κοσκινίζω) μὲ τὸ ἄκουσμα ποὺ δημιουργεῖ ἡ κίνηση ὅταν κοσκινίζω μέσα σὲ κάποιο δοχεῖο διάτρητο. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἄκουσμα καὶ τὴν κίνηση ποὺ τὸ προκαλεῖ ἑκατοντάδες λέξεις στηρίχθηκαν: π.χ. *σεῖω*, *σειστὸς*, *σεισμὸς* κλπ. Ἀλλὰ σὰν ἄκουσμα μπορεῖ νὰ ἔχει ἐπηρεάσει καὶ τὸν σχηματισμὸ λέξεων μὲ διάφορο γραμματικὴ γραφὴ, ὅπως οἱ λέξεις *σῆσαιμις* (σουσάμι), *σῖτος* (στάρι), *σεῖσιων* — ονος (ὅπως ἐλέγετο τὸ πῆλινο ἄγγειο, στὸ ὁποῖο ἀναγυρίζονταν τὰ ψηνόμενα κουκιά) κ.ἄ.

Φρύγω: ρίζα *ΦΡΥΓ* — ἡ *φρύττω* (καταξηραίνω) διὰ πυρᾶς· καὶ ἐδῶ εἶναι φανερὸ τὸ ἄκουσμα καὶ ἡ εἰκόνα ποὺ προκαλεῖ ἡ καύση ξηρῶν ξύλων ἢ χόρτων καὶ ἡ εἰκόνα τῆς φωτιᾶς, ποὺ τὴν δυναμώνει ὁ ἄνεμος μὲ τὸ φύσημα ποὺ προκαλεῖ ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὸν ἀέρα ποὺ στέλνει μὲ πίεση ἀπ' τὰ πνευμόνια του (ρίζα *ΦΥΣ* — ὅπου τὸ *Υ* μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ *ΟΥ* ἢ *Ω* κ.ἄ.). Καὶ εἶναι ἀκόμη αὐτὴ ἡ ἴδια εἰκόνα τοῦ ἀποτελέσματος, ἡ φωτιᾶ, ποὺ ἐκτὸς ἀπ' τὴν καύση παράγει καὶ *φῶς*. Καὶ ὅπως αὐτὸ τὸ φῶς ὑψώνει καὶ μεγαλώνει μὲ τὴν φωτιᾶ, ἔτσι καὶ ἡ θερμότης καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου κάνει νὰ *φύονται* καὶ νὰ ὑψώνονται οἱ σπόροι τῶν φυτῶν. Ἐξ αὐτῆς τῆς ρίζας *ΦΥ* — παράγονται καὶ οἱ λέξεις *φυή*, *φύσις*, *φύμα*, *φυτὸς*, *φυτεύω*, *φύλον*, *φυλὴ* καὶ ἀκόμη ἡ λέξη *εὐφροία*, καὶ ἑκατοντάδες ἄλλων συνθέτων λέξεων.

Θὰ σταματήσω ἐδῶ, διότι θὰ ἔπρεπε νὰ ξαναγράψω τὸ λεξικὸ τῶν περισσοτέρων ἀρχαίων-λέξεων, ἂν συνέχιζα. Ἴσως μοῦ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ συνεχίσω ἄλλοτε στὸ «*Δαυλὸ*».

ΕΥΓΕΝΙΑ ΓΕΡΟΥΛΥΜΑΤΟΥ

Τοῦ Φοίβου ἐπαγγελίες

Τοῦ Φοίβου ἐπαγγελίες

μὲ νότες διανγεῖς

ἐναρμόνισαν Δελφικὰ πεπρωμένα.

*Πιστὴ Κασταλία, στὴν αἰώνια ροή -
ἱερότητα ἐπαλήθευσε.*

*Ἡ ψυχὴ τοῦ νεροῦ
σφήνωσε ἐνδογενὲς καθρέφτης
πηγαίου ρέοντος λογισμοῦ
- τὴν ἰκέτιδα ποίηση τῆς φύσης
ἀντικατόπτρισε ἀγρυπνώντας.*

*Ἡφαίστεια καὶ Κατακλυσμοί,
ἔοντα τε καὶ ἐσσόμενα,
ἐξήντησαν φωτιᾶ καὶ πάθος.
Ὁ σιγασμένος αὐλὸς τοῦ Φοίβου λαλεῖ
καὶ ἡ νοήμων γῆ συλλογίζεται.*

ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ, ἀλλὰ τί λογιῆς;

Οἱ λόγοι χάριν τῶν ὁποίων δίδουμε στὴν δημοσιότητα τὰ κείμενα ποὺ ἀκολουθοῦν εἶναι:

α) *Νὰ μὴ ἀποθαρρύνωνται οἱ νέοι διανοούμενοι, ποὺ ὄντως «ἔχουν νὰ εἰποῦν».*

β) *Νὰ παρακολουθῆται καὶ «ἐγγράφεται», κατὰ καιροῦς, ἡ πορεία τῆς νεοελληνικῆς γραφῆς (κρίσης – διατύπωσης) σ' ὅ,τι τὴν συγκροτεῖ παρουσία.*

ΦΑΙΔΩΝΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ἐπιστολὴ

Ἀγαπητέ μου κ. Λάμπρου,

Διάβασα στὸ «ΔΑΥΛΟ» (τεῦχος 62) τὸ παραμυθιὸ τοῦ κ. Παναγιωτάτου πάνω στὸ θέμα «Λογοτέχνης ναί, ἀλλὰ τί λογιῆς; Λειτουργὸς ἢ ἐπαγγελματίας;» καὶ θὰ ἤθελα νὰ κάνω μερικές παρατηρήσεις, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ θὰ τὸ ἔκανα, ἂν ἦμουν συνομιλήτης ἢ ἀκροατῆς τοῦ κ. Παναγιωτάτου.

Παρακαλῶ νὰ τὶς δημοσιεύσετε.

1) Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ ὅλη ἀξία τοῦ ἄρθρου συνοψίζεται στὸ ὅτι ὁ ἐντιμὸς βίος τοῦ λογοτέχνη πρέπει νὰ μετουσιώνεται σὲ ἐντεχνο λόγο. Μὲ δυὸ λόγια: Συνέπεια στὸ βίο καὶ στὸ ἔργο. Συμφωνῶ ἀπόλυτα μὲ τὴ θέση αὐτή, ποὺ τὴν ἔχω ἀπὸ χρόνια ἀποδεχθεῖ σὰν πυξίδα τῆς πορείας μου.

2) Τὸ καθεστῶς τῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς ἀθλιότητος στὸν πνευματικὸ (λογοτεχνικὸ) κόσμο εἶναι μιὰ πραγματικότης. Θὰ ἔλεγα πῶς ὁ κ. Παναγιωτᾶτος ἀνέφερε ἐλάχιστα μόνο δείγματα ἀπὸ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ, κι ὅχι βέβαια μόνο στὸν ἐλληνικὸ χῶρο.

3) Ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα ποὺ ἀναφέρει ὁ κ. Παναγιωτᾶτος καὶ ποὺ ἀφοροῦν τοὺς λογοτέχνες, ὡς καὶ ἄλλα ποὺ δὲν λέει, εἶναι σὲ ὅλους γνωστά. Δὲν μᾶς λέει δηλαδὴ τίποτα καινούργιο. Μήπως ὅμως θὰ ἔπρεπε, πέρα ἀπὸ τὸ ὀργίλο ὕφος καὶ τὴν αὐτοακεραίωσή του, μήπως θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς ξεκαθαρίσει ἐκεῖνο τὸ λειτούργημα ποὺ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του ἀμισθὶ καὶ ποὺ εἶναι ὑπόθεση τῶν ἐξοχότητων καὶ τῶν ἀρίστων; Ἡ ἱατρικὴ εἶναι λειτούργημα; Καὶ ἂν ναί, μπορεῖ νὰ μᾶς πεῖ πόσο ἀμισθὶ προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίες τοὺς οἱ ἐξοχότες καὶ οἱ ἄριστοι τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης; Ἀλλὰ ἐδῶ μᾶς ἀπασχολοῦν οἱ λογοτέχνες, ποὺ παίρνουν (ὅσοι παίρνουν) 5% — 15% ἀπὸ τὴν πώληση τῶν βιβλίων τους. Ἄς χαρίσουν λοιπὸν τὸ ποσοστὸ τους (ὅσοι τὸ παίρνουν) προσφέροντας ἀμισθὶ τὸ ἔργο τους. Μπορεῖ νὰ μᾶς βεβαιώσει ὅμως ὁ κ. Παναγιωτᾶτος, ὅτι ἡ προσφορὰ αὐτὴ θὰ ἀποβεῖ ὑπὲρ τοῦ φορολογούμενου ἀναγνώστη κοινοῦ, καὶ ὅτι δὲν θὰ τὴν καρπωθεῖ ὁ ἐκδότης παντουφλᾶς ἢ ἄλλος ἐνδιάμεσος; Μήπως ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα, στὴν ὁποία ἀναφέρεται ὁ κ. Παναγιωτᾶτος ἐπικαλούμενος τοτεινὲς ἀξίες, μέχρι σήμερα ἄλλαξαν λιγάκι οἱ συσχετισμοί; Καὶ γὼ στρέφω τὴν ψυχὴ μου πρὸς τὴν κλασσικὴ παιδεία καὶ τὰ ὁράματά της, ἀλλὰ ἔχω καὶ τὸ νοῦ μου, μὴ καὶ μὲ ἀλέσει ἡ πραγματικότητα. Μακάρι νὰ μπορούσαμε νὰ ἐπιστρέψουμε στὶς ἀξίες τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος. Δὲν τὸ βλέπετε ὅμως πῶς κάτι τέτοιο δὲν εἶναι ὁρατό; Ἄς προσπαθήσουμε νὰ βελτιώσουμε τὶς ἄθλιες συνθήκες τοῦ σήμερα σιγὰ — σιγὰ, βῆμα — βῆμα, καὶ βλέπουμε. Φτάνει νὰ ὑπάρχει ἡ διαρκὴς ἐγρήγορση καὶ καρτερία μέχρι τὸ θάνατο ἀπὸ πλευρᾶς ἐκείνων ποὺ νοιάζονται γιὰ τὴ μεγάλη στροφῆ. Κι αὐτὸ ὅχι γιὰ νὰ σώσουν-δια φωτίσουν, μὰ γιὰ νὰ δώσουν ὅ,τι μποροῦν. Ἀλλὰ ἂς ἐπιστρέψουμε στὸ ἀμισθὶ λειτούργημα καὶ ἂς πύρουμε τὰ πράγματα μὲ

Λειτουργὸς ἢ ἐπαγγελματίας;

γ) *Νὰ αὐτοεπιβεβαιώνωνται συχνὰ (ὅ,τι εἶναι) ἡ ὕλη καὶ οἱ συντάκτες μας.*

δ) *Νὰ μὴ συγκαταριθμῆται ὁ «Δαυλὸς» μονοπωληθὲν «βῆμα»: Ὁ κ. Θεοφίλου, πού μὲ τὴ φράσι του «Εἶναι εὐκολο νὰ βγεῖ καλὸς λόγος ἀπ' τὸ στόμα τοῦ Νεοέλληνα;» ὑπαινίσσεται ἴσως τὴ μονοπώλησιν τοῦ πνευματικοῦ χώρου, ἃς μᾶς ἐξαιρῇ σαφῶς.*

ΣΠΥΡΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

Ἀπάντησις

Ἀξιότιμε Κύριε Διευθυντά,

Θὰ ἐκπλαγεῖ ὁ ἐπιστολογράφος σας, πού, ἐνῶ μπαίνω στὸν ὀρνιθῶνα, δὲν μέ... τρῶνε οἱ κότες. Ἡ ἐξήγησις εὐρίσκεται στὸ ὅτι δὲν ἀνακατεύομαι μὲ τὰ πίτουρα — ὅσο κι ἂν ὁ ἴδιος τὸ προσπαθεῖ-ἐλπίζει. Τοῦτο σημαίνει, πῶς δὲν θ' ἀγνοήσω τὴν ἐπιστολή του. Ὅτι, καθὼς ἡ σοβαρότης φέρεται ἀπὸ ἀρχές, καθὼς ἐν πάσῃ περιπτώσει

ὀφείλει ν' ἀμύνει τὸν ἑαυτὸ της,

δὲν ἔχει περιθώρια νά... «ἀπαξιοῖ»: ἂν «ἀπαξιοῦσα» ν' ἀπαντήσω στὸν σημερινὸν ἐπιστολογράφου σας, γιατί δὲν θὰ ἔκανα τό ἴδιο καὶ στὸν αὐριανό, πού τυχὸν θὰ μὲ «στρίμωχνε» **πράγματι**; Διαθέτων μαχαίρι καὶ πεπόνι (δημοσιότητα), γιατί δὲν θὰ τὸν ἔβγαζα... βλάκα — ἰδιοφυῆ ὄντως; Ἄς τὸ σκαλίσουμε στὴν Πινύκα: Τὸ «δημόσιο πρόσωπον» εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει **ὑπόλογο** — ὑπόχρεο εἰς **λογοδοσίαν**: μόνον οἱ ἀνεπαρκεῖς καὶ οἱ ἀνακέραιοι καμώνονται πῶς... ἀπαξιοῦν!

Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι, ἂν ἡ προπέτεια (ἐφ' ὅσον ὑπάρχει) ὑποχρεώνεται τελικὰ εἰς σιωπὴν, ἀλλ' ἡ, σὲ πλαίσια φυλετικῆς ἐλαφρότητος, ἔλλειψις ἐπίγνωσης, αὐτογνωσίας, αὐτοσυνειδήσεως, αἰσθητηρίου — ἀκόμα καὶ **διαίσθησης**! Αὐτὴ ἡ φρικτὴ ἔλλειψις, πού φέρει τὸν Ἕλληνα (ὄχι τὸν ἔφηβο, ὄχι τὸ νέον, μὰ τὸν **ὄριμο!**) νὰ καταλογίζει **ἀσυνάρτητη ὁμιλίαν** («**παραμιλητό**») σ' αὐτὸν πού συνειδητοποιεῖ (συλλαμβάνει ὡς θέμα), ἀναλύει, διατάσσει καὶ λύνει τὸ πρόβλημα (ὄχι εἰς ἑαυτόν, **περὶ τὴν λύσιν** τοῦ ἰδίου — **λυθέντος προβλήματος** — **φληναφούντα-ἄλλο νὰ λύνεις τὸ πρόβλημα**, κ. Θεοφίλου, κι ἄλλο νὰ τὸ οἰκειοποιεῖσαι, σκυλεύεις, λεηλατεῖς, εὐτελίζεις **λυμένο!** [**Λύσις**» νοεῖται ἐδῶ ἡ, **ἀδιαφόρως ὀρθότητος**, «εὐρεθεῖσα ἀπάντησις» — στὴν προκειμένη περίπτωσι δὲν ἀνασκευάζει οὔτε ἓνα ἰῶτα τῆς ἡ ἀπεραντολογικῆ τιποτολογία τοῦ ἐπιστολογράφου σας.].

Ὁ κ. Θεοφίλου βλέπει ἤδη τὶ **τρομερὸ** πρᾶγμα εἶναι ἡ **πέραν τῆς λογοτεχνίας δημοσιότης** στὴν ὁποίαν τόσον ἀπερискέπτως προσῆλθε **βία** — δευτέρῃ φράσις τῆς ἐπιστολῆς του! [Ἀναφέρθηκα στὴν «πέραν τῆς λογοτεχνίας...», ἐπειδὴ ἡ **ἀπόρριψις τῶν ἀρχῶν** στὴν τέχνη δὲν εἶναι «μόδα» — ὅπως πολλοὶ νομίζουν:

μιὰ στοιχειώδη σειρά. Ὑπάρχει μιὰ κατηγορία λογοτεχνῶν κατὰ πλειοψηφία ἀσήμων, ποὺ χρηματοδοτεῖ ἡ ἴδια τίς ἐκδόσεις της. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ κατηγορία ὄχι μόνο ἀμισθί, ἀλλὰ πληρώνει κι ἀπὸ πάνω. Ἄλλη κατηγορία χρηματοδοτεῖ μέρος τῆς ἐκδοσης καὶ κατατάσσεται καὶ αὐτὴ στὸ μείον. Καὶ ὑπάρχει μιὰ τρίτη κατηγορία, τῆς ὁποίας τὸ ἔργο χρηματοδοτεῖ ὁ ἐκδότης καὶ ἀμείβεται ἀπὸ 0% — 15% γιὰ τὴν α' ἐκδοση. Ὅσοι λοιπὸν πάρουν χρήματα, φτάνουν δὲ φτάνουν γιὰ δέκα ἐτήσιες συνδρομὲς περιοδικῶν (πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων), ποὺ θὰ τοὺς δώσουν τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσουν τὸ σφυγμὸ τῆς ὁποίας πνευματικῆς πορείας τοῦ τόπου μας. Ἐὰν «ἀμισθί» ἐννοεῖ ὁ κ. Παναγιωτᾶτος νὰ βγάζει κανεὶς μόνο τὰ ἔξοδά του, τότε τὸν πληροφορῶ ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν λογοτεχνῶν θὰ ἦταν εὐτυχῆς νὰ μὴ ὑποβάλλεται σὲ οἰκονομικὲς θυσίες, μὰ οὔτε νὰ κερδίζει. Μόνο νὰ ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν κόσμον μέσω τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ διαβάσει — δεχθεῖ ἢ διαβάσει ἀπορρίψει.

Ὑπάρχει κι ἄλλη λύση: Νὰ σταματήσουν νὰ ἐκδίδουν οἱ λογοτέχνες τὰ βιβλία τους γιὰ μερικὰ χρόνια, ὥστε ν' ἀποτοξινωθεῖ ὁ κόσμος, μὴ ὄντας ἀναγκασμένος νὰ διαβάσει.

4) Ἀλλὰ ἄς ἔρθουμε στὴν ποιότητα τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων καὶ ἰδιαίτερα τῶν ποιητικῶν, γιὰ τὰ ὁποῖα καγχάζει ὁ κ. Παναγιωτᾶτος, καὶ καλὰ κάνει. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἓνας ἐκδοτικὸς ποταμὸς ἀσήμαντων βιβλίων δύσκολα ἀφήνει χῶρο, γιὰ νὰ διακρίνει κανεὶς ἓνα καλὸ βιβλίον. Ὅμως ὁ μεγάλος Σεφέρης εἶπε μιὰ ἐξίσου μέσα στὴν ἀπλότητά της μεγάλη κουβέντα: «Στὸ χρόνο δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας ψέμματα». Ἐτσι εἶναι: ὅτι εἶναι σπουδαῖο, θὰ μείνει καὶ θὰ δώσει (ὄχι σώσει). Τὰ ἄλλα θὰ τὰ παρασύρει τὸ χρονικὸ ρεῦμα στὴ θάλασσα τοῦ χάους.

Σχετικὰ μὲ τὸ ἥθος τῶν λογοτεχνῶν τώρα:

Ἐδῶ θὰ ἤθελα νὰ πληροφορήσω τὸν κ. Παναγιωτᾶτο μὲ τὴν ἰσοπεδωτικὴ του ἀπολυτότητα, πὼς ἐγὼ πέραν τῶν ἀχρείων συμβαίνει νὰ γνωρίζω καὶ σεμνοὺς καὶ ἐντιμοὺς λογοτέχνες. Πράγματι ὑπάρχουν λογοτέχνες ποὺ συνεχίζουν νὰ παίζουν ἓνα παιχνίδι, ποὺ ξέρουν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι εἶναι χαμένο (καὶ ὄχι μόνον αὐτοί: ἀλλὰ γιὰ λογοτέχνες μιλάμε τώρα) καὶ συνεχίζουν νὰ παίζουν αὐτὸ τὸ παιχνίδι (μὲ τὴν εὐρύτερη ἐννοια τοῦ ὄρου) μὲ μόνη προοπτικὴ νὰ κερδίσουν χάνοντας. Ἐχῶ τὴν ἐντύπωση πὼς ὁ κ. Παναγιωτᾶτος μοιάζει σ' αὐτοὺς τοὺς λίγους. Μὲ τὴν ἐντιμότητα καὶ τὴν ἀγνότητα τῶν προθέσεων ποὺ διακρίνω στὰ γραπτά του (ἐδῶ καὶ καιρὸ) αὐτὸ πιστεύω. Ὅμως ἡ ὀργή του, ἡ συναισθηματικὴ του φόρτιση γιὰ τὰ κακῶς κείμενα τῶν λογοτεχνῶν, δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ χρησιμοποιήσῃ μιὰ ψυχραὶμη γλῶσσα, ποὺ ἴσως θὰ προσέφερε περισσότερα, ἀφοῦ θὰ ἦταν καὶ πιὸ πειστικὴ καὶ ἐπομένως θὰ προβλημάτιζε. Γιατί, ὅπως εἶναι γνωστὸ, μιὰ φανατισμένη σκέψη, ὅσο σωστὴ κι ἂν εἶναι, δὲν παύει παρὰ νὰ εἶναι κι αὐτὴ ἐχθρὸς τῆς ἀλήθειας. Ὅσο εἶναι ἐλεύθερος ὁ κ. Παναγιωτᾶτος «νὰ προτιμᾷ τὴ μέθη ζωῆς... σὲ ἀδιέξοδο» τόσο εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἡ κ. Βότση νὰ ἐκφράζεται καὶ νὰ στοχάζεται ἀσήμαντα καὶ φτωχά. Ὅπως ἄλλοι εἶναι ἐλεύθεροι νὰ προτιμήσουν τὴ χυμώδη ὑπέρβαση τῆς λογικῆς ἀπὸ τὴν ξηρότητα τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Βεβαίως εἶναι ἀποκλειστικὸ δικαίωμα τοῦ κ. Παναγιωτᾶτου νὰ κρίνει τὰ κατὰ τὴ γνώμη του ἀσήμαντα καὶ νὰ τὰ ἀπορρίψει. Νὰ τὰ ἐμποδίσῃ, δὲν μπορεῖ. Αὐτὴ τὴ δουλειά θὰ τὴν κάνει ὁ χρόνος.

Ὅσο γιὰ τὴν περίπτωση Καρούσου, ἔχω μόνο νὰ πῶ, ὅτι τόσοι πολλοὶ δηλώνουν μεγάλοι σήμερα, ποὺ ἴσως σὲ λίγο καιρὸ στὴ μικρὴ μας χώρα δὲν θὰ ὑπάρχει χῶρος ν' ἀπλωθοῦν. Οἱ ἐννοιες αὐτογνωσία καὶ σεμνότητα οὔτε προσφιλεις ὑπῆρξαν οὔτε καὶ ἰδιαίτερα γνωστὲς στὸν τόπο ἡμῶν τῶν Νεοελλήνων. Ἀλλὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ αὐτὸ, νομίζω πὼς γιὰ τίς συντάξεις δὲν μπορούμε νὰ εἴμαστε ἀπόλυτοι. Ἐὰν ἓνας λογοτέχνης ἔχει προσφέρει σημαντικὸ ἔργο καὶ δὲν ἔχει ἔσοδα γιὰ νὰ ζήσει μὲ ἀξιοπρέπεια τὴ δύση τοῦ βίου του, πρέπει νὰ συνταξιοδοτεῖται ἀπὸ τὴν πολιτεία. Ἡ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀφήσουμε ἔρμαιο τῶν φιλάνθρωπικῶν αἰσθημάτων συγγενῶν καὶ φίλων; Φυσικὰ εἶναι ἀπαράδεκτο νὰ συζητεῖται περίπτωσις λογοτέχνη ποὺ ἔχει τὰ μέσα γιὰ νὰ ζήσει καὶ νὰ συνταξιοδοτεῖται λογοτεχνικὰ, ὅσο μεγάλο ἔργο κι ἂν ἔχει.

προδίδει τὴν ἐπιδίωξιν τῆς Ἀνεπάρκειας νὰ καθίσταται ἀνεξέλεγκτη (μὴ συλλαμβάνεται, μὴ «φωράται»), ἀλλὰ καὶ βεβαιώνει συνέπεια (ἀκολουθίαν, ἐν δυνάμει) τὴν ἴδια τῆς ἀνάξιοπιστίαν, γελοιότητα, ματαιότητα, **ἐκπτώσιν.**] Δὲν θὰ τὸ ξανακάνει ἐνδεχομένως, μὰ τί ὠφελεῖ τώρα ποὺ ἀποκαλύπτεται ὅ,τι εἶναι — **χωρὶς νὰ τὸν χαρακτηρίσω ἐγώ;**... Για τὴν περίπτωσι ποὺ σφάλλω, ὥστόσο, ποὺ δηλαδὴ θὰ ἐπανεέλθῃ ὁ κ. Θεοφίλου, τοῦ συνιστῶ ὅπως, ἀντὶ νὰ ξανοίγεται σὲ ρίσκα γιὰ τὰ ὁποῖα **δὲν ἔχει τὰ φόντα,** ν' ἀνοίξει τὸ **Δαυλὸν/63** καὶ νὰ ἰδεῖ (τὸν εἶδε, μὰ τοῦ ἔβγε σέρτικος — βαρὺ φαί τό... φασούλι!) τὸν **τρόπον** μὲ τὸν ὁποῖον οἱ κ.κ. Δέπος-Τσατσόμοιρος

**ἀριθμοῦν τὰ ἐπιχειρήματά τους — σὲ δεκα-
πέντε σελίδες (!) ἀντιπαραθέτοντες φράσι
στὴν φράσιν**

(γιὰ γεγονὸς ἐπισυμβάν πρό... χιλιετιῶν)! Ἔτσι, θὰ καταλάβει «**στὴν πράξι**» τί σημαίνει σοβαρότης, ὑπευθυνότης — μὲ τί δέος καὶ σεβασμὸν ὀφείλουμε νὰ προσερχόμεθα στὴν δημοσιότητα. Πολὺ περισσότερο, ὅταν ἐπιλαμβανόμεθα τῆς **φοβερῆς ἐποχῆς μας** — καίριων, πολυσήμαντων, ζωτικῶν, ἀπρόσβατων. [Ὁ πρόεδρός σας, κ. Θεοφίλου, ὁ κ. Σιμόπουλος, ἡ κ. Βότση εἶναι **διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες, προσωπικότητες σεβαστῆς** στίς **συνθῆκες ποὺ διαμόρφωσαν τὴν πολιτεία τους!** Δὲν εἶναι «μισὰ μερτικά», ποὺ ἔχουν χρεῖαν τῇ συνηγορίᾳ σας. **Εὐλαβούμενοι τὴν δημοσιότητα** πληρώνουν τὸ **τίμημά της ἀδιαμαρτύρητα** — ἐνῶ θὰ μπορούσαν ν' ἀντιπαραθέσουν, νὰ ἐπιχειρηματολογήσουν ἀξιόλογα, ν' ἀπαλλαγοῦν τοῦ **μείζοντος μέρους** ἐξ ὧσων τοὺς καταλογίζονται...]

Λέγω, λοιπόν, πῶς ὁ κ. Θεοφίλου ὀφείλει πρῶτα νὰ ἐπιλέξει, **ἀριθμήσει, ἀνασκευάσει μιά-μιά** τίς φράσεις μου, ποὺ τοῦ ξινίζουν, καὶ κατόπιν νὰ μοῦ προσάψῃ «**ἀσυνάρτητον ὁμιλίαν**», ἢ... **φανατισμόν!** Ὡς τότε **ἀντιπαρέρχομαι** τὸν ἀναιδήμονα (ἀμετροεπῇ) λόγο του... Φυσικὰ **ἐξαιρουμένου** τοῦ ἀνεπίτρεπτου ὑπαινιγμοῦ στὴ φράσι του

*«Ἡ ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ φανοῦμε σπουδαῖοι σήμερα
εἶναι νὰ δείχνουμε μόνο τοὺς φαύλους;»*

— μιά μόλις σελίδα πρὶν ὁ ἴδιος (ὁ κ. Θεοφίλου) μοῦ ἀνεγνώρισε... «ἐντιμότητα καὶ ἀγνότητα προθέσεων», μὰ τό... **ξέχασε.** Φθάνουν τ' ἀστεῖα: **Στὴν ξηρότητα τῆς σύγκρισης** ποὺ ἀκολουθεῖ, μὲ λέξεις **ἀποκλειστικὰ δικές του,** **χωρὶς οὔτε ΜΙΑ ΔΙΚΗ ΜΟΥ ΛΕΞΙ,** ὁ ἐπιστολογράφος σας ἄς ἰδεῖ πόσον καὶ ποιὸς ἐπιδιώκει νὰ φανεῖ σπουδαῖος [τὰ **κείμενα ποὺ ἀκολουθοῦν** ἔχουν ληφθεῖ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὴν «Ἐτήσια Ἀνθολογία τῶν Ἑκατὸ» καὶ τὸ δεῦτερο ἀπὸ τὴν «Ἐτήσια Ἀνθολογία Ἀνέκδοσης Ποιήσεως» τοῦ «Δαυλοῦ»]:

ΑΥΤΟΒιογραφικὸ σημεῖωμα Θεοφίλου Φαίδωνα:

Γεννήθηκα στὴ Μυτιλήνη τὸ 1947. Γράφω ποίηση καὶ πεζογραφία. Ἀπὸ νεαρὴ ἡλικία **συνεργάζομαι** μ' ἐφημερίδες, περιοδικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἔντυπα. Τὸ 1971 πρωτοεμφανίστηκα μὲ ποίηση στὴν «Ἀνθολογία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γενιᾶς». Ἐκτοτε ἀνθολογήθηκα σὲ πολλὰς ποιητικὰς ἀνθολογίες. Βιβλία μου: *«Τὸ Λαχτυλίδι τοῦ Ἥλιου»* διηγήματα, 1982 (Α' Βραβεῖο πεζογραφίας 1983 Ε.Ε.Λ.) Ἐκανε 4 ἐκδόσεις μέχρι τώρα. Τὸ βιβλίο αὐτὸ μεταφράστηκε ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Κυρί Βρεμερ καὶ θὰ κυκλοφορήσῃ στὰ Γερμανικά. «*Ὁ Μικρὸς Ἑλληνικὸς*» ποίηση 1983 σὲ α' καὶ β' ἐκδοσιν. «*Ἐπίμονο Θεώρημα*», ποίηση 1986, «*Νοστάνθη*», πεζογραφία 1986. Ἐνῶ ὑπὸ ἐκδοσιν βρίσκονται οἱ ποιητικὲς συνθέσεις: «*Ἡ*

Θὰ κλείσω τὶς παρατηρήσεις μου μὲ δύο θέσεις. Θέσεις πού διατυπώνω μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ Ἑλλήνα πολίτη. (Ὅχι προτάσεις).

α) Νὰ καταργηθοῦν οἱ ἀγορὲς βιβλίων ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο καὶ τὰ χρήματα νὰ διατεθοῦν γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς σοβαροῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου ἀφιερωμένου στὴ λογοτεχνία, ὅπου ἡ ἐπιλογὴ καὶ μόνο ἑνὸς ἔργου γιὰ ἑκδοσὴ θὰ ἀποτελεῖ ἐπιβράβευση τοῦ συγγραφέα. (Ἐννοῶ τὰ αὐστηρὰ κριτήρια ἐπιλογῆς). Καὶ βέβαια ἂν πουλιοῦνται τὰ βιβλία, θὰ ἀμειβεται καὶ ὁ συγγραφέας. Γιατὶ δὲν εἶναι δίκαιο νὰ ἐπωφελοῦνται ὅλοι οἰκονομικὰ ἀπὸ τὸ ἔργο ἑνός, καὶ αὐτὸς ὁ ἕνας νὰ παραμένει θεατὴς στὸ πῶς οἱ ἄλλοι ἐκμεταλλεύονται τὸ ἔργο τρυ. Ἄν βέβαια τὸ σκεπτικὸ εἶναι νὰ διατίθενται τὰ βιβλία δωρεὰν σὲ ὅσους ἐνδιαφέρονται γιὰ λογοτεχνία, τότε εἶναι καὶ φυσικὸ καὶ αὐτονόητο, πῶς ὁ συγγραφέας δὲν θὰ πρέπει νὰ παίρνει ἀπολύτως τίποτα.

β) Μέχρι τώρα ὁ ἐντιμὸς περιοδικὸς τύπος (σὲ ὅποια ἑκτασὴ ὑπάρχει) ἔχει σὰν τακτικὴ νὰ χτυπᾷ τὴ φαυλότητα, πού εἶναι σχεδὸν κανόνας. Ἀποτέλεσμα: Πιστεύω, κανένα. Ἄς ἀντιστρέψουμε τὴν τακτικὴ τώρα. Μὲ ὅση δύναμη καὶ ἐπιρροή διαθέτει ἀκόμα αὐτὸς ὁ τύπος, ν' ἀγνοήσει ἐντελῶς τοὺς φαύλους (ὅσο διάσημοι κι ἂν εἶναι), πού μέχρι τώρα διαφήμιζε ἀθελά του (ἀφοῦ ἡ φαυλότητα εἶναι κανόνας) καὶ ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὶς φωτεινὲς ἐξαιρέσεις (διάσημες ἢ ἄσημες, ἀδιάφορο) τιμώντας τες, προβάλλοντάς τες, ἀναζητώντας μέσω αὐτῶν ἕνα νέο ἥθος ζωῆς καὶ καλλιεργώντας τὸ κλίμα (πρᾶγμα πού μερικῶς γίνεται), ὥστε νὰ δημιουργηθεῖ ἕνας πόλος ἑλξης καὶ ἄλλων ἀγνωστων ἐξαιρέσεων. Ἐνα κλίμα, πού ἴσως βρεῖ μιμητὲς καὶ ἴσως βοηθήσει καὶ ἄλλους νὰ γίνουν ἐξαιρέσεις μέσα στὴ φαυλότητα, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τους νὰ γίνῃ τέτοιος, πού νὰ πᾶν νὰ λογαριάζεται σὰν ἐξαιρεση. Στόχος βέβαια ἐξαιρετικὰ μακροπρόθεσμος.

Ἴσως ποῦν μερικοί: Δὲν ὑπάρχουν ἐξαιρέσεις. Ἀλήθεια, δὲν ὑπάρχουν; Ἡ ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ φανοῦμε σπουδαῖοι σήμερα εἶναι νὰ δείχνουμε μόνο τοὺς φαύλους; Ἡ ἀκόμα: Εἶναι εὐκόλο νὰ βγεῖ δημόσια καλὸς λόγος ἀπ' τὸ στόμα τοῦ Νεοέλληνα;

Κλείνοντας, θὰ ἤθελα νὰ τονίσω πῶς πρόθεση τῶν παρατηρήσεών μου δὲν ἦταν ἡ ἀντιπαράθεση, παρὰ ἡ διατύπωση τῶν ἀπόψεών μου (ὅση ἀξία μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ προσωπικὴ ἄποψη), μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ βοηθήσω στὴν ὅσο τὸ δυνατόν εὐρύτερη καὶ ψυχραὶμη θεώρηση τοῦ συγκεκριμένου θέματος.

Φιλικώτατα
Φαίδωνας Θεοφίλου

λειτουργία τῆς Μήθυνας» καὶ «Νυχτερινὴ Συμφωνία». Πολλὰ ποιήματά μου, πρὶν γίνουν ἐντυπο σῶμα, δημοσιεύτηκαν κατὰ καιροὺς στὸ «Δαυλό». Σὲ λογοτεχνικὲς ἐκπομπὲς τῆς Ἑλληνικῆς Ραδιοφωνίας, «Διαβάζοντας», «Τὸ Ἑλληνικὸ Διήγημα», «Νέες Ἐκδόσεις», «Τὸ ἀλάτι τῆς γῆς» κ.λ.π. παρουσιάστηκαν ἐπανειλημμένα βιβλία μου καὶ ἀναγνώστηκαν κείμενά μου. Εἶμαι μέλος τῆς Ε.Ε.Λ. καὶ ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ Ἑλληνοαυστριακοῦ Πολιτιστικοῦ καὶ Ἐπιμορφωτικοῦ Ἰνστιτούτου. Ἐργάζομαι σὲ εὐρωπαϊκὴ ἑταιρεία, στὸν τομέα τῆς πολιτικῆς ἀεροπορίας.

«Βιογραφικὸν» σημεῖωμα Παναγιωτάτου:

[Λογοτέχνης, ποιητής, δοκιμιογράφος. Μεταξὺ τῶν ποιητικῶν ἔργων του: «Ἀπαλὸς Λόγος», «Σκληρὸς Λόγος» κ.ἄ. Ἐντελῶς πρωτότυπες οἱ ἐργασίες του γιὰ τὸν Καβάφη. Τακτικὸς σχολιαστὴς καὶ δοκιμιογράφος τοῦ «Δαυλοῦ»]. Τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι τοῦ ἀνθολόγου.

Μέ τιμή
Σπ. Γ.Γ. Παναγιωτάτος

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ

(του Πανεπιστημίου Πατρών)

Πραγματικότητες και αντικειμενική πραγματικότητα

Για έναν απλό άνθρωπο, κι όταν ακόμη είναι εξοικειωμένος στα παιχνίδια της σκέψης, οί στοχασμοί για τη γνώση των μεγάλων διανοητών όλων των εποχών φαίνονται σαν άπιαστες σκιές, που στριφογυρίζουν ατέλειωτα, για να ψηλαφήσουν κάτι που συνεχώς απομακρύνεται. Αισθάνεται κανείς, πώς παρακολουθεί ένα παιχνίδι, που παίζεται με κανόνες και χωρίς κανόνες, με όρθολογισμό και χωρίς όρθολογισμό, με συναίσθημα, με πάθος και αγωνία. Ένας ατελείωτος αγώνας, που δεν έχει νικητή, και όμως ψυχαγωγεί και λυτρώνει τον άνθρωπο. Μέσα από την πάλη του νοῦ, για να φωτίσει τὸ σκοτάδι τῆς ἄγνοιας, ξεπηδοῦν ἕνα σωρὸ προβλήματα, που εκφράζουν ἀμφιβολίες ὅχι μόνο για τὴ γνώση τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ για τὴν ὑπαρξή του.

★ ★ ★

Ετσι ἀπλᾶ μπορούμε νὰ παραθέσουμε τὰ ἐρωτήματα:

- 1) Ὑπάρχει ὁ κόσμος, καὶ τί εἶδους γνώση μπορούμε νὰ ἔχουμε γι' αὐτόν;
- 2) Ὁ κόσμος εἶναι τὰ φαινόμενα ἢ ὑποκειμενικὴ ὑπόθεση;
- 3) Ὑπάρχει γνώση, πού ἡ λογικὴ νὰ μὴν τὴν ἀμφισβητεῖ; μπορούμε νὰ τὴν φτάσουμε; καὶ πῶς;

Τὸ περίφημο «*cogito, ergo sum*» εἶναι μία πολὺ αὐστηρὴ καὶ κριτικὴ σκέψη, μὲ τὴν ὁποία ὁ Καρτέσιος θεμελιώνει τὸ ξεκίνημα τῆς γνωσιοθεωρίας του. Μπορῶ νὰ ἀμφιβάλλω γιὰ τὰ πάντα, γι' αὐτὰ πού βλέπω, πού ἀκούω, γιὰ ὅλες τίς αἰσθήσεις μου, γιατί πολλές φορές μὲ διέψευσαν, ἀκόμη καὶ γιὰ τὴ νόσή μου, δὲν μπορῶ ὅμως νὰ ἀμφιβάλλω πῶς ἀμφιβάλλω, δηλαδὴ πῶς σκέπτομαι καὶ αἰσθάνομαι, ἄρα ὑπάρχω καὶ ἔχω ἀπόλυτὴ βεβαιότητα γιὰ τὴν ὑπαρξή μου. Ἐτσι ἡ Καρτεσιανὴ σκέψη φαίνεται σὰν μιὰ ὁλοκληρωμένη ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξης τοῦ ὑποκειμένου, καὶ ὅμως ἡ αἴσθησή μου δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξης μου, γιατί δὲν εἶναι συνέπεια καμμιάς ὑπόθεσης, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξή μου, ἡ ὁποία μὲ ξεχωρίζει ἀπὸ ἕνα ἐξωτερικὸ κόσμο πού μοῦ προσφέρει.

Πρόβλημα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ὑποκειμένου δὲν μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ, γιατί κάθε ἐρώτημα ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο. Τὸ πλῆθος καὶ εἶδος τῶν ἐρωτημάτων χαρακτηρίζουν τὸ ὑποκείμενο, γιατί εἶναι ἀποτελέσματα ιδιοτήτων, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τὴν νοητικὴ του ὑπόσταση. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ ὑποκειμένου συνθέτουν αὐτὸ πού ὀρίζεται ὡς «ἐγώ», τὸ ὁποῖο εἶναι τόσο δύσκολο νὰ συλλάβουμε ὅσο καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος, γιατί, παρ' ὅλο πού τὸ «ἐγώ» μᾶς διαχωρίζει ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο κόσμο, ἀποτελεῖ αὐτὸ τὸ ἴδιο ἄγνωστο ἀντικείμενο πρὸς μελέτη. Πολλὲς φορές οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν τὴν ἀπολύτως πειστικὴ βεβαιότητα, πού ἔχουν οἱ ἄμεσες ἐμπειρίες. Τὸ ὑποκείμενο σ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς ὑπαρξης του κατέχεται συνεχῶς ἀπὸ τὴν βεβαιότητα, ὅτι τὸ «ἐγώ» του παραμένει ἀμετάβλητο, πράγμα

πού δὲν εἶναι καὶ τόσο βέβαιο. Ἴσως τὸ ὄν, πού αντιλαμβάνεται καὶ αντιδιαστέλλει τὸν κόσμο, νὰ εἶναι στιγμιαῖο, δηλαδή κάτι πού ἀδιάκοπα μεταβάλλεται. Τέλος μπορούμε νὰ ὀρίσουμε τὸ ὑποκείμενο μὲ τρόπο γενικὸ καὶ ἀφηρημένο, ὡς φορέα συνείδησης, πού ἔχει τὴν αἴσθηση τοῦ διαχωρισμοῦ του ἀπὸ τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα συνειδητοποιεῖ.

Ἡ οὐσιαστικοποίηση ὀρισμένων χαρακτήρων τῆς συνείδησης καὶ ἡ ξεχωριστὴ συνύπαρξή τους συνθέτουν τὴν διαίσθηση τῆς πολλαπλότητας ξεχωριστῶν ἀντικειμένων, ἡ ὁποία εἶναι πρωταρχικὴ γιὰ τὴ διαμόρφωση ἐμπειρίας ἐνὸς κοσμοειδώλου. Τὸ ὑποκείμενο λειτουργεῖ σὰν δέκτης ἐρεθισμῶν, πού μπορεῖ νὰ προέρχονται ἀπὸ ἓνα ἀντικειμενικὸ κόσμο ἢ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο, τοὺς ὁποίους διαμορφώνει, γιὰ νὰ συνθέσουν τὴν ἀντίληψη τοῦ φαινομένου. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθοῦμε, πὼς στὴ συνειδητοποίηση τοῦ φαινομένου συμμετέχουν τόσο τὸ ὑποκείμενο, ὅσο καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἀνεξάρτητοι ἢ ὄχι, συντελεστές.

* * *

Αν παρατηρήσουμε ἓνα ἀντικείμενο, ἀμέσως ἀντιλαμβανόμαστε ἓνα μέρος ἀπὸ τὶς ιδιότητες τοῦ ἀντικειμένου, π.χ. σχῆμα, μέγεθος σὲ σχέση πρὸς τὸν ὅλο χῶρο κ.τ.λ. Ἄν δὲν ἀλλάξουμε τὸν τρόπο παρατήρησης τοῦ ἀντικειμένου, μετὰ ἀπὸ μιὰ προσεκτικὴ μελέτη θὰ ὀλοκληρώσουμε τὴν ἀντίληψη, πού μπορούμε νὰ ἔχουμε γιὰ τὸ ἀντικείμενο. Αὐτὴ ἡ ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη μᾶς δημιουργεῖ μιὰ συνείδηση γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀντικειμένου, ἡ ὁποία ἀπέχει πολὺ ἀπὸ μιὰ διαφορετικὴ μελέτη τοῦ ἴδιου ἀντικειμένου. Ἄν τώρα γιὰ τὴν παρατήρησή μας χρησιμοποιήσουμε εὐαίσθητους παρατηρητές, πού διαθέτει ἡ ἐπιστήμη, ἀσφαλῶς οἱ ιδιότητες τοῦ ἀντικειμένου, πού θὰ ἀνακαλύψουμε, θὰ συνθέτουν μιὰ τελείως διαφορετικὴ εἰκόνα ἀπὸ τὴν προηγούμενη, τόσο γιὰ τὸ ἴδιο τὸ ἀντικείμενο, ὅσο καὶ γιὰ τὶς σχέσεις του μὲ τὸν ὅλο χῶρο. Ἔτσι λοιπὸν συνειδητοποιοῦμε μιὰ δευτέρη πραγματικότητα γιὰ τὸ ἀντικείμενό μας. Οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε στὴν πρώτη μελέτη τοῦ ἀντικειμένου μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ συνάγουμε συλλογιστικὰ ὀρισμένες ιδιότητες καὶ καταστάσεις τοῦ ἀντικειμένου, ἐνῶ οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε ἀπὸ τὴ δευτέρη μελέτη, μᾶς ὀδηγοῦν σὲ πολὺ περισσότερα ἢ καὶ διαφορετικὰ συμπεράσματα γιὰ τὸ ἴδιο ἀντικείμενο.

Ἀπὸ τὸ τόσο ἀπλὸ παράδειγμα γίνεται φανερό πὼς ἡ πραγματικότητα, δηλαδή ἡ συνειδησιακὴ μᾶς ἀντίληψη γιὰ τὸν ἀντικειμενικὸ κόσμο ἢ τὰ συμβάντα, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ράσσελ, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ νοητικὴ περιγραφή ἢ ἐξήγηση τῶν πληροφοριῶν πού ἔχουμε σὲ μιὰ ὀρισμένη στιγμή. Εἶναι φανερό πὼς αὐτὸ πού ἀντιλαμβανόμαστε δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν ἀντικειμενικὸ κόσμο, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπαρξὴ μπορούμε νὰ δεχθοῦμε ἢ ὄχι. Ἄν δεχθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ προχωρήσουμε στὴ μελέτη τοῦ ὄντολογικοῦ προβλήματος, τότε οἱ πραγματικότητες πού συνειδητοποιοῦμε εἶναι μερικὲς ἰσόμορφες εἰκόνες τοῦ ὄντος.

Γιὰ νὰ γίνει σαφὴς ὁ ὅρος ἰσομορφία, ὁ ὁποῖος ἔχει μιὰ συγκεκριμένη ἔννοια στὰ μαθηματικά, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἀναλυθεῖ μὲ τὸν πιὸ ἀπλὸ τρόπο, ὥστε νὰ διεκρινισθεῖ ὁ ὀρισμὸς τῆς πραγματικότητας. Ἄς θεωρήσουμε δύο συλλογὲς διαφορετικῶν πραγμάτων, τὴν Α καὶ Β. Ὑποθέτουμε ὅτι οἱ συλλογὲς ἔχουν δύο

διαφορετικές δομές. Π.χ., οι δομές των συλλογών A, B ορίζονται από δύο διαφορετικές διατάξεις των πραγμάτων που συνθέτουν τις συλλογές, δηλαδή στην A έχουμε μιὰ διάταξη των πραγμάτων της και στη B μιὰ ἄλλη. "Αν μπορούμε νὰ ἀντιστοιχίσουμε σὲ ἓνα πρᾶγμα τῆς συλλογῆς A ἓνα μόνο πρᾶγμα τῆς συλλογῆς B, σὲ τρόπο πού ἡ ἀντιστοιχία νὰ διατηρεῖ τις δομές, δηλαδή μιὰ διαδοχὴ πραγμάτων τῆς A συλλογῆς νὰ ἀντιστοιχεῖ σὲ μιὰ διαδοχὴ πραγμάτων τῆς B, καὶ νὰ μὴν ἀλλάζουν οἱ θέσεις τῶν ἀντιστοιχίων πραγμάτων, τότε ὀρίζουμε τις συλλογές A καὶ B σὰν ἰσόμορφες. Γενικῶς, ὅταν λέμε ἰσομορφία σὲ δύο κατηγορίες, θὰ ἐννοοῦμε τὴν μεταφορὰ μέσα ἀπὸ μιὰ ἀντιστοιχία τῆς δομῆς ἢ λειτουργίας τῆς μιᾶς κατηγορίας στὴν ἄλλη. Π.χ., ἡ φωτογραφία εἶναι μιὰ μερικὴ ἰσόμορφη εἰκόνα μιᾶς στιγμιαίας σκηνῆς. Γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς ἔννοιας τῆς πραγματικότητος θεωροῦμε ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ τὴν κατηγορία τῶν ἐρεθισμῶν πού δέχεται τὸ ὑποκείμενο καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν κατηγορία τῶν φαινομένων πού προκαλοῦν τὰ ἐρεθίσματα στὸ ὑποκείμενο. Μὲ τὴν ἔννοια τῆς πραγματικότητος, σὰν μερικῆς ἰσόμορφης εἰκόνας τῶν ἐρεθισμῶν, μπορούμε νὰ φανταστοῦμε τὴν μεταφορὰ τῆς δομῆς καὶ λειτουργίας τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου στὴ συνείδηση, τοῦ ὑποκειμένου. Ἀσφαλῶς τὰ φαινόμενα δὲν ταυτίζονται μὲ τὰ συμβάντα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, οὔτε ὁ ἰσομορφισμός, ὁ ὁποῖος εἶναι μερικὸς, μεταφέρει κατὰ τρόπο ἀπόλυτο τὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα, δηλαδή αὐτὸ πού ὑπάρχει (ἂν ὑπάρχει) καὶ συμβαίνει. Ἡ πραγματικότητα εἶναι μιὰ δυνατὴ προσέγγιση τοῦ «ὄντος», γιὰ τὸ κῦρος τῆς ὁποίας ἐγείρονται πολλὲς ἀμφισβητήσεις μὲ διαφορετικὰ καὶ ποικίλα στηρίγματα.

Οἱ μερικὲς ἰσομορφίες ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου διαμορφώνουν μιὰ πραγματικότητα, ὅταν προσφέρουν πρόβλεψη, ἢ ὁποία ἐξασφαλίζει ἱκανοποιητικὴ ἰσορροπία μέσα σ' αὐτὸ πού συνειδητοποιεῖται. Αὐτὴ ἡ ἰσορροπία, πού προέρχεται ἀπὸ μιὰ συμφωνία τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου, συνθέτει τὸ κῦρος τῆς πραγματικότητος. "Αν τοῦτο κλονιστεῖ γιὰ ὅποιονδῆποτε λόγο, τότε μεταβάλλονται καὶ οἱ σχέσεις ὑποκειμένου-ἀντικειμένου, γιὰ νὰ διαμορφωθοῦν νέες ἰσομορφίες, δηλαδή καινούργιες πραγματικότητες, πού παρ' ὅλες τις ἀτέλειες καὶ τὸν συμβολικὸ χαρακτήρα τους εἶναι ἱκανοποιητικὲς γιὰ μιὰ δεδομένη στιγμή.

* * *

Η πραγματικότητα πού συνειδητοποιεῖται ἔχει δύο βασικοὺς χαρακτήρες, τὸν χῶρο καὶ τὴν μεταβολὴ τοῦ ἀντικειμένου σὲ σχέση μὲ τὸ χῶρο ἢ καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ αὐτόν. Ἡ μεταβολὴ δίνει τὴν αἴσθηση τοῦ χρόνου μέσα ἀπὸ μιὰ σχέση διάταξης συμβάντων, ἢ ὁποία γιὰ τὴν κοινὴ ἀντίληψη εἶναι ὀλική, δηλαδή δύο συμβάντα ἢ συμπιπτουν ἢ τὸ ἓνα προηγεῖται τοῦ ἄλλου. Ἐρεθισμοὶ πού προκαλοῦν στὸ ὑποκείμενο τὴν ἄμεση ἀντίληψη τοῦ χρόνου δὲν ὑπάρχουν, ὅπως συμβαίνει γιὰ τις τρεῖς διαστάσεις τοῦ χώρου, οἱ ὁποῖες συνειδητοποιοῦνται ἄμεσα ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν ἀντικειμένων. Μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς ὁ χρόνος εἶναι ἓνας χαρακτήρας τῆς συνείδησης, πού συγκεκριμενοποιεῖται μὲ τις ιδιότητες μιᾶς ὀλικῆς διάταξης. Προφανῶς ὁ χρόνος σὰν στοιχεῖο τῆς συνείδησης ἐξαρτᾶται ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ

τὸν ὁποῖον παρατηρεῖται ὁ κόσμος. Δὲν εἶναι καθόλου βέβαιο, πὼς ἡ διάταξη τῶν γεγονότων εἶναι ὀλική ἢ καὶ μοναδική, δηλαδὴ δύο γεγονότα εἶναι συγκρίσιμα χρονικά. Ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος σκορπίζει κάθε εἶδους ἀμφιβολία γιὰ τὴν διαισθητικὴ ἀντίληψη ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸν χρόνο. Κανεὶς δὲν θὰ τολμοῦσε νὰ ἀμφισβητήσῃ, χωρὶς νὰ τοῦ ἀμφισβητήσουν τὴν διανοητικὴ του ἰσορροπία, πὼς ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος προηγεῖται χρονικὰ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, καὶ ὅμως ὑπάρχουν συμβάντα, τὰ ὁποῖα δὲν μπορούμε νὰ διατάξουμε χρονικά, ἂν δὲν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας τὴν κινητικὴ κατάσταση τοῦ παρατηρητοῦ. Σύμφωνα μὲ τὴ σχετικότητα, γεγονότα ποὺ εἶναι ταυτόχρονα σὲ σχέση μὲ ἓνα παρατηρητὴ, δὲν εἶναι ταυτόχρονα σὲ σχέση μὲ ἄλλο καὶ ἀντιστρόφως, δηλαδὴ κάθε παρατηρητὴς ἔχει τὸν δικό του χρόνο. Ὅταν περιοριστοῦμε στὸν αἰσθητὸ χώρο, ἡ παραδοχὴ πὼς ὁ χρόνος ἐκφράζεται ἀπὸ μιὰ ὀλικὴ διάταξη φαινομένων (ἢ πραγματικοτήτων) ἐπιβάλλεται ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ διαίσθηση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ κύρος τῆς ἐπαλήθευσης.

* * *

Ἄν παρατηρήσουμε ἓνα πολύπλοκο φυσικὸ φαινόμενο μὲ τὴν βοήθεια ἐμμέσων παρατηρητῶν, τότε οἱ δυσκολίες πολλὰς φορὲς εἶναι ἀνυπέρβλητες καὶ ἡ λογικὴ ἐπεξεργασία τῶν πληροφοριῶν στηρίζεται σὲ ὑποθέσεις. Ἄν δὲν ἔχουμε ἄμεση ἀντίληψη τοῦ φυσικοῦ γεγονότος ἢ τοῦ ἀντικειμένου, τότε ἡ πραγματικότητα ποὺ σχηματίζουμε εἶναι ἀρκετὰ ὑποθετικὴ, γιατί ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἐμμέσους μάρτυρες. Οἱ πραγματικότητες αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶναι νοητικές, γιατί διαμορφώνονται ἀπὸ ἐπιστημονικὲς ἐννοιες ποὺ στηρίζονται στὴ φαντασία καὶ τὴν λογικὴ ἀφαίρεση.

Ἀντιθέτως οἱ πραγματικότητες ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν ἄμεση παρατήρηση, εἶναι διαισθητικὲς καὶ ἐλάχιστα ἐπηρεάζονται ἀπὸ τίς κρατούσες ἐπιστημονικὲς ἢ φιλοσοφικὲς θεωρίες, ἐνῶ οἱ νοητικὲς πραγματικότητες εἶναι ἐκφραση ἐπιστημονικῶν ἢ φιλοσοφικῶν παραδοχῶν. Ἔτσι τὸ ἀνθρώπινο κοσμοεἶδωλο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ διαδρομὴ στὸ μεταβαλλόμενο χώρο τῶν διαισθητικῶν καὶ νοητικῶν πραγματικοτήτων.

* * *

Μετὰ ἀπὸ τὴν παραπάνω διαπίστωση ἔρχονται φυσικὰ τὰ ἐρωτήματα:

- 1) Ὁ χώρος τῶν πραγματικοτήτων μᾶς προσφέρει ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὑπαρξὴ κάποιας ξεχωριστῆς πραγματικότητας, ποὺ μπορούμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε ἀντικειμενική;
- 2) Ποιὰ εἶναι ἡ φύση τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητας;
- 3) Τὶ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει πέρα ἀπὸ αὐτή;

Τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ εἶναι τόσο δύσκολα, ὅσο ὁλόκληρη ἡ ἐπιστήμη, καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία, γιατί ἀπὸ αὐτὰ ξεκινοῦν καὶ σ' αὐτὰ καταλήγουν ὅλες οἱ πνευματικὲς ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ δύο πρῶτα εἶναι στενὰ συνδεδεμένα μεταξύ τους, γιατί μιὰ ἀρνητικὴ ἀπάντηση στὸ πρῶτο κάνει τὸ δεύτερο χωρὶς νόημα. Οἱ περισσότεροι φιλόσοφοι δέχονται τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἀντικειμενικῆς

πραγματικότητας, αλλά διαφωνούν στη φύση της. Συγκεκριμένα οί ρεαλιστές προσπαθούν να δώσουν αποδείξεις για την ύπαρξη μιᾶς υλικῆς πραγματικότητας, ἐνῶ οί ιδεαλιστές δέχονται πῶς ὁ κόσμος εἶναι πνευματικός, δηλαδή ἀποτελεῖται ἀπὸ πνευματικὲς ὀντότητες καὶ τίς ιδέες αὐτῶν. Σὲ ἀντίθεση τόσο πρὸς τὸν ὑλισμὸ ὅσο καὶ πρὸς τὸν ιδεαλισμὸ ἔρχεται ὁ ὑποκειμενισμός, ὁ ὁποῖος θεμελιώνεται στὴν παραδοχή, ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἓνα ὄνειρο τοῦ ὑποκειμένου ἢ τῶν ὑποκειμένων, δηλαδή ὁλόκληρο τὸ γνωστικὸ φαινόμενο εἶναι καθαρὴ ὑπόθεση τοῦ ὑποκειμένου. Τέλος ὁ δυῖσμός δέχεται τὴν ὑπαρξὴ τοῦ υλικοῦ ὡς πνευματικοῦ κόσμου. Οἱ ρεαλιστές προσπαθοῦν νὰ δώσουν ἀπόδειξη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς αντικειμενικῆς πραγματικότητας. Οἱ ἀποδεικτικὲς τους θέσεις δὲν ἔχουν τὸ κύρος ἀπόδειξης. Θὰ ἀναφέρουμε μερικές.

α) Ὑπάρχει διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἀντίληψη καὶ τὴν παράσταση. Π.χ., ἓνα συγκεκριμένο ἀντικείμενο τὸ βλέπουν ὅλοι τὸ ἴδιο. Ἀντιθέτως, μιὰ παράσταση γιὰ κάτι ποῦ εἶδα ἢ γνώρισα κάποτε εἶναι ὑποκειμενικὴ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν βλέπουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἓνα ἀντικείμενο εἶναι βέβαιο πῶς ὑπάρχουν κοινὰ στοιχεῖα στὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα συνειδητοποιοῦν διαφορετικὰ ἄτομα, γιὰ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενο, ἀλλὰ ἡ μαρτυρία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος περνάει μέσα ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο: δηλαδή οἱ ἄνθρωποι ποῦ παρατηροῦν ἓνα ἀντικείμενο εἶναι ἀντικείμενα γιὰ ἓνα ὁρισμένο ὑποκείμενο, συνεπῶς δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος μάρτυρας γιὰ ὅ,τι συμβαίνει ἐκτὸς ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο ὑποκείμενο. Ποτὲ δὲν μποροῦμε νὰ ἀποδείξουμε τὴν ὑπαρξὴ πραγμάτων πέρα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας καὶ τὴν ἐμπειρία μας, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει ἐμπειρία μὴ ὑποκειμενικὴ.

β) Ἡ ἀντίληψη εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ βούληση. Μποροῦμε μὲ τὴν βούλησή

ΜΕ ΚΟΜΜΕΝΗ ΤΗΝ ΑΝΑΣΑ

Τὸ χρίσμα

Καλεῖσαι στίς κάλπες μιᾶς ψηφοθηρικῆς θεωρίας. Πρόκειται νὰ ἐκλεγοῦν οἱ σύμβουλοι ἐνὸς ὁμίλου Διευθυντικοῦ. Προσέρχεσαι μ' ἓνα χέρι μόνο ποῦ «σταυρώνει» τὸ Δελτίο τῆς μεγάλῃς ἱστορικῆς στιγμῆς. Τὸ ἄλλο, τῆς ἐσω εὐθύνης, δὲ λειτουργεῖ. Βγαίνοντας ἀπ' τὴν αἶθουσα τῆς ἀσυνδοσίας, ἄχρηστο πλέον, δὰ σοῦ δείξει τὸν ὑπόλοιπο δρόμο πρὸς τὴν ὑπολανθάνουσα διευθύνση. Ἐκεῖ κατοικεῖς, ἔως θανάτου, ἔχοντας ἀλλοιώσει τὸ νόημα τῆς ζωῆς στὰ στενὰ πλαίσια, ὅπου κινεῖται τὸ κύκλωμα. Παντοδύναμο, ἀριθμεῖ ὁπαδοὺς καὶ μέσα στὴν ἐνωση τῶν Διχασμένων. «Τί χρειάν ἐτι ἔχομεν μαρτύρων;». Ὁ σταυρὸς ἐπ' ὧμου, θαρὺς, ὡ πεφιλημένε μιᾶς ὑπαρξῆς ὅπου δὲν ἀνήκες ποτέ, στὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Κερδίζοντας τὸ χρίσμα, χάνεις τὴν ἐννοια τῆς πράξης, ποῦ σοῦ τὸ ἀφαιρεῖ. Ἡ πικρία δὲν εἶναι τ' ὄνειδος. Εἶν' ὁ ἐξιλασμός. Γλυκὺς, πρᾶντικὸς, ἐξαίσιος. Καθὼς ἀρμόζει σ' ὅποιον ἀπέτυχε νὰ συμβιβαστεῖ μετὰ τῶν ἀνοσιῶν τοῦ κόσμου τούτου. Πετάξτε τίς μάσκες, μυσσαροί, ὑποκριτὲς καὶ φαῦλοι. Σᾶς γνωρίσαμε.

μας νὰ φέρουμε παραστάσεις ἢ καὶ νὰ τὶς ἐξαφανίσουμε, πράγμα ποὺ δὲν γίνεται γιὰ τὴν ἀντίληψη. Αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι ἀπόλυτο, γιατί ὑπάρχουν περιπτώσεις ποὺ ἡ ψυχικὴ ἄπωση γιὰ μιὰ ἄμεση ἀντίληψη γεγονότων εἶναι τόσο μεγάλῃ, ὥστε τὸ ὑποκείμενο δὲν δέχεται νὰ τὰ δεῖ. Ἀντίθετα, ὑπάρχουν παραστάσεις τόσο ἔντονες, ποὺ ἡ βούληση ἀδυνατεῖ νὰ διακόψει τὴν παρουσία τους. Ἡ βούληση, ἡ ὁποία εἶναι καθαρῶς ὑποκειμενικὴ ὑπόθεση, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι συντελεστὴς ἀπόδειξης τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος, γιατί μιὰ ἀπόδειξη ποὺ στηρίζεται σὲ χαρακτηριστὰ τοῦ ὑποκειμένου, ἔχει τὴν ἴδια ἀδυναμία ποὺ ἔχει ὁ προηγούμενος συλλογισμὸς (ἀντίληψη-παράσταση). Ἡ πρόταση «ἀντιλαμβάνομαι τὸ ὄνειρο ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ βούλησή μου» δὲν ὁδηγεῖ οὔτε σὲ λογικὴ ἀντίφαση οὔτε στὸ συμπέρασμα ὑπαρξῆς ἀντικειμενικοῦ κόσμου.

γ) Τὸ ἀντικείμενο ὑπάρχει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀντίληψη. Ἄν δοῦμε τὸ αὐτὸ ἀντικείμενο σὲ δύο διαφορετικοὺς χρόνους, ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ διαπιστώσουμε τὴν ἀλλαγὴ του, ἂν ὑπάρχει. Μποροῦμε, χωρὶς λογικὸ σφάλμα, νὰ ἰσχυριστοῦμε πῶς ἡ ἀλλαγὴ, ὅπως καὶ τὸ ἀντικείμενο, εἶναι ὑπόθεση τοῦ ὑποκειμένου.

Ὅλα τὰ προηγούμενα ἐπιχειρήματα εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ σημάδια, στὰ ὁποῖα μποροῦμε νὰ στηρίξουμε τὴν πίστη μας γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Δυστυχῶς ὅμως ὅλες αὐτὲς οἱ ἐνδείξεις ἔχουν τὸ βασικὸ ἐλάττωμα πῶς περνοῦν μέσα ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο καὶ δὲν εἶναι ἀνεξάρτητες. Ἡ πραγματικὴ ἀπόδειξη πρέπει νὰ ἔρχεται ἀπὸ βεβαίωση ποὺ νὰ μὴν ἔχει σχέση μὲ τὸ ὑποκείμενο καὶ τὴν συμπεριφορὰ του.

Οἱ Μάσκες

Οἱ μάσκες. Κι ἐσὺ μὲ τὸ δικό σου Πρόσωπο πάντα. Ρυτιδωμένο, γιομάτο σκιές, στὸ φῶς τῆς πελιδνῆς σου ἀλήθειας, σὲ μιὰ νέα ἐνατένιση, καταντρικρὺ τους. Ἔχουν σκορπίσει τὰ φύλλα τῆς ἱστορίας ποὺ ἔγραψαν ἄνεμοι βδελυροὶ, περνώντας ἀπὸ σχολὲς διαψεύσεων τῆς ἐλπίδας γι' ἀγῶνες ποὺ ἄφησαν ἐπιχρυσωμένη μιὰ μάταιη δόξα στὰ βάθρα τους. Καγχάζουν ἀπ' τοὺς δῶκους τῆς ὑποκρισίας. Μὲ κινήσεις σπασμωδικὲς δὲ ὀρίσουν πάλι τὴ μοίρα σου, στὰ περιθώρια μᾶς αἰδουσας ὅπου ἐμπαίζεται ὁ χρόνος ἀνελέητα. Μεγάλα παράθυρα, καγκελόφραχτα, κι ἡ θύρα ἀσφαλισμένη γιὰ διεξόδους. Παγιδευμένος μέσα στὴν αἰδουσα τῶν τροπαίων, καλεῖσαι νὰ συνυπογράψεις τὸ νόμο στὴ διαιώνιση τῆς κατασχύνης, ὦ Ἀδολε. Κι ἡ νύχτα ἀποτροπαιχτὴ δὲ διαδεχτεῖ τὸν ἥλιο, ποὺ σκέφτεσαι λίγο πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο. Μά ἄκου. Ὑπάρχει ἓνα σφυρί ποὺ χτυπάει βαρειῆς τὶς ὥρες στὸ Μεγάλο Ρολόι. Οἱ τελευταῖοι χτύποι; Οἱ πρῶτοι καινούργοι παλμοί; Μὴ διστάσεις - πλήνινες μάσκες -, ὀπλίσου. Εἶσαι ὁ Ὀνειρευτής. Κι εἶναι τὰ φάσματα τῶν εἰδώλων, δίχως ψυχή. Ἡ ψυχὴ σου, στὴν ἀπόφαση γιὰ τὸ Αὔριο, ἀπὸ γρανίτη. Θὰ σπάσουν, ἐλευθερώνοντας ἀπ' τὸν κλοιὸ τους τὰ χρόνια. Παφλάζουν στὴ θύρα, χυμοῦν στὰ παράθυρα. Εἶσαι ἔξω ἀπ' τ' ὄνειδος πιά. Εἶσαι στὴν ἀστραφτερὴ μου μοίρα, ἀπ' ἐδῶ κι ὡς τὴν αἰωνιότητα.

Μπορούμε χωρίς δυσκολία να κατατάξουμε τους φιλοσόφους, που δέχονται την αντικειμενική πραγματικότητα σε δύο κατηγορίες, τους υλιστές και τους ιδεαλιστές. Οί υλιστές φαντάζονται τον κόσμο φτιαγμένο από κάτι που ορίζεται ως ύλη και είναι το αντίθετο του πνεύματος. 'Ο καθορισμός της ύλης σαν οντότητας πέρασε από την πρωτόγονη αντίληψη του χειροπιαστού πράγματος μέχρι την πλέον σύγχρονη, σαν σύμπλεγμα ιδιοτήτων οί οποίες εκφράζονται με μαθηματικές σχέσεις. "Ολοι όμως οί όρισμοί είναι άτελείς και υπόκεινται σε άναθεώρηση. Οί έννοιες της ύλης και του πνεύματος δεν είναι δυνατόν να όρισθουν, γιατί αυτές οί ίδιες συνθέτουν τὸ οντολογικό πρόβλημα. 'Ο Μπέρκλεϋ έκαμε μιὰ μεγάλη ανακάλυψη για τὴν φιλοσοφία, όταν απέδειξε πὼς μπορούμε να άρνηθοῦμε τὴν ὕπαρξη της ύλης, χωρίς να ὀδηγηθοῦμε σε λογική αντίφαση. 'Η μελέτη του υλισμοῦ και ιδεαλισμοῦ δεν μπορεί να γίνει ὅμως σε λίγες γραμμές, γι' αὐτὸ θὰ ἐπανεέλθουμε.

Μπορούμε να ποῦμε πὼς τὸ πρόβλημα της ὕπαρξης του κόσμου είναι ανεξάρτητο από τὴ φύση του, κι' ὅτι ἡ ἀδυναμία της νόησης να δώσει λύση δεν μᾶς ἐμποδίζει να δεχθοῦμε ἓνα αντικειμενικὸ κόσμο, του ὁποίου ἡ μελέτη ικανοποιεῖ ὅλο και περισσότερες ἀνάγκες του ἀνθρώπου.

Τὸ πτώμα

"Όσο ζούσε στὴν φτωχὴ πόλη, ντυμένο τὰ φανταχτερὰ κουρέλια του, δεν ξέραμε πόση ἦταν ἡ ἀξία του. Τώρα ζυγίζεται σ' αἷμα με φρόνηση. Διπλωμένο στὰ ρίγη του, ἀπηχεῖ τὴ μουσικὴ μιᾶς θαδεῖᾶς ἐντιμῆς θλίψης. "Επαιξε ἓνα ρόλο στὴ διάρκεια. Μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα ἀπ' τὴν ἀγωνία μας. Βραχνᾶς στὸ στέρνο. 'Εκεῖ βρῆκε τὸν πιὸ γνήσιο παλμό του. "Εγινε ἡ Ψυχὴ μέσα στὴν ψυχὴ ποὺ γαλουχοῦμε χρόνια ἀπ' τὴ γέννηση της ἐλπίδας: να μείνουμε ἀνθρώπινοι στὴν ἀπάνθρωπη πολυτεία μας, ὁρδοὶ στὰ βήματα ποὺ γύρω μας συνωδοῦνται, προδίνοντας ἐκκινήσεις πρὸς τὴν ἐκπλήρωση του χρέους ποὺ ἀρνιοῦνται τοῦτοι οἱ παράφοροι ἀποκτηνωμένοι δρόμοι. "Ορόσημο τὸ πτώμα. Θὰ ταξιδέψει τὴ μοίρα μας. Μὴν κλαῖτε. 'Ελευθερώθηκε τὸ Πνεῦμα του.

Τάσος 'Αναγνώστου

['Απὸ τὸ ἀνέκδοτο ἔργο του «Στὰ σύνορα της μεγάλης σκιάς» (πορεία συμβόλων)].

Εἶσαι ποιητής, γνωστός, ἀφανής, νέος, παλαιός, προβεβλημένος, ἀκαταξίωτος; Μπορεῖς νὰ λάβης μέρος στὴν Κρίση γιὰ τὴν 3η

ΕΤΗΣΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΚΑΤΟ

τοῦ «ΔΑΥΛΟΥ», μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι τὰ ποιήματά σου θὰ κριθοῦν ἀπολύτως ἀντικειμενικά, ἀμερόληπτα καὶ ἀπροσωπόμενα, μὲ κριτήρια καθαρὰ ποιοτικά, ἀνεξάρτητα ἀπὸ φήμη, προβολή, κυκλώματα, ιδέες, τεχνοτροπία.

●ΟΡΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ:

- Κατ' ἀνώτατο ὅρια τρία (3) ἀνέκδοτα ποιήματα.
- Γραπτὴ δήλωση ὅτι τὰ ὑποβαλλόμενα ποιήματα δὲν θὰ δημοσιευτοῦν μέχρι τέλους τοῦ 1987.
- Αὐτοβιογραφικὸ σημεῖωμα, τὸ πολὺ δέκα γραμμῶν γραφομηχανῆς, διατυπωμένο σὲ α' πρόσωπο.

●ΛΗΞΗ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ ΥΠΟΒΟΛΗΣ:

15 Ὀκτωβρίου 1987.

- Ἡ 3η

«ΕΤΗΣΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΚΑΤΟ»

τοῦ «Δαυλοῦ» κυκλοφορεῖ τὴν 1η Δεκεμβρίου 1987.

Τὰ ποιήματα, οἱ δηλώσεις καὶ τὰ αὐτοβιογραφικά δέον νὰ ἀποστέλλωνται στὴ διεύθυνση: ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ, Ἀχιλλέως - Μουσῶν 51, 175 62, Π. ΦΑΛΗΡΟ, μὲ τὴν ἐνδειξη: «Γιὰ τὴν Ἑτήσια Ἀνθολογία τῶν Ἑκατό».

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Περὶ «λαϊκισμού»

Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ γενικῆς σύγχυσης. Μιὰ νέα ὁρολογία δημιουργήθηκε πρόσφατα καὶ ἀντικατέστησε τὴν παλαιότερη, τοῦ δημαγωγοῦ. Ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ οἱ νέοι δημαγωγοί, οἱ λαϊκιστὲς, καταστρέφουν τὴ γλῶσσα, διαστρέφουν τοὺς σκοποὺς τῆς παιδείας, παγιδεύουν τὶς ἀξίες, ἐνισχύουν τὴν ἀντιμαχία ἀντιπαραθέτοντας τοὺς μὲν πρὸς τοὺς δὲ καὶ τέλος ἐπιδροῦν καταλυτικὰ πάνω στὸ πνεῦμα καὶ στὴ φυσικὴ ὑπόσταση τῶν ἀτόμων, ὥστε νὰ παύσουν ν' ἀντιδροῦν καὶ νὰ δεχθοῦν τὰ τετελεσμένα, τὶς κατεστημένες θέσεις, πού ἡ ἐξουσία ἐπιβάλλει. Καὶ ὅλα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ! Αὐτὴ ἡ ἔντεχνη ἐκμετάλλευση τοῦ ὅρου «λαὸς» θὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἀμέσως.

Τὸν λαὸ οἱ λαϊκιστὲς – τοποτηρητὲς τοῦ ἐξουσιαστικοῦ κατεστημένου τὸν ταυτίζουν, χωρὶς νὰ τὸ λέν, μὲ τὴν πηγὴ τοῦ «δικαίου». Ἔτσι, ἐξασφαλίζοντας γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους τὸ δικαίωμα, πού οἱ μηχανισμοὶ τῆς ἐξουσίας τοὺς ἔδωσαν, νὰ ἡγοῦνται τοῦ λαοῦ, ἐμφανίζονται ὡς προστάτες τοῦ δικαίου.

Ἄν δὲν συμφωνεῖς ἐπομένως μὲ τοὺς ἐξουσιαστὲς, δὲν συμφωνεῖς μὲ τὸ λαὸ – ἄρα δὲν θέλεις τὸ «δίκαιο». Ἡ παιδεία πού ἔχουμε λάβει, καὶ ἐννοῶ αὐτὴν πού προετοιμάζει ἀνθρώπους γιὰ νὰ προσαρμοστοῦν στὰ ἐξουσιαστικὰ συστήματα διοίκησης, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διακρίνουμε αὐτὴ τὴν ἔντονη ἐκμετάλλευση τοῦ ψευδεπίγραφου ὅρου «λαὸς», πού δηλοῦται σὰν σύνολο, ἀπὸ τὸ λαὸ – ὑποσύνολο, πού τὸν ἔχουν μεταβάλλει σὲ ὄργανο ἐπιβολῆς τῆς παρά φύσιν ἡγεσίας εἰς βάρος τοῦ συνόλου.

Ἄντε, δηλαδή, νὰ ξεμπλέξεις αὐτὸ πού συμβαίνει...

Ἄπ' τὰ πανάρχαια βεβαίως χρόνια μὲ τὴ λέξη «λαὸς» ἐντοπίζουμε τὸ χαμηλότερο διανοητικὰ ἐπίπεδο τῶν πολιτῶν, πού κατὰ τὸν σχηματισμὸ τῆς ἡγετικῆς πυραμίδας ἐπαιξε τὸ ρόλο τῆς βάσης. Ρόλο πολὺ σημαντικὸ, ΕΑΝ δεχθοῦμε ὅτι ἡ ἡγεσία σχηματιζόταν ἀξιοκρατικὰ. Μὲ αὐτὸ τὸ κριτήριον οἱ κινούμενοι νὰ σχηματίσουν τέτοιες λαϊκὲς συσπειρώσεις ξεχωριστῶν συμφερόντων, πέραν τοῦ γενικοῦ, πού οἱ διαδικασίες τῆς πολιτείας ἀνάθεταν στοὺς ἄριστους, ὅχι μόνον θὰ κρίνονταν ἔνοχοι, ἀλλὰ, ὅπως ἔλεγε ὁ Δημόκριτος, «καθὼς ὑπάρχουν οἱ νόμοι πού προβλέπουν γιὰ τὰ ἀγρίμια καὶ τὰ ἐρπετὰ, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξοντώνονται κι' αὐτοὶ πού στρέφονται κατὰ τῆς πολιτείας».

Ἐμεῖς ὅχι μόνον δὲν κάνουμε κάτι ἀνάλογο, ἀλλὰ ὀργανώνουμε τὸ λαὸ σὲ ὁμάδες μὲ ἰδιαιτέρα συμφέροντα καὶ μ' αὐτὲς τὶς λαϊκὲς συσπειρώσεις ἀσκοῦμε πίεση μὲ σκοπὸ τὴν ἐξουσία ἢ πίεση γιὰ διατήρηση τῶν κεκτημένων δικαιωμάτων. Δικαιωμάτων, πού συμπτωματικὴ μόνον σχέση μπορεῖ νὰ ἔχουν μὲ τὸ δίκαιο, ἀφοῦ αὐτὸ, ὅπως σημειώνει ὁ «Δαυλὸς», μόνον σὰν οἰκουμενικὸ μπορεῖ νὰ λειτουργήσει.

Καὶ ἀντὶ νὰ ξεσηκωθοῦμε ὅλοι ὅσοι βλέπουμε τὶς στημένες αὐτὲς παγίδες, πού

οἱ σημερινοὶ δημαγωγοὶ – λαϊκιστὲς στήνουν καὶ πιάνουν στὶς ἰξὺ – βεργες τοῦ συστήματος τὸ λαὸ, δὲν κάνουμε τίποτα ἄλλο, παρὰ νὰ ἐνισχύουμε τὴν ἐξουσία θετικά ἢ ἄρνητικά.

Ὁ «Δαυλὸς», μὲ ὅση φωνὴ διαθέτει, προσπάθησε καὶ προσπαθεῖ νὰ προκαλέσει μιὰ συζήτηση «ἐφ' ὅλης τῆς ὕλης», π.χ. παιδεία, γλῶσσα, διοίκηση, οἰκονομία, θρησκευτικὲς πεποιθήσεις κ.ἄ., μὲ ἀνθρώπους ἐλεύθερους ἢ ἀδέσμευτους ἀπ' τοὺς δογματισμοὺς καὶ τὴν ἐξ-ουσία. Συνεχῶς δὲ δημοσιεύει σχετικὰ ἄρθρα. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἄρκετὸ. Χρειάζεται εὐρύτερη ἀγωνιστικὴ διάθεση. Πρέπει οἱ νέοι νὰ κατανοήσουν ὅτι τὸ χάος πὺλ τοὺς περιβάλλει εἶναι τεχνητὸ. Λύσεις στὰ προβλήματά τους ὑπάρχουν, πὺλ δὲν θὰ προέλθουν ὅμως ἀπ' τοὺς λαϊκιστὲς, πὺλ εἶναι τοποτηρητὲς τῆς ἐξουσίας.

Ἡ ἐξουσία δὲν ἔχει λύσεις, γιατί ἔτσι θὰ χάσει τὴν πελατεία της. Ὁ δικός μας λαός, ὅταν ἐφθασε στὰ πανάρχαια χρόνια νὰ ἐντοπίσει τὰ κακὰ τῆς κοινωνικῆς συμβίωσης, ἔθεσε σὰν ὄργανα ἐλέγχου καὶ συγκράτησης τῆς κοινωνικῆς διοίκησης ἀπ' τὴν σὰπιλα τὴν «ΑἰΔΩ» καὶ τὴν «NEMESH». Ὁ «Δαυλὸς» πολλὰ ἔγραψε γι' αὐτὰ τὰ σπουδαῖα ἐργαλεῖα τῆς ροϊκότητος, δηλαδὴ τοῦ κοινωνικοῦ γίγνεσθαι. Ἔτσι ἡ πορεία πρὸς τὰ πολιτιστικὰ ὁράματα ἔπαιρνε τὸν ἴδιο ρυθμὸ μὲ τὴν ἱκανότητα ἀφομοίωσης τῶν ὁραμάτων ἀπ' τοὺς πολίτες. Κάθε βία ἂν αὐξήσῃ αὐτοῦ τοῦ ρυθμοῦ, ἔλεγε, δημιουργεῖ στρόβιλους μὲ μικρὲς ἢ σοβαρὲς συμφορὲς στὸ κοινωνικὸ σύνολο. Ὅπως καὶ κάθε σταμάτημα ἢ ἐπιβράδυνση δημιουργοῦσε τέλματα ἐξ ἴσου καταστροφικά.

Οἱ λαϊκιστὲς δὲν ἔχουν «ρυθμὸ πορείας», γιατί δὲν ἔχουν ὄργανα ἐλέγχου τῆς πορείας καί, γιὰ νὰ ἐντυπωσιάσουν τὸ λαὸ, ἢ κάνουν προτάσεις γιὰ στρόβιλους, δηλαδὴ ἐπαναστάσεις, ἀπεργίες, βία καὶ ὅ,τι ἄλλο θεωροῦν ὅτι συγκινεῖ τὸ λαὸ πὺλ ἐλέγχουν, ἢ ἀντιστέκονται στοὺς ἀντιπάλους τους ὅχι λόγῳ τοῦ ἀπαράδεκτου ρυθμοῦ ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης διάκρισης τοῦ στρατόπεδου πὺλ ἀνήκουν. Χρειάζονται δηλαδὴ φλάμπουρα, παράτες, φωνὲς καὶ γροθιὲς, χρώματα καὶ συνθήματα, γιὰ νὰ ξεχωρίσουν. Γιατὶ στὸ βάθος εἶναι ἴδιοι, ὅχι μόνο οἱ δικοί μας ἀλλὰ ἴδιοι ὅλοι οἱ ἐξουσιαστὲς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς.

Αὐτὲς εἶναι οἱ καταστροφικὲς ἀντιπαραθέσεις, πὺλ δημιουργοῦν οἱ λαϊκιστὲς. Ὁ λαϊκισμὸς εἶναι καὶ αὐτὸς ἓνα δόγμα, πὺλ, ὅπως ὅλα τὰ δόγματα, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐχθροῦς, γιὰ νὰ λειτουργήσῃ, νὰ ζήσῃ. Οἱ λαοὶ πάλι κάτω ἀπὸ ἱστορικὲς συγκυρίες στεροῦνται ὁλοένα καὶ περισσότερο τῶν φυσικῶν τους ἡγετῶν. Ἔτσι ἡ ἐξαπάτηση τῶν λαῶν ἔχει γίνῃ ἐπιστήμη. Ἡ φαῦλη ἡγεσία πὺλ ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία, φροντίζει νὰ γοητεύῃ, γιὰ νὰ σταθεῖ. Ἔτσι προσκαλεῖ στὸ τραπέζι της τοὺς φιλόδοξους, τοὺς λαϊκοὺς στὰρ, τοὺς στραγγαλιστὲς τοῦ πνεύματος, τοὺς φλύαρους καὶ πολυμαθεῖς ἀνόητους, τοὺς λύκους μὲ τὸ ἐνδύμα τῆς ἀρετῆς, τοὺς σφαγιαστὲς τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐν τέλει ὅλους ἐκείνους πὺλ θέλουν νὰ ἐξαργυρώσουν ἐδῶ καὶ τώρα τὰ ἀργῦρια τῆς προδοσίας τους. Μιὰς προδοσίας σὲ βάρος τοῦ ἀνθρώπου, πὺλ κινδυνεύει ἀπ' τὸν λαϊκισμὸ σ' ὅλον τὸν πλανῆτη.

Ἐρινὺς

CEZA SZAMOSI*

‘Η ἀρχή τῆς χρονομέτρησης καὶ ἡ μουσικὴ

(Πῶς οἱ μεσαιωνικοὶ μουσικοὶ ἀνεκάλυψαν τὴν τετάρτη διάσταση)

Τὸ ἂν ὁ Γαλιλαῖος ἀνέβηκε στὴν κορυφὴ ἑνὸς πύργου στὴν πόλιν του, τὴν Πίζα, καὶ ἄφησε νὰ πέσουν δύο σφαῖρες κανονικοῦ σημαντικὰ διαφορετικοῦ βάρους, εἶναι ἓνα θέμα ποὺ οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐπιστῆμης καλὰ θὰ ἔκαναν νὰ τὸ ἀφήσουν στοὺς δραματογράφους. ‘Αφ’ ἑνός, βεβαίως, ἡ θέα δύο σωμάτων, ἔστω καὶ μολυβδίνων, ποὺ πέφτουν, θὰ ἦταν μία ἐγγυημένη διασκέδαση τοῦ κοινοῦ. ‘Αφ’ ἑτέρου, ὅμως, ἡ ἐπίδειξη, κατὰ τὴν ὁποία δύο ἀντικείμενα, ἓνα βαρὺ καὶ ἓνα ἐλαφρὸ, κτυποῦν συγχρόνως στὸ ἔδαφος, θὰ μπορούσε νὰ διασκεδάσει τοὺς περιέργους, ἀλλὰ χωρὶς νὰ φωτίσει τὶς ἐπιστημονικὲς ἀρχὲς ποὺ τὴν διέπουν. ‘Η ταχύτητα τῶν σφαιρῶν θὰ ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τὴν ἱκανότητα οἰασδῆποτε μετρητικῆς συσκευῆς ἐκείνου τοῦ καιροῦ — ἀρχὲς τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος. ‘Επειδὴ ὁ Γαλιλαῖος γνώριζε αὐτὴν τὴν ἀδυναμία, διάλεξε πρὸ ἰδιωτικὲς στιγμὲς καὶ πρὸ πεζῆς περιστάσεως, γιὰ νὰ ἐκτέλεση τὰ πρῶτα ἐλεγχόμενα πειράματα ἐλευθέρως πτώσεως μὲ σκοπὸ τὴν ἐκτέλεση μετρήσεων, πειράματα ποὺ περιέγραψε στὸ ἔργο του «*Διάλογοι σχετικὰ μὲ δύο νέες ἐπιστῆμες*», ποὺ δημοσίευσε τὸ 1638.

‘Ο Γαλιλαῖος χάραξε στὴν ἐπιφάνεια μιᾶς ξύλινης σανίδας μήκους εἴκοσι τεσσάρων ποδῶν ἓνα αὐλάκι πλάτους κατὰ περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἴντσα, καὶ τὸ ἔστρωσε μὲ λεία περγαμινή. Τοποθετώντας τὴν σανίδα ὑπὸ κλίσιν, ὥστε νὰ σχηματισθῇ μία ράμπα, ἄφησε νὰ κυλίσει κατὰ μήκος τοῦ αὐλακιοῦ μία καλογυαλισμένη μπρούτζινη μπάλλα. ‘Επανελάβε τὴν διαδικασία αὐτὴ πολλὰς φορὲς, ξεκινώντας τὴν μπάλλα ἀπὸ διάφορα σημεῖα τοῦ καναλιοῦ καὶ ἀλλάζοντας τὴν κλίση τῆς σανίδας. Γιὰ νὰ μετρήσῃ τὴν χρονικὴ διάρκεια κάθε διαδρομῆς, ζύγιζε τὴν ποσότητα τοῦ νεροῦ ποὺ ἔπεφτε ἀπὸ ἓναν κάδο σὲ ἓνα κύπελλο μὲσω ἑνὸς λεπτοῦ σωλῆνα.

Τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν ἄκρως συνεπῆ: ἡ διανυομένη ἀπόσταση, ἀνεξαρτήτως τοῦ μήκους τῆς, ἦταν ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τοῦ χρόνου κινήσεως. Μὲ ἄλλα λόγια, λόγῳ τῆς σταθερᾶς ἐπιταχύνσεως τῶν σωμάτων (προκαλουμένης ἀπὸ τὴν βαρύτητα), ὅταν ἡ ἀπόσταση τετραπλασιαζόταν, ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος διπλασιαζόταν καὶ ὅταν ἡ ἀπόσταση ἑννεαπλασιαζόταν, ὁ χρόνος τριπλασιαζόταν. Προφανῶς, ὅσο πρὸς κεκλιμένο ἦταν τὸ ἐπίπεδο, τόσο ταχύτερα ἐκινεῖτο ἡ μπάλλα, ἀλλὰ σὲ κάθε περίπτωση ἡ σχέση μεταξὺ χρόνου καὶ ἀποστάσεως παρέμενε σταθερή. ‘Ετσι ὁ Γαλιλαῖος κατέληξε στὸ συμπέρασμα, ὅτι θὰ παρέμενε σταθερή, ἀκόμη κι ἂν ἡ ράμπα ἦταν κατακόρυφη καὶ ἡ μπάλλα ἔπεφτε κατ’ εὐθείαν κάτω μὲ ἐλευθέρη πτώση.

‘Υπάρχουν πολλὰ, γιὰ νὰ θαυμάσῃ κανένας στὴν ὑπόθεση αὐτὴ, καὶ κυρίως τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἀπλοϊκὸ, πρωτόγονο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, πείραμα τοῦ Γαλιλαίου κατέληξε σὲ ἓνα τόσο ἀκριβὴ νόμο. ‘Ο Γαλιλαῖος εἶχε μαντεύσει σωστά, ὅτι ἡ ἀντίσταση λόγῳ τριβῆς δὲν θὰ ἐπηρέαζε τὰ ἀποτελέσματά του. ‘Αλλὰ τὸ σημαντικότερο εἶναι, ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ ὅλα τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς κινήσεως — ἀπόσταση, ταχύτης καὶ ἐπιτάχυνση — ἐξεφράσθησαν συναρτήσει τοῦ χρόνου. ‘Ο Γαλιλαῖος εἶχε ἀντιληφθῇ ὅτι ὁ χρόνος εἶναι ἡ ἀνεξάρτητη μεταβλητὴ κατὰ τὴν περιγραφὴ τῆς κινήσεως. Πράγματι, ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ χρονομέτρησε φυσικὰ φαινόμενα.

* ‘Ο κ. C.Sz. εἶναι καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ ‘Οντάριο (ΗΠΑ).

Αυτή ήταν μία άκρως καρποφόρα ιδέα. Έκτος του ότι έδωσε την δυνατότητα στον Γαλιλαίο να επαληθεύσει πειραματικά τον νόμο της πτώσεως των σωμάτων, έσήμανε και την άρχη μιᾶς έντελῶς νέας θεωρήσεως του κόσμου, που κωδικοποιήθηκε από τον Νεύτωνα σαράντα ὀκτώ χρόνια αργότερα: «**Ὁ ἀπόλυτος, ἀληθής καὶ μαθηματικὸς χρόνος ρέει ὁμοιομόρφως μόνος του καὶ ἐκ τῆς φύσεώς του ἀνεξαρτήτως οἰουδήποτε ἐξωτερικοῦ παράγοντος**». Ὁ χρόνος ἔφθασε νὰ φαίνεται σὰν ἐπικρατοῦσα καὶ αὐτόνομος διάσταση, ἡ ὁποία ἦταν ἀνεξάρτητη — καὶ συνεπῶς δυναμένη νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς μέτρο τῆς κινήσεως.

Ἡ ἄποψη πού ἐπικρατοῦσε στὴν Δυτικὴ σκέψη σὲ προηγούμενες ἐποχὲς ἦταν έντελῶς διαφορετικὴ. Ὁ Πλάτων, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους φιλοσόφους πού προσπάθησαν νὰ λύσουν τὸ αἶνιγμα τοῦ χρόνου, πίστευε ὅτι ὁ χρόνος εἶναι προῖδὸν κινήσεως καὶ ὅτι μάλιστα ὤφειλε τὴν ὕπαρξή του στὶς κινήσεις τοῦ ἡλίου καὶ τῶν πλανητῶν. Ὁ Ἀριστοτέλης, τοῦ ὁποίου τὰ γραπτὰ ἐπάνω στὸ θέμα εἶχαν μεγαλύτερη ἐπιρροή, συνέδεε τὸν χρόνο γενικώτερα μὲ τὴν κίνηση οἰουδήποτε σώματος καὶ τόνιζε τὴν διαρκῶς ἀνακυκλούμενη φύση του. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ ροὴ τοῦ χρόνου ἦταν μεταβλητὴ κατὰ τρόπο παρόμοιο μὲ αὐτὸν τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὅπως οἱ ἐποχὲς καὶ ὁ ἀνθρώπινος καρδιακὸς κτύπος. Καὶ αὐτὴ ἡ ἄποψη συνέχιζε νὰ αἰωρεῖται ἀπὸ τὴν κλασσικὴ περίοδο μέχρι τὸν Μεσαίωνα. Πράγματι, ὁ μόνος σπουδαῖος διανοητὴς ὅλης τῆς προεπιστημονικῆς περιόδου, ὁ ὁποῖος ἀντιπαράθεσε δική του θεωρία ἔναντι τῆς ἀριστοτελικῆς ἀπόψεως, ἦταν ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος, ἐπίσκοπος τῆς βορειοαφρικανικῆς πόλεως Ἰππὼν κατὰ τὸν πέμπτου αἰῶνα, ἀλλὰ οἱ διαλογισμοὶ του ἐπὶ τοῦ χρόνου, μυστηριωδῶς μοντέρνοι ὡς πρὸς τὸν τόνο καὶ τὴν οὐσία, ἀγνοήθηκαν καθ' ὅλο τὸν Μεσαίωνα. Ἀκόμη καὶ ιδέες μεταγενέστερες καὶ ἐπαναστατικὲς, σὰν αὐτὲς πού υἱοθετήθηκαν ἀπὸ τὸν Κοπέρνικο καὶ τὸν Κέπλερ, παρέμεναν σαφῶς μέσα στὴν κλασσικὴ παράδοση, τουλάχιστον σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὸν χρόνο. Ἐπειδὴ οἱ θεωρήσεις τους ἦταν σχετικὲς μὲ τὸν χῶρο καὶ τὴν γεωμετρία, ἡ εἰκόνα τους ἑνὸς ἡλιοκεντρικοῦ σύμπαντος δὲν περιελάμβανε μαθηματικὴ περιγραφὴ τῆς χρονικῆς ἀλλαγῆς, πού συμβαίνει κατὰ τὴν πορεία τῆς πλανητικῆς κινήσεως.

Παρ' ὅτι ὁ Γαλιλαῖος ἦταν ὁ πρῶτος πού ἐξέφρασε τὸν χρόνο μὲ τυπικοὺς μαθηματικοὺς ὅρους, αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ στὴν θεώρησή μας γιὰ τὸν χρόνο δὲν ἦταν ἔργο κάποιου μυαλοῦ, φιλοσοφικῆς σχολῆς ἢ ὁμάδας ἀνθρώπων. Ὑπάρχουν λόγοι, πού μᾶς κάνουν νὰ πιστεύουμε ὅτι, ὅταν ὁ Γαλιλαῖος διετύπωσε τὸν χρόνο ὡς ἀνεξάρτητη καὶ μετρήσιμη ποσότητα, ἡ ἀντίληψη αὐτὴ ἦταν ἤδη σταθερὰ ἔδραιωμένη ὡς ἀόριστη ὑπόθεση μεταξύ τῶν μορφωμένων Εὐρωπαίων. Μεταξὺ δωδεκάτου καὶ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος πραγματοποιήθηκε μία τεράστια ἀλλαγὴ στὴν θεώρηση τοῦ κόσμου. Ἀναμφίβολα, πολλοὶ παράγοντες συνεισέφεραν στὴν ἀλλαγὴ αὐτὴ, ἀλλὰ εἰδικὰ ἕνας φαίνεται ὅτι ἦταν ἀποφασιστικὸς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα δημιουργήθηκε ἕνα μοντέλο, πού ἐπέτρεψε τὴν ἐπανερμηνεία τῆς παραδοσιακῆς ἐμπειρίας τοῦ χρόνου. Αὐτὸ τὸ μοντέλο δὲν εἶχε καμμία σχέση μὲ τὴν ἐπιστῆμη ἢ τὴν φιλοσοφία, ἀλλὰ προερχόταν ἀπὸ ἕνα ἀποκλειστικὰ δυτικὸ τύπο μουσικῆς — τὴν πολυφωνία, στὴν ὁποία δύο ἢ περισσότερες ἀπολύτως διαφορετικὲς μελωδίες παίζονται ἢ τραγουδιοῦνται συγχρόνως. Μέσα στὴν θεωρία καὶ τὴν πρακτικὴ τῆς πολυφωνικῆς μουσικῆς καὶ τῆς χρονομετρούμενης σημειολογίας τῆς ὑπῆρχε μία ἀντίληψη περὶ χρόνου, πού θὰ γινόταν ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, διότι χωρὶς τὸν μετρικὸ χρόνο ἡ ἐπιστῆμη, ὅπως τὴν γνωρίζουμε, δὲν θὰ ὑπῆρχε. Τί θὰ μπορούσε νὰ εἶναι πιὸ προφανὲς ἀπὸ τὸν χρόνο; Πράγματι, ἡ ἀντίληψη, ὅτι ὁ χρόνος εἶναι τὸ μέτρο ὅλων τῶν πραγμάτων, ἔχει τώρα ἐπικρατήσῃ τόσο πολὺ καὶ εἶναι τόσο φυσικὴ, πού χρειάζεται προσπάθεια, γιὰ νὰ θυμηθῇ κανένας, ὅτι ὁ μετρικὸς χρόνος εἶναι μία ἐφεύρεση, καὶ μάλιστα σχετικὰ πρόσφατη.

Μετρήσεις χώρου ἀναπτύχθηκαν πρωτῶς στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, διότι ἡ χρῆση τους ἦταν ἀπαραίτητη: οὔτε ἡ γεωργία οὔτε τὸ ἐμπόριο θὰ μπορούσαν νὰ ὑπάρξουν, οὔτε τὰ

ἐργαλεία κυνηγιού ἢ πολέμου θὰ μπορούσαν νὰ κατασκευασθοῦν, χωρίς ἀκριβεῖς μεθόδους ἐκτιμήσεως τῶν μηκῶν τῶν ἐπιφανειῶν καὶ τῶν ὄγκων. Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε ἀληθινὴ κοινωνικὴ ἀνάγκη γιὰ ἀκριβεῖς μετρήσεις τοῦ χρόνου — εἰδικὰ μικρῆς διαρκείας — μέχρι πρόσφατα. Οὔτε οἱ φυσιολογικοὶ ρυθμοὶ τοῦ σώματός του δὲν ἐπέτρεπαν στὸν προεπιστημονικὸ ἄνθρωπο νὰ συλλάβῃ τὴν ιδέα τοῦ μετρικοῦ χρόνου. Ὑπάρχουν δύο σταθερὲς στὸ ἀνθρώπινο σῶμα, μὲ τὶς ὁποῖες κρίνονται οἱ μικρὲς διάρκειες: ἡ εἰσπνοὴ-ἐκπνοὴ καὶ ὁ καρδιακὸς κτύπος. Καμμία δὲν εἶναι ἀξιόπιστη· καὶ οἱ δύο ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἡλικία καὶ τὴν συγκινησιακὴ καὶ φυσικὴ κατάστασι. Οὔτε οἱ σωματικοὶ ρυθμοὶ παρέχουν σταθερὲς γιὰ μεγάλες διάρκειες. Ἡ ἐναρξὴ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας ἢ ἡ ἐμμηνόπαυση ἢ καὶ ὁ ἴδιος ὁ θάνατος ποικίλουν στὰ διάφορα ἄτομα. Ἡ ποικιλία τους μάλιστα ἐνισχύει τὴν παλαιὰ ἀντίληψη ὅτι ὁ χρόνος εἶναι μία ιδιότης τῆς κινήσεως καὶ ὄχι μία χωριστὴ, ἀμετάβλητη διάστασι, μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ μετῇται ἢ διάρκειαι αὐτῶν τῶν διαδικασιῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, αὐτὸ πού κυρίως χρειάζονταν οἱ πρῶτοι πολιτισμοὶ δὲν ἦταν ἓνας τρόπος μετρήσεως τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἓνας τρόπος νὰ κρατήσουν τὴν ἐπαφὴ τους μὲ αὐτὸν — ἓνα μέσον προσαρμογῆς στὶς φάσεις ἐνὸς περιοδικὰ μεταβαλλομένου περιβάλλοντος. Πολλὲς συσκευὲς ἐφευρέθηκαν, γιὰ νὰ βοηθήσουν στὴν διαδικασίᾳ αὐτῇ, μεταξὺ αὐτῶν ἡμερολόγια καὶ ρολόγια διαφόρου βαθμοῦ πολυπλοκότητος, πού εἶναι, ἴσως, τὰ σπουδαιότερα χρονικὰ διαστήματα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, διαρκῶς ποικίλουν ὡς πρὸς τὸ μῆκος παντοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἡμεμερινό. Τέτοιες μεταβαλλόμενες σταθερὲς δύσκολα θὰ μπορούσαν νὰ ἐμπνεύσουν τὴν ιδέα τοῦ μετρικοῦ χρόνου.

Τὸ πλέον ἐκπληκτικόν, εἶναι ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ ἐπινόηση συσκευῶν πού εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ παρέχουν ἀκριβεῖς, συνεπεῖς σταθερὲς χρονικῆς διαρκείας — τῶν μηχανικῶν ρολογιῶν — δὲν κατέληξε σὲ χρονομετρήσεις. Τὰ πρῶτα τέτοια ρολόγια κατασκευάσθηκαν στὴν Κίνα περὶ τὸν ὄγδοο αἰῶνα, ἀλλὰ ἡ ιδέα τῆς χρονομετρήσεως ἔφθασε ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Δύση συγχρόνως μὲ τὸν βιομηχανικὸ πολιτισμό, περίπου χίλια χρόνια ἀργότερα. Ὁμοίως στὴν Εὐρώπῃ, ὅπου τὰ πρῶτα μηχανικὰ ρολόγια ἐμφανίσθηκαν κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, κανένα δὲν χρησιμοποιήθηκε γιὰ μετρήσεις μὲ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια τῆς λέξεως. Ὁ ἓνας λόγος ἦταν, ὅτι ἡ ἐνδειξὴ τῆς ὥρας ἦταν μία δευτερεύουσα χρῆσις αὐτῶν τῶν συσκευῶν. Ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα μηχανικὰ ρολόγια, ἓνα πολὺπλοκο μηχανήμα πού κατασκευάσθηκε τὸ 1364 ἀπὸ κάποιον Giovanni de Dondi, ἀπὸ τὴν Chioggia τῆς βορειοανατολικῆς Ἰταλίας, εἶχε βαθμολογημένους δίσκους, πού παρίσταναν τὶς κινήσεις τῶν ἑπτὰ γνωστῶν πλανητῶν καὶ ἓναν ἐπὶ πλέον, πού δὲν φαινόταν καὶ ἔλεγε τὴν ὥρα. Κατὰ τὸν ἱστορικὸ τῆς ἐπιστήμης Derek de Solla Price, ὁ πρωταρχικὸς σκοπὸς αὐτῶν τῶν συσκευῶν ἦταν νὰ παραστήσουν τὸ ἡλιακὸ σύστημα, καὶ αὐτὴ τους ἀκριβῶς ἡ δυνατότητα, καὶ ὄχι ἡ χρονόμετρησις, ἦταν πού προκάλεσε τὸν γενικὸ ἐνθουσιασμό μεταξὺ αὐτῶν πού τὰ σχεδίασαν καὶ τὰ εἶχαν. (Ὁ De Solla Price ἔγραψε ὅτι εἶναι ἀνάγκη «νὰ ἀποσυνδεθῇ τὸ ρολοὶ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς χρονόμετρησις καὶ νὰ συνδεθῇ ἀντὶ αὐτῆς μὲ τὴν παλαιότερη ἱστορίαν τῶν ἀστρονομικῶν ρολογιῶν»). Ὅταν, ἀργότερα, κατὰ τὸν δέκατο ἕκτο αἰῶνα, ἐδραιώθηκε ἡ ιδέα τῆς χρονόμετρησις, τὰ ρολόγια ὄχι μόνον λειτουργοῦσαν σὰν χρονόμετρα, ἀλλὰ ἔφθασαν νὰ συμβολίζουν τὴν ἴδια τὴν χρονόμετρησι.

Ἀκόμη καὶ στὸν δέσμιον τοῦ ρολοιοῦ πολιτισμό μας χρειάζεται ἀρκετὴ πνευματικὴ ὀριμότητα, γιὰ νὰ μετατρέψουμε τὸν χρόνο, ὅπως ἀρχικὰ τὸν ἀντιλαμβανόμεσθε (δηλαδή, σχετιζόμενο μὲ κινούμενα σώματα) σὲ μετρούμενον ἢ μετρικὸ νοητικὸ κατασκευάσμα, πού σύντομα φθάνει νὰ κυβερνᾷ τὴν σκέψιν καὶ τὴν συμπεριφορὰ μας. Γιὰ τὰ παιδιά, μέχρι τὴν ἡλικίαν τῶν ὀκτῶ ἢ ἐννέα ἐτῶν, οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ χρόνου εἶναι κάτι ἐλαφρῶς περισσότερο ἀπὸ συγκεκριμένους ὑπολογισμοὺς χώρου. Στὴν πραγματικότητα τὰ παιδιά τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος εἶναι ἐνστικτώδεις Ἀριστοτελικοί, πού, σὰν τὸν μεσαιωνικὸ ἄνθρωπον,

ἀντιλαμβάνονται τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου μέσω τῆς ταχύτητας καὶ τῆς ἀποστάσεως κινουμένων σωμάτων. Ἀπὸ μελέτες τοῦ Σουηδοῦ ψυχολόγου Jean Piaget διαπιστώθηκε ὅτι, ὅταν ὁ ἐρευνητὴς κινῶσε διάφορα μηχανικὰ «σαλιγκάρια» μὲ διαφορετικὰς ταχύτητες, τὰ μικρὰ παιδιὰ δὲν μπορούσαν νὰ ποῦν, ποῖο ἐκινεῖτο περισσότερη ὥρα ἢ ἐὰν τὰ μικρὰ ἀντικείμενα σταμάτησαν συγχρόνως. Μόνο σὲ μεγαλύτερη ἡλικία μπόρεσαν νὰ ἀντιληφθοῦν ἕναν ἀφηρημένο χρόνο, ποῦ ρεεὶ ὁμοιομόρφως, ἀνεξάρτητον τοῦ περιβάλλοντος. Μόνο τότε μπόρεσαν νὰ ἀντιληφθοῦν μία μονάδα χρόνου μὲ σταθερὴ διάρκεια, ποῦ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὴν μέτρηση τῆς κινήσεως. Ἔτσι μαθαίνεται ὁ μετρικὸς χρόνος. Εἶναι ἕνα νοητικὸ κατασκευάσμα, ποῦ ἀπαιτεῖ τὴν χρῆση ἀνεξαρτήτων, καθορισμένων καὶ εἰδικῶν μονάδων διαρκείας, γιὰ νὰ γίνουν συνειδητὲς συγκρίσεις μεταξὺ χρονικῶν διαστημάτων ποῦ ρέουν συγχρόνως. Καὶ αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ μονάδες γιὰ πρώτη φορὰ εἰσήχθησαν, μελετήθηκαν καὶ χρησιμοποιήθηκαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Μεσαίωνα στὴν θεωρία καὶ στὴν πρακτικὴ τῆς πολυφωνικῆς μουσικῆς.

Ἡ πρώτη ὕλη τῆς πολυφωνίας ἦταν οἱ αὐστηρὲς καὶ ὁμορφες μελωδίες τῶν γρηγοριανῶν ψαλμῶν, ποῦ ἀπετέλεσαν τὸ μουσικὸ ὑπόβαθρο τῶν ρωμαιοκαθολικῶν λειτουργιῶν μετὰ τὸν ἑνάτο αἰῶνα. Στὴν λειτουργικὴ μουσικὴ τῶν πρώτων μεσαιωνικῶν χρόνων, γνωστὴ ὡς παράλληλη ἢ αὐστηρὴ ἀντίστιξις, ὅλοι τραγουδοῦσαν τὴν ἴδια μελωδία, μερικὲς φορὲς μάλιστα ἐκτελώντας τὴν σὲ παράλληλες ὁκτάβες, ὥστε νὰ ἀκούγεται ἡ ἴδια νότα σὲ διάφορα ὕψη συγχρόνως — γιὰ παράδειγμα, κατὰ τὴν σύγχρονη ὁρολογία, σὲ ὑψηλὸ καὶ χαμηλὸ ντό.

Μὲ τὸ ἐπόμενο στάδιο, στὴν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς μόδας, ποῦ μερικὲς φορὲς ὀνομάζεται ἐλεύθερη ἀντίστιξις, ἤλθε ἡ βαθμιαία ἀπελευθέρωση στοὺς κανόνες ὠδῆς παραλλήλων μελωδιῶν. Οἱ δύο μελωδίες ἦσαν ἐλεύθερες νὰ χωρίζονται, νὰ συγκλίνουν ἢ νὰ διασταυρώνονται. Ἔτσι μπορούσε νὰ ἀκουσθῇ ἕνα σόλ, ποῦ νὰ συνοδεύη ἕνα ὑψηλὸ ντό. Περαιτέρω νωτερισμοὶ ἀκολούθησαν τὸν δωδέκατο αἰῶνα. Οἱ πρώτες ἐγγραφές αὐτῶν τῶν ἐξελιζέων βρέθηκαν στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Μαρτιᾶλη, στὴν Λιμόζ, στὴν κεντρικὴ Γαλλία, ὅπου ἐξελέχθη ἕνας νέος τρόπος ὠδῆς, ποῦ ἀργότερα ἐγίνε γνωστὸς ὡς μελισματικὴ ἢ πεποικιλμένη μελωδία. Στοὺς πρώτους τύπους ἀντίστιξεως οἱ διάρκειες δύο ὁμάδων συγχρόνως ἐκτελουμένων φθόγγων ἦταν πάντα οἱ ἴδιες — ἀκόμη καὶ ὅταν οἱ μελωδίες ἦταν ἀπολύτως διαφορετικὲς. Τὸ ὑψηλὸ ντό καὶ τὸ χαμηλὸ ντό τῆς αὐστηρῆς ἀντίστιξεως, γιὰ παράδειγμα, θὰ ἀρχιζε καὶ θὰ τελείωνε τὴν ἴδια στιγμὴ, ὅπως καὶ τὸ σόλ καὶ τὸ ὑψηλὸ ντό τῆς ἐλεύθερης ἀντίστιξεως. Ἀλλὰ ἡ μελισματικὴ μελωδία ἐπέτρεπε στοὺς τραγουδιστὲς νὰ τραγουδοῦν μὲ ἀκόμη πιὸ ἐλεύθερο τρόπο. Μία ὁλόκληρη ὁμάδα ἀπὸ νότες μπορούσε νὰ τραγουδηθῇ ἔναντι μιᾶς μόνο νότας τοῦ ἀρχικοῦ ψαλμοῦ — τῆς σταθερῆς μελωδίας. Οἱ διάρκειες τέτοιων παραλλαγῶν ἐκυμαίνοντο ἀπὸ πολὺ σύντομες φράσεις στὸ μέλισμα μέχρι ἐκτεταμένους παραγράφους δέκα ἢ εἴκοσι φθόγγων. Ὁ τραγουδιστὴς τῆς σταθερῆς μελωδίας ἔπρεπε νὰ συνεχίσῃ τὸν φθόγγο του — τὸ ὑψηλὸ ντό —, μέχρι νὰ συμπληρώσῃ τὴν παραλλαγὴν τοῦ ὁ τραγουδιστῆς τῆς δεύτερης μελωδίας — γιὰ παράδειγμα, μία φράση μὲ πέντε νότες: μί, ρέ, μί, φά, ρέ.

Κατὰ τὸ τελευταῖο στάδιο τῆς ἀναπτύξεως τῆς πολυφωνίας ὅλες οἱ διάρκειες τῆς μουσικῆς συνθέσεως — ἐκείνες τῆς σταθερῆς μελωδίας ὅπως καὶ τῶν συνοδευουσῶν μελωδιῶν — ἐπετρέπετο νὰ ποικίλουν ἢ μία ἐν σχέσει μὲ τὴν ἄλλη κατὰ ἕνα αὐστηρῶς καθορισμένο καὶ πειθαρχημένο τρόπο. Αὐτὸ συνέβη κατὰ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος σὲ μία σχολὴ μουσικῆς, ποῦ συνεδέετο μὲ τὸν καθεδρικό ναὸ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Ἀντλώντας τὰ μέλη της ἀπὸ τοὺς μουσικοὺς τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ καὶ ἀπὸ μία διεθνή ὁμάδα θεωρητικῶν μουσικῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, ἡ σχολὴ ἀνθῆκε, ὅταν ἡ ἴδια ἢ πόλη γινόταν τὸ πρῶτο πολιτιστικὸ καὶ πνευματικὸ κέντρο τῆς Εὐρώπης. Στὴν Παναγία τῶν Παρισίων ἐγράφησαν τὰ πρῶτα πολυφωνικὰ ἔργα γιὰ τρεῖς ἢ τέσσαρες σίγχρονες φωνές. Αὐτὰ τὰ πολὺπλοκα κομμάτια κατ' ἀρχὴν ὑπερέβαιναν τὶς δυνατότητες

τῶν περισσοτέρων τραγουδιστῶν, καὶ γιὰ ἓνα διάστημα τὰ χορωδιακὰ ἔργα περιελάμβαναν καὶ μονοφωνικὰ μέρη (γιὰ νὰ τραγουδηθοῦν ἀπὸ τὴν χορωδία) καὶ πολυφωνικὰ μέρη (γιὰ νὰ τραγουδηθοῦν ἀπὸ εἰδικῶς ἐκπαιδευμένους σολίστες). Καὶ ἂν οἱ μεσαιωνικοὶ μουσικοὶ εὑρίσκαν δύσκολο νὰ ἐκτελέσουν τὴν πολυφωνικὴ τεχνικὴ, τοὺς ζωντανοὺς αὐτοσχεδιασμοὺς τοὺς εὑρίσκαν πρακτικῶς ἀδύνατους. Αἰῶνες ἀργότερα οἱ σπουδαῖοι γινῶστες τῆς ἀντίστιξης τῆς μπαρόκ ἐποχῆς — Μπάχ, Χέντελ, Σκαρλάτι καὶ ἄλλοι — θὰ ἔκαναν αὐτοσχεδιασμοὺς σὲ πολυφωνικὰ κομμάτια κατὰ τὴν διάρκεια συναυλιῶν.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν πρῶτο καιρὸ τῆς πολυφωνίας, ὅταν τὸ μεσαιωνικὸ μυαλὸ πάλευε μὲ τις δυσκολίες τῶν νέων τύπων, ἡ μουσικὴ ἔπρεπε νὰ συντεθῇ καὶ νὰ καταγραφῇ ἐξ ὁλοκλήρου, πρὶν νὰ ἐκτελεσθῇ. Μέχρι τότε ἡ σημειογραφία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἄδρᾶ σύμβολα, ποὺ βοηθοῦσαν τὴν ἀπομνημόνευση καὶ ἔδιναν προσεγγιστικὴ ἰδέα τῆς μελωδίας καὶ τῶν ἐπαναλαμβανομένων μελωδικῶν φράσεων. Μέχρι τὸν Μεσαίωνα ἡ σωστὴ συχνότητα τοῦ ἤχου ἐπετυγχάνετο χάρις στὴν διαισθητικὴ ἀντίληψη ὅτι μερικὲς συχνότητες εἶναι ὑψηλότερες ἢ χαμηλότερες ἄλλων. Ἡ διαφορὰ τους μποροῦσε νὰ ἀπεικονισθῇ στὸ πεντάγραμμα, στὴν σειρά τῶν ὀριζοντίων γραμμῶν καὶ διαστημάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων μέχρι σήμερα γράφεται ἡ μουσικὴ. Ὅμως, ἡ καταγραφὴ τῆς ρυθμικῆς δομῆς τῶν πολυφωνικῶν μελωδιῶν ἦταν κάτι ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἀπαιτοῦσε ἓνα τρόπο συμβολισμοῦ καὶ συγκρίσεως τῶν διαρκειῶν καὶ ρυθμίσεως τῆς ροῆς τοῦ χρόνου.

Ὁ συνθέτης τοῦ πολυφωνικοῦ ἔργου ἔπρεπε νὰ σκεφθῇ προσεκτικὰ τὴν ρυθμικὴ ὀργάνωση κάθε μέρους τῆς συνθέσεως τοῦ ὅλου. Γι' αὐτὸ ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ρυθμίζεται ἡ μελωδία μὲ τὴν ἴδια χρονικὴ μονάδα, ποὺ νὰ ἐπιτρέπη στὸν συνθέτη νὰ συγκρίνῃ διαφορετικὰ διαστήματα σὲ διάφορες μελωδίες, νὰ διαιρῇ αὐτὰ τὰ διαστήματα σὲ ἴσα ἢ ἄνισα μέρη καὶ νὰ τὰ τακτοποιῇ κατὰ ἀπλές, κανονικὲς καὶ σαφῶς καθοριζόμενες σχέσεις. Ἔτσι ἡ διατήρηση τῆς τάξεως καὶ τῆς συνοχῆς στὴν ρέουσα δομὴ τοῦ πολυφωνικοῦ ἔργου ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ἐπινόηση ἑνὸς τρόπου καταγραφῆς τῆς συγχρόνου ἐξελιξέως τῶν διαφορετικῶν μελωδιῶν. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ εἶδος τοῦ συστήματος δημιουργήσε ἡ σχολὴ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Παρ' ὅτι πρωτόγονο γιὰ τὰ σημερινὰ δεδομένα, τὸ σύστημα ἦταν ἓνα ἱστορικὸ βῆμα, διότι ἀντιπροσώπευε τὸν πρῶτο διὰ συμβόλων χειρισμὸ τοῦ μετρούμενου χρόνου — χρόνου ἀνεξαρτήτου τῆς κινήσεως καὶ ἀποδεσμευμένου ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Οἱ συνθέτες τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων ἀνεκάλυψαν τὴν ἀληθινὴν χρονομέτρηση.

Ἡ σημειογραφία τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, ποὺ τώρα ὀνομάζεται «ρυθμικοὶ τρόποι», ἀπετελεῖτο ἀπὸ προκαθορισμένα σχήματα μακρῶν καὶ βραχέων φθόγγων. Ὅπως οἱ περισσότερες ἐφευρέσεις, οἱ ρυθμικοὶ τρόποι δὲν ἦταν οὔτε ἀπολύτως λογικοὶ οὔτε ἀπαλλαγμένοι ἀμφισβητήσεων, ἀλλὰ ἐπέτυχαν νὰ περιγράψουν μίαν μονάδα χρονικῆς διαρκείας (ὀνομαζομένη *breve*), ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ διπλάσιό της (*longa imperfecta*) καὶ τὸ τριπλάσιό της (*longa perfecta*). Χρησιμοποιώντας αὐτὲς τὶς διάρκειες οἱ παλαιοὶ θεωρητικοὶ τῆς μουσικῆς καθόρισαν ἑξὶ τρόπους — προκαθορισμένα σχέδια γιὰ ἓναν βραχὺ καὶ δύο μακροὺς φθόγγους. Ἀργότερα αὐτοὶ ὀνομάσθηκαν κατὰ τὰ ἑλληνικὰ ποιητικὰ μέτρα, στὰ ὁποῖα φαινόταν ὅτι ὁμοιάζουν. Ἔτσι, ὁ τροχαϊκὸς ἢ πρῶτος τρόπος ἀπετελεῖτο ἀπὸ μονάδες μιᾶς νότας διπλοῦ μήκους (*longa imperfecta*) ζευγαρωμένης μὲ μία βραχεῖα νότα (*breve*): μακρό-βραχὺ, μακρό-βραχὺ, μακρό-βραχὺ κ.ο.κ. Ἕνας ἄλλος, ποὺ ὀνομάζεται δακτυλικὸς τρόπος, ἦταν ἓνας σχηματισμὸς μακρό-βραχὺ-μακρό, μακρό-βραχὺ-μακρό, στὸν ὁποῖο ἡ πρώτη μακρὰ νότα ἦταν πάντα τελεία καὶ ἡ δευτέρη ἀτελής.

Τὸ σύστημα ἐπίσης περιελάμβανε σημεία γιὰ τὶς διάρκειες τῶν παύσεων, ποὺ ἐθεωροῦντο μέσα στὸ ρυθμικὸ σχέδιο ἀπὸ ἴσου σπουδαῖες μὲ τὶς νότες. Σὲ μελέτες ποὺ περιέγραφαν τὸ σύστημα σημειογραφίας τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, ὁ Ἀνώνυμος IV, ἓνας συγγραφεὺς, πιθανῶς φοιτητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, ἀφιέρωσε ἓνα ὁλόκληρο κεφάλαιο στὶς παύσεις, ποὺ ὀνόμασε «παύση ἢ παράλειψη ἤχου ἐπὶ ὀρισμένον χρόνον ἢ μονάδες χρονικῆς διαρκείας». Αὐτὴ ἡ δήλωση εἶναι ἀξιοσημείωτη, διότι οἱ

φιλόσοφοι τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν γράψει τέτοια πρόταση, ὑπνωτισμένοι ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀριστοτελικὴ ἰδέα ὅτι ὁ χρόνος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κίνηση αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ φυσικοῦ ἀντικειμένου.

Μέχρι τὸν δέκατο τέταρτο αἰῶνα εἰσῆχθη ἓνα σύστημα δυαδικῆς χρονικῆς διαιρέσεως, ποὺ προανήγγελλε τὴν σύγχρονη μέθοδο σημειογραφίας (στὴν ὁποία, γιὰ παράδειγμα, μία νότα τοῦ ἡμίσεως ἀντιπροσωπεύει διπλασία διάρκεια τῆς προηγηθείσας νότας τοῦ ἐνός τετάρτου κ.ο.κ.). Αὕτῃ καὶ μόνον ἡ καινοτομία αὗξησε πολὺ τὴν ἐλευθερία τοῦ συνθέτη στὴν ἐκλογή τῆς ρυθμικῆς δομῆς ἐνὸς ἔργου. Οἱ ρυθμικοὶ τρόποι, βασιζόμενοι, ὅπως ἦταν, σὲ τριπλῆς χρονικῆς διαιρέσεις — ἀπομεινάρι τῆς μεσαιωνικῆς μανίας γιὰ τριπλῆς —, ἀπεδείχθησαν δύσκολοι ὥς πρὸς τὴν ἀπομνημόνευση καὶ ἀναπαραγωγή. Οἱ συνθέτες, χρησιμοποιώντας τὴν δυαδικὴ σημειογραφία, μπόρεσαν νὰ δημιουργήσουν καὶ νὰ ἐρευνήσουν πλεον ἐκφραστικὰ καὶ ἄκρως πολὺπλοκα σχήματα. Ὁ Γάλλος ποιητὴς καὶ συνθέτης Guillaume de Machant εἰσήγαγε τὶς ἰσορρυθμίες, στὶς ὁποῖες ἡ ἰδίᾳ σειρὰ χρονικῶν ἀξιών ἐπανελαμβάνετο πολλὰς φορὲς διαδοχικῶς καὶ ἀποτελοῦσε τὴν βάση διαφόρων μελωδιῶν. Καὶ ἡ παιγνιδιάρικη χρῆση τῶν ἀντιστρόφων μελωδιῶν, μελωδιῶν ποὺ ἔχουν νόημα καὶ ὅταν διαβασθοῦν ἀντιστρόφως, ἔγινε δημοφιλὴς, ὅπως τὰ φανταστικὰ ρυθμικὰ σχήματα σὰν τὸ χόκετ, ἓνα εἶδος στοῦ ὁποῖο ἐναλλάσσονται φθόγγοι καὶ παύσεις τελειώνοντας σὲ μία ὀξεῖα καὶ πολὺπλοκη μουσικὴ κατάληξη.

Οἱ μουσικοὶ ἀνακαινιστὲς προκάλεσαν σφοδρὲς ἀντιδράσεις τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ ἐπέμεναν στὴν γνήσια μουσικὴ ἀπελευθερωμένη ἀπὸ τοὺς παραδοσιακοὺς περιορισμοὺς τῶν λειτουργικῶν λυρικῶν. (Στὶς ἀρχὲς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ὁ πάπας Ἰωάννης XXII ἐξέδωσε παπικὸ διάταγμα, καταδικάζοντας αὐτοὺς ποὺ «εἶχαν σχέση μετὰ τὴν μέτρηση τῶν χρονικῶν διαρκειῶν»). Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε ἐπιστροφή στὴν ἀπλὴ μὴ μετρομένη μελωδία καὶ τὴν ἀπλὴ παράλληλη ἀντίστιξη. Τὰ προβλήματα, ποὺ συνδέονται μετὰ τὴν μουσικὴ σημειογραφία, ἦταν πολὺ πιὸ προκλητικὰ καὶ ἡ νέα μουσικὴ πολὺ πιὸ ἐλκυστικὴ. Μέχρι τὸν δέκατο πέμπτο καὶ δέκατο ἕκτο αἰῶνα συνετέθησαν φωνητικὰ ἔργα μεγάλης κλίμακος, τόσο θ, ἡσκευτικά, ὅσο καὶ κοσμικά, στὰ ὁποῖα τὰ κείμενα ἦσαν ἐντελῶς δευτερεύοντα ἐν σχέσει μετὰ τὴν μαγευτικὴ ὁμορφιὰ τῆς ἰδίας τῆς μουσικῆς. Οἱ σύγχρονοι μελωδίες, τῶν ὁποίων ἡ σύνθεση διέπεται ἀπὸ αὐστηροὺς μαθηματικοὺς νόμους, θυμίζουν ἀρχιτεκτονικὲς εἰκόνες στοῦν χώρῳ. Ἀκούγονταν, ὡς ἐὰν τὰ μουσικὰ χρονικὰ διαστήματα συνταίριαζαν, γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν μνημειακῆς, κινούμενης κατασκευῆς.

Κατὰ τὴν δημιουργία τῆς πολυφωνίας τὸ κίνητρο τῶν μεσαιωνικῶν μουσουργῶν δὲν ἦταν οὔτε ἐπιστημονικὸ οὔτε φιλοσοφικόν. Τὰ πειράματά τους ὅμως ἐπηρέασαν ὅχι μόνον τὸν χώρῳ τῆς τέχνης, κυρίως διότι ἡ ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς θεωρίας καὶ πράξεως δὲν ἦταν μία μεμονωμένη ἐπιχείρηση. Ἀπὸ τὸν δωδέκατο μέχρι τὸν δέκατο ἕκτο αἰῶνα ἡ ἐπίδραση τῶν μουσικῶν ιδεῶν στοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους ἦταν πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ σήμερα. Ἡ μουσικὴ περιείχετο στοῦ πρόγραμμα σπουδῶν φοιτητῶν, ποὺ δὲν προετοιμαζόνταν γιὰ κληρικοί, καὶ ἦταν ἓνα σύμπλεγμα ἀποτελούμενο ἀπὸ ἀριθμητικὴ, γεωμετρία, ἀστρονομία καὶ μουσικὴ. Ἐθεωρεῖτο ὅτι καὶ τὰ τέσσαρα σχημάτιζαν μία λογικὴ ἐνότητα. Ἐδιδάσκοντο μαζὶ καὶ ἦσαν ὑποχρεωτικά. Ὁ Γαλιλαῖος εἶχε πάρει τέτοια ἐκπαίδευση καὶ ὁ πατέρας του ἦταν πρωτοπόρος στὰ νέα μουσικὰ εἶδη.

Ἔτσι, βουτηγμένοι στὴν θεωρία καὶ πράξη τῆς πολυφωνικῆς μουσικῆς, οἱ φοιτητὲς δὲν χρειάζονταν φιλοσοφικὲς διατριβές, γιὰ νὰ βοηθηθοῦν στὴν ἀντίληψη τοῦ χρόνου, ὡς ἀνεξάρτητης καὶ κυρίαρχης διαστάσεως, ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν φύση. Μέχρι τὸν δέκατο ἕκτο αἰῶνα ἡ νέα ἀντίληψη περὶ χρόνου εἶχε γίνῃ κοινὴ, παρ' ὅτι δὲν εἶχε ἀκόμη διατυπωθῇ καθαρὰ. Καὶ ὅταν ὁ Γαλιλαῖος μετὰ τὴν βοήθεια τῶν πειραμάτων του τῆς ἐλευθέρως πτώσεως οἰετύπωσε τὴν αἰσθησὴ του μετὰ σαφὴ μαθηματικὴ γλῶσσα, κανένας, οὔτε καὶ ὁ ἴδιος, δὲν ἐξεπλάγη. Μία μουσικὴ ἐπανάσταση ἀρχίζει τὴν πορεία της, καὶ μία ἐπανάσταση στὴν ἀνθρώπινη σκέψη μόλις ἀρχίζει. Κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ καιροῦ τοῦ ὁ Γαλιλαῖος ἔδωσε φωνὴ καὶ στίς δύο.

[Μετέφρασε ἡ ΝΙΤΣΑ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ]

ANNA ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ

Φερεκύδειος μῦθος — λόγος

Μπορεί ο άνθρωπος να διώχτηκε από τὸν παράδεισο — σύμφωνα με τὸ θρησκευτικό μῦθο — γιατί τόλμησε νὰ καρπωθεῖ τὴ γνώση. Ἀπ' ἄλλη σκοπιά ὁ ἴδιος κέρδισε ἓνα πνευματικό παράδεισο, τὴ στιγμή πού ἔχασε τὴ ζωὴ τῆς ἁγνότητας. Ἄν ὅμως οἱ μεγάλες νίκες εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνες ὅπου οἱ ἄνθρωποι κερδίζουν ἢ κατακτοῦν κάτι με ὅσο τὸ δυνατό λιγότερες ἀπώλειες, εὐδαιμονισμένη στάθηκε ἡ ἐφηβικὴ περίοδος τῆς γνώσης, ὅπου ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος βρέθηκε ἀνάμεσα στὸ μῦθο καὶ στὸ λόγο, στὴ λογικὴ αἰτιολόγηση τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς καὶ στὴ μυθικὴ περιγραφικὴ τους ἐξήγηση.

Ἡ ἀρχαῖκὴ ἑλληνικὴ σκέψη — ἀρχαῖκὴ ὡς πρώτη ἐρμηνευτικὴ, με τὴ σημασία δηλαδὴ αὐτοῦ πού εἶναι κοντά σ' ὅλες τίς πηγές — ἔχει αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ἀδαπάνητο πλοῦτο: εἶναι συχνὰ γιγαντομαχία τοῦ λόγου πού συμμαχεῖ με τὴ φαντασία, εἴτε γιὰ νὰ κρίνει κάποιες ἐκφάνσεις τῆς εἴτε γιὰ νὰ ἀποκτήσει ὁ λόγος μεγαλύτερο εὖρος. Αὐτὸ γίνεται π.χ. με τὴν ἀλληγορία: ἐνῶ ὁ μῦθος εἶναι ταυτολογικός, λέει αὐτὸ πού ὁ ἴδιος εἶναι, ἡ ἀλληγορία λέει καὶ κρύβει, χρησιμοποιοῖ τὸ μῦθο γιὰ νὰ πεῖ καὶ νὰ κρύψει κάτι ἄλλο.

Ὁ Φερεκύδης ὁ Σύριος, σύγχρονος τοῦ Μιλησίου Ἀναξίμανδρου, πού ὁ πρῶτος ἔγραψε τὴ φιλοσοφικὴ θεωρία του, γράφει πρωτοποριακὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ του σὲ πεζὸ λόγο, ἐκθέτοντας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὅπως ὁ Ἑκαταῖος καὶ ὁ Ἀκουσίλαος, τὴν ποιητικὴ του σοφία σχετικὰ με τὴ θεογονία καὶ τίς γενεαλογίες. Ὁ Φερεκύδης δὲν κατασκευάζει νέους θεοὺς, ἐπανερμηνεύει τοὺς παλιούς, δὲν ἀπαρνιέται τὴν ποιητικὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ πού ἐκφράζεται με τίς μυθολογικὲς ὁξασίες, ἐπιχειρεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὸ μῦθο με φυσιοκρατικὲς θέσεις. Ὁ Ἀριστοτέλης λέει χαρακτηριστικὰ γι' αὐτόν: «(τῷ) μὴ μυθικῶς ἀπαντᾶ λέγειν», σὲ ἀντίθεση με τὸ «μυθικῶς σοφίζεσθαι», πού ἀπόδιδε στὸν τρόπο σκέψης τοῦ Ἡσίοδου. Καὶ ὁ Διογένης Λαέρτιος (1126) μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Φερεκύδης ἔγραψε πρῶτος περὶ φύσεως καὶ θεῶν, ὅτι ἡ θεογονία του περιεῖχε καὶ τὸ «φυσιολογεῖν».

Οἱ ὀνομασίες: *αὐγὴ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας* (Burnet) καὶ *νιότη τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης* (Rey) εἶναι, νομίζω, ἐπιτυχεῖς, ὅχι γιατί δηλώνουν τὴν ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης, κάτι δηλαδὴ ριζοσπαστικὰ νέο, στὴν Ἑλλάδα, τὴν ἐποχὴ πού ἀκμάζει καὶ ὁ Σύριος σοφός, ἀλλὰ γιατί δείχνουν ὅτι ἡ καινούργια κοσμοαντίληψη συγκρατεῖ καὶ τὰ προηγούμενα τῆς γέννησής της στοιχεῖα, ὅπως ἡ αὐγὴ συγκρατεῖ καὶ συγχρόνως ξεπερνᾷ τὸ σκοτάδι καὶ ἡ νιότη ἀφομοιώνει τὴν παιδικότητα καὶ συνάμα τὴν ὑπερβαίνει.

Ἡ Ἐποχὴ μας βέβαια καμαρώνει γιὰ τίς ριζοσπαστικὲς ἀλλαγές στὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπο τῆς γνώσης, γιὰ τίς καταλυτικὲς ἀρνήσεις τῆς παράδοσης, τὸν ὀρθολογισμό της. Μέχρι νὰ διαπιστώσει ἡ ἴδια τὴν «ὑβρί» τῆς γνώσης, τὴ γερωντικὴ ἀκαμψία τῶν μονοδιάστατων ἀνθρώπων της, ὅποτε νοσταλγικὰ ξανασκέπτεται ἐκείνους τοὺς σοφοὺς, πού θέλοντας νὰ δώσουν πρότυπα ζωῆς, δὲν χώριζαν, ἀλλὰ συνδύαζαν κριτικά, δὲν σκέπτονταν, ἀλλὰ συνέχιζαν τὴν πορεία τοῦ πνεύματος: τότε οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ξαναεπιστρέφουν στοὺς σοφοὺς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ κοσμογονία ἦταν θεογονία, κι αὐτὴ ἡ ταυτότητα ἐξασφάλιζε γιὰ τὸν κόσμο τὴν ἰδέα τῆς τελειότητας.

Ἀποκαλυπτικά εἶναι τὰ λόγια τοῦ Νίτσε γιὰ τοὺς πρῶτους σοφοὺς: «*Δὲν ἀποκάλυψε ν' ἀναπολῶ αὐτοὺς τοὺς στοχαστές, πού καθέννας τους εἶχε μίαν ἀσύλληπτη ἰδιαιτερότητα... καὶ φαίνεται πῶς οἱ Ἕλληνες, στὰ κατοπινὰ χρόνια, λησμόνησαν τὸ καλύτερο μέρος (τῆς πνευματικῆς τους πορείας). Καὶ ποιὸς λαὸς θὰ μποροῦσε νὰ ἰσχυρισθεῖ ὅτι τὸ ξαναβρῆκε; ὅπως καὶ νὰ 'ναι, νομίζω πῶς ὅλα αὐτὰ τελειώνουν με μίαν κραυγὴ: "πόσο ὠραῖο ὑπῆρξαν!"*».

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὀπτικὴ γωνιά θὰ προσπαθῶ νὰ ξαναθυμίσω μερικὰ στοιχεῖα ἀπὸ ὅσα

σώζονται ή παραδίδονται για τόν Φερεκύδη, δάσκαλο ἴσως τοῦ Πυθαγόρα — σύμφωνα μέ τὸ Διογένη Λαέρτιο —, γνώριμο τοῦ Θαλῆ καὶ τοῦ Ἀναξίμανδρου, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε καὶ ἔζησε τὸν 6ο π.Χ. αἰῶνα στὴ Σύρο καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο μιλοῦσαν μέ σεβασμὸ ὡς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων.

«Ζᾶς μὲν καὶ χρόνος ἦσαν αἰεὶ καὶ χθονίη· χθονίη δὲ ὄνομα ἐγένετο Γῆ, ἐπειδὴ αὐτῇ Ζᾶς γῆν γέρας δίδοι» (D. — K. 781). Μ' αὐτὲς τὶς φράσεις ἀρχίζει τὸ ἔργο θεογονία — ὀνομάστηκε ἀργότερα «πεντέμυχος» — ποὺ ὁδήγησε τὴν νεώτερη ἔρευνα στὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ συγγραφέα τοῦ ὡς τοῦ τελευταίου μεγάλου μυθολόγου τῆς παράδοσης. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ φαίνεται ἡ συμφορὰ ποιητικῆς εἰκόνας, ἐτυμολογικοῦ παίγνιου καὶ φιλοσοφικοῦ — κρυμμένου στὴν ἀλληγορία — νοήματος. Στὸ Φερεκύδειο μῦθο τὸ πρῶτο στάδιο τῆς συνύπαρξης τῶν ἀρχῶν ἀκολουθεῖ ἡ φάση τῆς θεογένεσης καὶ κοσμογένεσης. Ἀπὸ τὴ μυθικὴ Ρέα — Ρῆ (ἐτυμολογικὸ παίγνιδι, ἀπὸ τὸ *ρέω*, ὅπως τὸ Ζᾶς ἀπὸ τὸ *ζῆν*), μοναδικὸ σπέρμα τοῦ χρόνου, παράγονται ἡ φωτιά, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ νερό: αὐτὰ χωρικά μοιράζονται σὲ πέντε μυχοὺς, σπηλιὲς ἐπάλληλες ἢ οὐράνιους θόλους, ἀπ' ὅπου προέρχονται πέντε γένη θνητῶν.

Ὁ Δαμάσκιος παραδίδει: «τὸν δὲν χρόνον ποιῆσαι ἐκ τοῦ γόνου ἑαυτοῦ πῦρ καὶ πνεῦμα καὶ ὕδωρ... ἐξ ὧν ἐν πέντε μυχοῖς διηρημένον πολλὴν ἄλλην γενεὰν συστήναι θεῶν, τὴν πεντέμυχον καλουμένην, ταυτὸν δὲ ἴσως εἰπεῖν πεντέκοσμον».

Ἐνα ἀπὸ τὰ γένη, οἱ Ὀφιονίδες, ἐπιδιώκουν νὰ κυριαρχήσουν. Στὴν Τιτανομαχία — ποὺ γίνεται στὴ φάση τῆς θεογονίας, καὶ εἶναι κιόλας παραδοσιακὴ πίστη — νικᾷ ὁ ὕψιστος τῶν οὐράνιων θεῶν Κρόνος τοὺς γήινους καὶ τὸν ἀρχηγὸ Ὀφιονέα, καὶ τοὺς ρίχνει στὸν Ὀκεανό. Μετὰ τὴ νίκη ἔρχεται τὸ στάδιο τῆς δημιουργίας: στὸ προσκήνιο δὲν εἶναι πιά ὁ πολεμικὸς Κρόνος, ἀλλὰ ὁ εἰρηνικὸς Δίας, τεχνίτης καὶ ὀργανωτὴς τοῦ σύμπαντος, ποὺ ἀναλαμβάνει νὰ κοσμήσει τὴν Χθονίη — Γῆ· τὴ μέρα τοῦ γάμου τοὺς τῆς χαρίζει ἕνα γαμήλιο «φᾶρος», μεταμορφωμένος, λέει ὁ Πρόκλος, σὲ ἔρωτα: «Φερεκύδης ἔλεγεν εἰς ἔρωτα μεταβεβλήθαι τὸν Δία μέλλοντα δημιουργεῖν, ὅτι δὴ τὸν κόσμον, ἐκ τῶν ἐναντίων συνιστᾶναι εἰς ὁμολογίαν καὶ φιλίαν ἤγαγε καὶ ταυτότητα πᾶσιν ἐνέσπειρε καὶ ἔνωσιν τὴν δι' ὧν δῆλον διήκουσαν». Στὸ φᾶρος εἶναι κεντημένα ἡ γῆ, ἡ σελήνη ὁ ὠκεανὸς καὶ οἱ πηγές του. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ δῶρο — γέρας ἡ Χθονίη μετονομάζεται Γῆ. Ὁ Jaeger λέει, ὅτι ὁ Φερεκύδης ζωγραφίζει τὸν ἱερὸ γάμο Δία καὶ Χθονίης σὰν μυθιστοριογράφος καὶ ὅτι τὰ ἀνθρωπογραφικὰ στοιχεῖα τῆς περιγραφῆς δὲν εἶναι ἀπλοϊκὸς τρόπος ἀλλὰ ἀλληγορία μεστὴ ἀπὸ φιλοσοφικὰ στοιχεῖα.

Ἡ ποιητικὴ ἀλληγορία λέει καὶ κρύβει τὰ ἐξῆς νέα φιλοσοφικὰ νοήματα:

1) Αἰωνιότητα τῶν ἀρχῶν (Ζεὺς — Κρόνος — Χθονίη), ὅχι μέ τὴν ἡσιόδεια σημασία τῆς διαδοχῆς. Αὐτὸ ὁ Jaeger τὸ ὀνομάζει διόρθωση τοῦ ἡσιόδειου μύθου: τὸν μῦθο ἐπικρίνουν ἐπίσης ὁ Ξενοφάνης καὶ ὁ Ἐπίχαρμος, ὁ πρῶτος μέ τὴν ἀρνησὴ τῆς γέννησης τοῦ θεοῦ, ὁ δεῦτερος — ἂν τὸ ἀπ. I εἶναι γνήσιο — μέ τὴν ἀρνησὴ τῆς ιδέας ὅτι τὸ Χάος εἶχε κι αὐτὸ γένεση στὸ χρόνο.

2) Αἰώνια σύνθεση τοῦ οὐράνιου καὶ τοῦ γήινου μαζί μέ τὸ χρόνο. Οἱ σχολιαστὲς ταυτίζουν τὸ Δία μέ τὸν αἰθέρα καὶ τὴ Χθονίη μέ τὴ γῆ· στὸ ἕνα βλέπουν τὸ φῶς, στὸ ἄλλο τὸ σκοτάδι, ἢ τὸ ἐνεργητικὸ καὶ τὸ παθητικὸ στοιχεῖο. Τὸ σημαντικὸ εἶναι αὐτὴ ἡ πρωταρχικὴ δυαρχία — ποὺ συμβολίζει ἡ ἔνωση τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ θηλυκοῦ.

3) Σύλληψη τοῦ γίνεσθαι ὡς μεταβολῆς (Χθονίη — Γῆ, Ἔρως).

4) Ἡ μεγάλη στιγμή ποὺ ὁ λόγος ἀντιμετωπίζει κριτικὰ τὸ μῦθο, τὴ μυθικὴ κοσμογονία εἶναι — ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς πρῶτους φυσιολόγους τῆς Μιλήτου — ἡ σύλληψη τῆς ἔννοιας τῆς ἀρχῆς, τῆς αἰώνιας πηγῆς ὧν, «τοῦ πόθεν γίνεταί τί», ὅπως θὰ πεῖ ὁ Ἀριστοτέλης.

5) Διαίρεση τοῦ σύμπαντος, ποὺ προοδεύει τὴν ἔννοια τῶν στοιχείων τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας.

Σημαντικό για τη φιλοσοφία είναι ότι ο Φερεκύδειος μύθος με την αλληγορική έρμηνεία της παραδοσιακής θεολογίας ανοίγει το δρόμο της νέας κοσμολογίας. Ἡ φυσιοκρατική έρμηνεία που θα γίνει αργότερα συστηματική έρμηνεία του κόσμου, αρχίζει τὸν ἕκτο αἰῶνα με τὸ Φερεκύδη καὶ τοὺς Μιλήσιους σοφοὺς. «Ἡ θεογονία ἀντλήσει νέες δυνάμεις μετὰ τὴν πνευματοποίηση τοῦ φυσικοῦ κόσμου· αὐτό, στὴν οὐσία, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἰδίας φαντασίας, ἡ ὁποία ἔμισε τὴν Ἑλλάδα μετὰ δέντρα, βουνά, πηγές, μετὰ δρυάδες καὶ νύμφες καὶ τιμοῦσε σὰν θεοὺς τὸν Ἥλιο καὶ τὴ Σελήνη. Παρόμοια θεώρηση τοῦ κόσμου μετατρέπεται σὲ πανθεισμό, μόλις συλληφθοῦν οἱ ἰδέες τῶν ὅλων καὶ τῆς ἐνότητας... Ἡ ἀσύγκριτη ἱκανότητα ποὺ ζωντανεύει πανθειστικά τὸν κόσμον, δίνει νέα ζωὴ στίς παλιὰς θεότητες. Τὰ θεϊκὰ πρόσωπα μετατρέπονται σὲ θεϊκὲς δυνάμεις μετὰ κατάληξιν τὴν ἔννοια τῆς Φύσεως τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν θεολόγων... Ἡ φιλοσοφία εἶναι ὁ θάνατος τῶν ἀρχαίων ἐτῶν· ἡ ἰδία εἶναι μιὰ ὀρησκέα ποὺ μετὰ τὴς καινούργιες θεογονίης ἀποκομίζει τὸν καρπὸ ποὺ ἔσπειρε».

Στὴν ἀνακοίνωση αὕτη δὲν θ' ἀσχοληθῶ μετὰ τὴς σχέσεις καὶ τὴς διαφορὰς τοῦ Φερεκύδειου μύθου - λόγου ἀπὸ τὴν ὀρφικὴ καὶ τὴν ἡσιόδεια κοσμοθεώρηση· ἐνδεικτικὰ μόνον θ' ἀναφερθῶ σ' αὐτό: γιὰ τοὺς Ὀρφικοὺς π.χ. ἀπὸ τὸ χρόνο πηγάζει ὁ Φάνης, ὑπέρτατος θεός. Ἡ Φερεκύδεια Ρέα θυμίζει τὴν ὑγρὴ μάζα τῶν Ὀρφικῶν, δὲν εἶναι ὅμως ἡ Νύκτα τῆς ὀρφικῆς θεογονίας καὶ κοσμογονίας, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐπίσης ἀπορρέουν πέντε ζεύγη θνητῶν. Γιὰ τοὺς Ὀρφικοὺς τὰ πάντα ἀποτελοῦν μυστικὴ ἐνότητα. Στὸ Φερεκύδη τὸ θεῖον εἶναι διακοσμητὴς τοῦ κόσμου, θεὸς καὶ κόσμος δὲν ταυτίζονται. Γιὰ τὸν Ἡσίοδον, ὅπως εἶπαμε ἤδη, τὸ χάος γεννιέται. Τὸ πρῶτον ζεῦγος τῶν θεῶν εἶναι ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ, ὁρατά. Ὀρφικοὶ καὶ Ἡσιόδοι θέτουν στὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου μιὰ ἀτελὴ πραγματικότητα (Νύχτα — Χάος), ἐνῶ ὁ Φερεκύδης μιὰ τέλεια ἀρχὴ (Ζεὺς). Δὲν θὰ ἐξετάσω ἐπίσης τὸ πρόβλημα τῆς ἀκριβείας τῆς μαρτυρίας τοῦ Πρόκλου γιὰ τὴν μεταμόρφωση τοῦ Δία σὲ ἔρωτα, τὸ ἄλλο, ἀπόσπασμα, ποὺ βρέθηκε αργότερα δὲν στηρίζεται μετὰ τὸ νὰ κάνει ἀπλὰ λόγο γιὰ ἱερὸ γάμον τοῦ Δία καὶ τῆς Χθονίης.

Ἄλλο πρόβλημα εἶναι καὶ ἡ ταύτιση Χρόνου — Κρόνου. «Κρόνον δὲ τὸν Χρόνον», λέει ὁ Ἑρμίας (Diels 7 A 9). Ἡ ταύτιση προβληματίζει τὴ λογικὴ μας, ποὺ κατανοεῖ μετὰ σχέσεις χρονικῆς ἀκολουθίας. Προνόμιο τῆς ποιητικῆς σκέψης εἶναι ἡ δυνατότητά της νὰ μὴ ἀναγνωρίζει τέτοιες περιοριστικὰς διατάξεις, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου δὲν χρειάζεται νὰ συσχετισθῇ μετὰ ἀνατολικὰς ἐπιδράσεις, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἀναξιμανδρεῖαν κοσμοθεώρηση, ὑποστηρίχθηκε πειστικὰ ἀπὸ τὸν Jaeger π.χ.

Νεώτεροι ἐρευνητὲς ἔδειξαν στὴ σημασίαν τῆς ἐτυμολογίας στὸν Φερεκύδη: Ἡ ἐτυμολογία εἶναι μέθοδος σημαντικὴ καὶ συχνὴ στὴν πρώτη ἐλληνικὴ θεολογικὴ σκέψη. Ὁ Jaeger παρατηρεῖ ὅτι στηρίζεται «στὴν ὑπόθεσιν κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ὀνόματα τῶν μυστηριωδῶν θεϊκῶν δυνάμεων, ἂν ἐρμηνευθοῦν σωστά, ἐπιτρέπουν, τὴν κατανόησιν τῆς φύσεως τῶν θεῶν». Στὸ Φερεκύδη ὅμως τὰ ὀνόματα διερμηνεύουν συνάμα τὴς τάσεις τῆς θεωρητικῆς σκέψης τῆς ἐποχῆς. «Ὅ,τι θεωρῶ ἐνδιαφέρον ἐδῶ, εἶναι νὰ σκεπτῶ τὸ Φερεκύδειον μῦθον — λόγον μέσα ἀπὸ τὰ μηνύματα ποὺ προσφέρει, μετὰ τὴν τετράδα Χρόνος — Ζεὺς — Γῆ — Ἔρως ἢ ἱερὸς γάμος, ὅπως ἀνάφερα στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς ἀνακοίνωσης, τὸ ἰδιαίτερον στὸ Φερεκύδη εἶναι ἡ ἰσορροπία τῆς κοσμοθεώρησης, ἰσορροπία ποὺ χάσαμε ἐμεῖς πᾶς σήμερον μετὰ τὴς ἀποκλειστικῆς τάσεως στίς ἐπιλογάς μας: Στὸ δίλημμα οὐράνιον — γήινον ἢ Φερεκύδεια ἀπάντησιν θὰ μπορούσε νὰ παραβληθῇ μετὰ τὴν στάσιν ἐκείνην ποὺ λέει ὁ Πλάτων στὸ «Σοφιστὴν», ὅτι ἔχουν τὰ παιδιὰ: ὅταν τοὺς ζητήσουν νὰ διαλέξουν ἀνάμεσα σὲ δύο, αὐτὰ παίρνουν καὶ τὰ δύο.

Ὁ Φερεκύδης δέχεται ἐξίσου σημαντικὰ καὶ συμπληρωματικὰ τὰ ἀντίθετα: οὐράνιον — γήινον ἢ αἰθέριον — χθόνιον, φωτεινὸν — σκοτεινόν. Ζᾶς — Χθονίη εἶναι καὶ παραπάνω ἀπὸ πρόσωπα τῆς μυθικῆς θεογονίας καὶ κοσμογονίας, εἶναι σύμβολα, ὅχι μόνον τῆς ἐνώσεως στὴ ὀρησκευτικὴ τῆς διάστασης, ἀλλὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἀντιθέτων, μετὰ τὴν ὁποία προσδιορίζεται ἡ ἁρμονία, τῆς ἐνώσεως ποὺ χαρακτηρίζει τὴ συνδυαστικὴν σκέψιν: ὁ Φερεκύδης δένει τάσεις

της θρησκείας του Δωδεκάθεου και των Ὀρφικῶν και προϊδεάζει ὅσες διδασκαλίες δίνουν προτεραιότητα στο δυναμισμό της σύνθεσης. Μὲ τὴν στάση αὐτὴ γιὰ τὴν φιλοσοφικὴ ἐρμηνευτικὴ σκέψη καὶ ἡ Φερεκύδεια ἀνθρωποθεώρηση παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον: οὔτε ἡ ἀπαισιόδοξη σύλληψη τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου ὁ ἄνθρωπος — γήινος ἢ προϊόν πτώσης — εἶναι μετὰ τὸ θάνατο ἐγκλειστος στο σκοτάδι τῆς γῆς.

Ἄλλ' οὔτε καὶ ἡ αισιόδοξη, ὀρφικὴ ἢ ὅποια ἄλλη, σύλληψη, ὅτι ὁ θάνατος εἶναι λύτρωση ἀπὸ τῆ σωματικότητας καὶ ἐπάνοδος στὴν οὐράνια πατρίδα. Μὲ τὴν ἰδέα τῆς σχέσης θεοῦ — κόσμου στὴν τάξη τοῦ χρόνου, τὴν πνευματοποίηση τῆς φύσης, τὴν ἰδέα τῆς τελειότητας τοῦ κόσμου καὶ τοῦ δημιουργήματος τοῦ ὕψιστου θεοῦ, ὁ κόσμος γίνεται αὐτόσκοπος. Καὶ ἡ ἰδέα αὐτὴ καρποφορεῖ μιὰν ἄλλη: ἡ τελειότητα τοῦ κόσμου ἐπιβάλλει ρυθμίσεις στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ. Ἐπικυρώνει τὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς — τὴν ὁμοίωση, ὅπως θὰ ποῦν ἄλλες θρησκευτικὲς καὶ φιλοσοφικὲς φωνές — δίχως νὰ ὑποβάλλει τὴν ὁραπέτευση ἀπὸ τὸν κόσμο. Οἱ αἰῶνες τοῦ λόγου ἔκαναν — ἐκτὸς τῶν ἄλλων θετικῶν — τὸ ἀνθρώπινο χρέος τραγικόν· τὸ «οὐράνιον φυτὸν» — ὅπως ἀποκαλεῖ ὁ Πλάτων τὸν ἄνθρωπο, καὶ ὁ κόσμος διαχωρίστηκε, ἢ ὁ κόσμος ἔγινε καθ' ὁμοίωση τοῦ ἀνθρώπου — ἀπάνθρωπος καὶ ἄκοσμος.

Ἡ στιγμή τοῦ μύθου — λόγου εἶναι διαφορετικὴ. Τὸν ἀγῶνα τῆς δημιουργικῆς ζωῆς τὸν διδάσκει πρῶτος ὁ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ποὺ ἀρνιέται ὅτι στὸν ἄνθρωπο εἶναι τὰ πάντα δῶρα θεῶν, δίχως γι' αὐτὸ ν' ἀρνηθεῖ τὸ θεῖο, ποὺ τὸ καθαίρει ἀπὸ ἀνθρωπομορφικὰ στοιχεῖα: «Οὕτω ἀπ' ἀρχῆς πάντα θεοὶ θνητοῖ σ' ὑπέδειξαν, ἀλλὰ χρόνῳ ζητοῦντες ἐφευρίσκουσιν ἄμωνον» (D. — K. B 18).

Στὸν Ξενοφάνη ἡ γαμήλια σχέση λόγου - μύθου, ἀνθρώπου - κόσμου - θεοῦ διακόπτεται μὲ τὴν θαρallέα διαφωτιστικὴ προσπάθεια τοῦ πνεύματος. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιουργὸς τῆς ἱστορίας μέσα στο χρόνο. Ἡ ἱστορία ὅμως, ἡ συνείδηση τῆς ἱστορίας, εἶναι τραγικὴ, ἀναγκαία καὶ ἀναπόφευκτη· δὲν μπορεῖ, παρὰ νὰ μὴν εἶναι πιά ἡ εὐδαιμονισμένη ἐξήγηση τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, ὅπως ἐκείνη τοῦ Φερεκύδειου μύθου. Μέχρι νὰ φτάσουμε στὴν ἐποχὴ μας, στο δικό μας ἀφιλοσόφητο μύθο — λόγο: Ἡ σημερινὴ Ρέα, ἡ τεχνικὴ - σπέρμα τῆς ἐπιστήμης, παράγει φωτιά, γέννη ἀνθρώπων - ρομπότ. Στὶς τιτανομαχίες κερδίζουν οἱ πολεμόβιοι.

Ἡ ποίηση, λέει ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι φιλοσοφικότερη τῆς ἱστορίας. Καὶ μιὰ ἐπιστροφὴ σ' ἓνα ποιητικὸ νοῦ, ὅπως τοῦ Φερεκύδη, ὅπου τὰ πάντα δὲν εἶναι μύθος, εἶναι ἴσως «καλὸς ἄθλος» κι' ὄχι ἀνώφελος.

Σ. ΠΑΝΑΓΟΣ

Οί ήρωες, άλλοτε και τώρα

Έχουν δίκιο, όταν λένε πώς ο πολιτισμός ενός έθνους ή μιας εποχής δεν χαρακτηρίζεται τόσο απ' τους μεγάλους άνδρες, όσο απ' τον τρόπο που τους αναγνωρίζουν και τους τιμούν, και που σε τελευταία ανάλυση δεν μπορεί παρά να είναι ανάλογος και σύμμορφος με τα τιμώμενα πρόσωπα και τὸ ἔργο τους. Σήμερα τιμούν τους μεγάλους επιστήμονες, τους πολιτικούς και καλλιτεχνικούς «ήρωες» και γενικά τὰ μεγάλα ἀναστήματα προσφέροντάς τους χρηματικά βραβεῖα ἢ ἐξουσιαστικές θέσεις και διακρίσεις, που και πάλι ἀποσκοποῦν στὴν ἀπολαυτὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν. Πράγμα που σημαίνει ὅτι οἱ βραβεύόμενοι δὲν εἶναι τόσο μεγάλοι — *«ἀνθρώπων εὐγενέστεροι οἱ καταφρονούντες πλούτου, δόξης, ἡδονῆς, ζωῆς»*—, ἀφοῦ δὲν κατάφεραν μηδὲ ἠθικὴ αὐτάρκεια ν' ἀποκτήσουν — *«αὐτάρκεια φυσικὸς πλοῦτός ἐστι»*, και αὐτάρκης δὲν λογίζεται αὐτὸς που 'χει πολλὰ ὑλικά ἀγαθὰ, ἀλλ' αὐτὸς που δὲ χρειάζεται τίποτα περισσότερο απ' ὅσα διαθέτει—, μ' ἀποτέλεσμα οἱ σημερινοὶ «ήρωες» νὰ ἐπιτρέπουν στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐξουσίας — συνήθως τοὺς ἐκλιπαροῦν —, που ἐλάχιστα σχετίζονται με τὴν πνευματικὴ πρόοδο και τὴν Ἀρετὴ, ν' ἀξιολογοῦν και νὰ βραβεύουν τὰ ἔργα τους: ἔργα, πού, ὑποτίθεται, δημιούργησαν ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, ἀπὸ μαν(τ)ία θεία κι ἔρωτα ψυχῆς *«δι' ἑαυτὸν οὐκ ἄλλω»*, στὴν προσπάθειά τους νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν φυσικὴ, κατ' Ἀριστοτέλη, *«ὄρεξιν τοῦ εἰδέναι»*. (Πράγμα που παναπῆ *«τοῦ εἰδέναι ἑαυτὸν»*, δηλαδὴ τῶν πρωτογενῶν τους ψυχο-πνευματικῶν περιεχομένων και τοῦ *«ἐν τῇ ψυχῇ λόγου»*, προκειμένου νὰ τὰ ἐξωτερικεύσουν και νὰ τὰ ἐλευθερώσουν, ὥστε νὰ αὐτοελευθερωθοῦν, νὰ ἐξατομικευθοῦν και ν' αὐτοτελειωθοῦν).

Ἐξυπακούεται ὅτι τὰ ἔργα τῶν δημιουργῶν ἀποτελοῦν γι' αὐτοὺς τὰ χνάρια, που οἱ ἴδιοι θέτουν στὸ δύσκολο δρόμο αὐτογνωσίας κι αὐτοτελείωσής τους: εἶναι οἱ καρποὶ

τοῦ θεικοῦ τους *«νοεῖν»*, που κατὰ τὸν Παρμενίδη εἶναι ταῦτόν με τὸ πραγματικὸ «εἶναι» τους, με τὸν πραγματικὸ ἑαυτὸ τους, κατὰ δὲ τὸν Ἀλέξανδρο ἀποτελοῦν «τὶς εἰκόνες τῶν δημιουργῶν».

Γίνεται σαφές, ὅτι ὁ πραγματικὸς δημιουργὸς ἐργάζεται *«ἄφ' ἑαυτοῦ και δι' ἑαυτὸν»*, ὄχι κατὰ παραγγελίαν και *«γιά τὸν ἄλλο κόσμον»* — *«πάσαν δὲ ὠφέλειαν ἢ βλάβην ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾷ»*· πράγμα που σημαίνει ὅτι ὁ δημιουργὸς γνωρίζει καλύτερα απ' ὅποιονδήποτε ἄλλο τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του, ἢ δὲ βράβειυσή του, ἢ μὴ, ἔρχεται ταυτόχρονα σὰν εὐεξία και εὐπραξία, δηλαδὴ *«εὐδαιμονίῃ ψυχῆς»*, ἢ σὰν καχεξία και δυσπραξία, δηλαδὴ *«κακοδαιμονίῃ ψυχῆς»*.

Τὴν ἀλήθεια τῶν παραπάνω ἀπέδειξαν με τὴ ζωὴ και τὴ στάση τους οἱ δημιουργοὶ τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ, που γι' αὐτοὺς ἀποτελοῦσε *«ἀγχιβασίην»*, προσπάθεια δηλαδὴ και δρόμο αὐτοτελείωσης και συνταύτισής τους με τοὺς προγόνους τους, τοὺς ὁποίους ἀνεκήρυξαν σὲ θεοὺς και ἡμίθεους, ἥρωες και σοφοὺς.

Πράγματι, οἱ δημιουργοὶ τοῦ κλασσικοῦ Πολιτισμοῦ, ἔχοντας αἴσθησι τῆς θεικῆς τους ἀποστολῆς και συνειδήσεως τῶν ψυχο-πνευματικῶν δυνάμεων τους και ἀρετῶν, που ἀποτελοῦν δωρεὰ και δάνειο τῆς Μητέρας Φύσεως, δημιούργησαν *«ἄφ' ἑαυτῶν και δι' ἑαυτούς»*, μένοντας μακρὰν τόσο τῆς ἀσιογενοῦς ἐξουσίας ὅσο και τῆς ἀνδραποδώδους μάζας, και περιφρονώντας τόσο τὶς ἀμοιβὲς ὅσο και τὰ βραβεῖα τους. Ἔτσι, ὁ Δημόκριτος — *«ἀνὴρ ἰσοστάσιος πόλεως»* — μένοντας στὸ ἀγρόκτημά του, βασανιζόταν ν' ἀνακαλύπτῃ ἀλήθειες γύρω απ' τὴ σύσταση και τὴν καταγωγὴ τῶν φυσικῶν ὄντων, *«...ἔλεγε δὲ βούλεσθαι μίαν αἰτιολογίαν εἰρεῖν ἢ τὴν Περσῶν βασιλείαν»*. Ὁ Ἀλέξανδρος περιήλθε ὅλη τὴν Ἀσία γκρεμίζοντας τὰ ἐξουσιαστικὰ τείχη και τοὺς σκοταδιστικούς «γόρδιους δεσμούς», περιφρόνησε δὲ ἀμύθητες ποσότητες χρυ-

σοῦ, τὸν ὁποῖο ὁ Παρμενίων θὰ ἐλάμβανε εὐχαρίστως, «εἰ Ἄλέξανδρος ἦν». Τέλος ὁ Ἡράκλειτος, πού, ὡς γνωστόν, περιφρόνησε καὶ τὸν κληρονομικὸ βασιλικὸ σκίπωνα, ἀποποιήθηκε κάθε δόξα καὶ τιμὴ καὶ στὸ θαυμαστή του Δαρεῖο, πού τὸν καλοῦσε γιὰ σύμβουλό του, ἔγραψε: «Ὅκοσοι τυγχάνουσι ὄντες ἐπιχθόνιοι τῆς μὲν ἀληθείης καὶ δικαιοπραγμοσύνης ἀπέχονται, ἀπληστίη δέ καὶ δοξοκοπῇ προσέχουσι κακῆς ἔνεκα ἀνοίης. Ἐγὼ δ' ἀμνησίην ἔχων πάσης πονηρίας καὶ κόρον φεύγων παντὸς οἰκειούμενον φθόνῳ καὶ διὰ τὸ περιίστασθαι ὑπερηφανίην οὐκ ἂν ἀφικοίμην εἰς Περσῶν χώραν, ὀλίγοις ἀρκέμενος κατ' ἐμὴν γνώμην»!

Βέβαια, τέτοιοι ἄνθρωποι αὐτάρκεις, αὐτοδύναμοι καὶ τελειωμένοι, πού δημιουργοῦν ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη μὲ σκοπὸ τὴν αὔξησιν τῆς ἐλευθερίας τους — «*ψυχῆς ἐστὶ λόγος*» (= ἐλευθερία) *ἐωυτὸν αὖζων*—, φυσικὸ εἶναι νὰ εὐεργετοῦν καὶ νὰ φωτίζουν τὴν ἀνθρωπότητα ἀνάιτια καὶ ἄσκοπα, ἀφοῦ «*ὥσπερ ἥλιος*» καίονται ἀπ' τὴν ἴδια τους ἐσωτερικὴ φλόγα. Δὲν ἔχουν, λοιπόν, καμμιὰ ἀπαίτηση καὶ δὲ ζητοῦν ἀπὸ κανένα τίποτα, γιὰτὶ οὐσιαστικὰ δὲν ἐργάζονται γιὰ κανένα πέρα τοῦ ἑαυτοῦ τους, ἄσχετα ἂν οἱ καρποὶ τοῦ ἔργου τους ἀποτελοῦν ἀνεκτίμητα ἀγαθὰ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα στὸ σύνολό της.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, πού σπανίζουν σήμερα ἢ θάπτονται ἀπ' τὴν φονικὴ ἐξουσία καὶ τὴ μάζα, εἶναι οἱ πραγματικοὶ ἥρωες τῆς ἀνθρωπότητας, οἱ μυθικοὶ δαίμονες (= δαήμονες, σοφοί, ἀλλὰ καὶ εὐεργέτες, πλουτοδότες), οἱ ὁποῖοι ἔχοντας αἴσθησιν τῆς θεϊκῆς τους ἀποστολῆς, ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνη τοῦ ἑαυτοῦ τους καὶ κατ' ἐπέκτασιν τῆς ἀνθρωπότητας, μὲ τὴν ὁποία αἰσθάνονται αὐτο-δεσμευμένοι — καὶ εἶναι ἀσφαλῶς, σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο τῆς συμπαντικῆς Ἀρμονίας.

Κι ὅσον ἀφορᾷ τοὺς μεγάλους ἄνδρες, τοὺς δαίμονες καὶ ἥρωες, αὐτοί, εἶπαμε, δὲν ἔχουν καμμιὰ ἀπαίτηση ἀπὸ κανένα πέρα τοῦ ἑαυτοῦ τους, τὸν ὁποῖο παιδεύουν καὶ ἀσκοῦν, ὥστε νὰ μὴ φανοῦν κατώτεροι τῶν ψυχο-πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἡθικῶν ἱκανοτήτων, τὶς ὁποῖες ἡ Μητέρα Φύση

τοὺς ἐμπιστεύθηκε πρὸς ἀξιοποίηση.

* * *

Ὅταν τὰ ἔθνη ἢ οἱ Ἐποχές δὲν ἔχουν ἀνάγκη μεγάλων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποῖους θάπτουν ἢ ἀπομακρύνουν καὶ ἀντ' αὐτῶν δημιουργοῦν καὶ τιμοῦν ὠχροὺς καὶ ἄναιμους ἥρωες, τοὺς ὁποῖους μισθώνουν, γιὰ νὰ διεγείρουν τὰ ζωικὰ ἐνστικτα καὶ νὰ ἐκθειάζουν τὰ πάθη, αὐτὸ μαρτυρεῖ ὅτι τὰ ἔθνη ἔχουν γεράσει. Ἡ «ἀρχαϊκὴ» καὶ «κλασσικὴ» Ἑλλάδα ἐπαληθεύει τὴν παραπάνω σκέψη μὲ τὶς καταδίκες καὶ διωγμοὺς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν Σωκράτη, Πρωταγόρα, Ἀναξαγόρα, Πυθαγόρα, Ἐμπεδοκλῆ, Αἰσχύλου, Πλάτωνα καὶ τόσων ἄλλων, τοὺς ὁποῖους ἀγνοοῦμε, μ' ἀποκορύφωμα τὴ πιθανώτατη δολοφονία τοῦ διοτρεφoῦς Ἀλεξάνδρου. — Τοῦ μόνου πού διέθετε καὶ τὴ δύναμιν καὶ τὴ θέλησιν νὰ θέσῃ τὴν ἀνθρωπότητα «*εἰς σύνταξιν οἰκειότητος*» καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὸ Νόμο τοῦ «*εὖ ζῆν*», κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ ἰδεολογικο-πολιτικοῦ πατέρα του Ζῆνα — Ἄνδρες πού δημιούργησαν ὅ,τι εὐλαβοῦμαστε καὶ θαυμάζουμε σήμερα καὶ στοὺς ὁποῖους ὀφείλει τὴν ιδιότητά της σὰν κλασσικὴ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη — τὸν Ἱστορικὸ Αἰῶνα κατὰ τοὺς λογοκράτες — ὁ μῦθος καὶ οἱ διοτρεφεῖς ἥρωες ἐγκαταλείπουν σιγᾷ-σιγὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγκαθίστανται «στὰ Ἡλύσια πεδία», ἐνῶ οἱ μεγάλοι πολιτικοὶ καὶ οἱ σοφοὶ διώκονται ἢ ζοῦν περιθωριακά, ἀφοῦ οἱ ἀποπροσανατολισμένες μάξεις — γοητευμένες ἀπ' τὶς λογοκρατικὲς «ἐλευθερίες», τὰ «πολιτικὰ δικαιώματα» καὶ τὸν καταναλωτισμό, πού τοὺς παρείχε ἀφειδῶς ἡ περσικὴ ἐξουσία — δὲν τοὺς εἶχαν πιά ἀνάγκη, ὅπως δὲ χρειάζονταν καὶ «οἱ σὺντροφοί» τοῦ Ὀδυσσεᾶ τὸν ἡγέτη τους στὸ μαγικὸ νησί τῆς Κίρκης.

Ὁ Δαρεῖος Ὑστάσπους, ἔχοντας ἀντίληψιν τῆς ἀξίας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς Ἐπιστήμης, προσκαλοῦσε τότε στὴν αὐλὴ του — στὴ δούλεψή του — τοὺς φιλοσόφους καὶ ἐπιστήμονες, βεβαιώνοντάς τους ὅτι «*παρ' αὐτῷ ὑπάρχει πᾶσα μὲν προεδρία, κάθ' ἡμέραν δὲ καλὴ καὶ σπουδαία προσαγορεύσεις καὶ βίος εὐδόκιμος*», ἐνῶ «*ἄλληνες ἐπὶ*

τὸ πλεῖστον ἀνεπισήμαντοι σοφοῖς ἀνδράσι ὄντες, παρορῶσι τὰ καλῶς ὑπ' αὐτῶν ἐνδεκνύμενα πρὸς σπουδαίαν ἀκοήν καὶ μάθησιν», συνεπλήρωνε· κι ἐν μέρει εἶχε δίκιο: κάτι παρόμοιο συμβαίνει καὶ σήμερα. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι οἱ ἀνδραποδώδεις μάζες κι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς — ὅπως καὶ σήμερα — ἀποπροσανατολισμένες ἀπ' τὴ λογοκρατία βάδιζαν τὸ δρόμο τοῦ καταναλωτισμοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς, πού σὰν ἀποτέλεσμα εἶχε τὸ γκρέμισμα τῶν ἐλληνικῶν πόλεων καὶ τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Ἡράκλειτος, πού ἔζησε τὸ δράμα τῆς «εἰρηνικῆς» ὑποδούλωσης τῆς Ἐφέσου στὴν περσικὴ ἐξουσία ἐξαιτίας τῆς κατάπτωσης καὶ τοῦ καταναλωτικοῦ πνεύματος τῶν Ἐφεσίων, ἐπικρίνει ζωηρὰ τοὺς ἀνάξιους συμπατριῶτες του μὲ τὰ παρακάτω λόγια:

«Καλὰ θὰ κάνουν ὅλοι οἱ Ἐφεῖσιοι πολῖτες νὰ πάνε νὰ κρεμαστοῦν καὶ νὰ παραδώσουν τὴ διακυβέρνηση τῆς πόλεως στὰ παιδιὰ, ἀφοῦ ἔφθασαν στὸ ἀπελπιστικὸ σημεῖο νὰ ἐξορίσουν τὸν Ἑρμόδωρο, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ(!) ὅτι εἶναι ἄριστος ἄνδρας, λέγοντας: Ἀνάμεσά μας δὲ χωροῦν ἄριστοι (= δὲν ἔχουμε τὴν ἀνάγκη τῶν ἀρίστων, δὲν τοὺς ἀνεχόμαστε, γιατί μᾶς θυμίζουν λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴν ἀναξιοτήτα καὶ τὴν ποταπότητά μας): νὰ φύγῃ, λοιπόν, ἀλλοῦ καὶ μ' ἄλλους νὰ πάῃ νὰ ζήσῃ». Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Ἡρακλείτου μαρτυροῦν τὴ στάση καὶ τὴ συμπεριφορὰ ἐνὸς ἔθνους, πού ἔχε φθάσει στὸ ἔσχατο σημεῖο διαφθορᾶς κι ἐκπόρνευσης καὶ πού δὲν ἄργησε φυσικὰ νὰ ὑποδουλωθῇ στοὺς «προστάτες» του Πέρσες μὲ τὶς ὁδηγίες τῶν καθόλα ἴσων καὶ ὁμοίων τους «μεγάλων ἀνδρῶν», Δημάδη καὶ Βένθουλου, πού ἔμισθα ἐργάζονταν γιὰ τὴ λογοκρατικὴ «Δημοκρατία», τὰ «πολιτικὰ δικαιώματα» τῶν Ἐφεσίων καὶ τὴ μαλθακοποίησή τους, αὐτὰ πού τοὺς ὠδήγησαν στὸν ἐξανδραποδισμό. «Μὴ ἐπιλίποι ὑμᾶς πλοῦτος, Ἐφεῖσιοι, ἴν' ἐξελέγχοισθε πονηρεῖόμενοι», εὐχεται πικρὰ ὁ φιλόσοφος στοὺς δουλόφρονες καταναλωτές...

* * *

Ὅταν, ἀντίθετα, ἓνα ἔθνος διαθέτει οὐσιαστικὴ ὑγεία (= ἐλευθέρη κι ἀβίαστη

πειθάρχηση στὸ Λόγο-Νόμο καὶ κυριαρχία ἐπὶ τῶν ἀνέλεγκτων θελήσεων) καὶ θέληση καλῆς κι ἀνθρώπινης ζωῆς, ἡ ὁποία εἶναι σύνδετη μὲ τὴν Δικαιοσύνη (= δίκαια καὶ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη ὅλων τῶν ψυχο-πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἠθικῶν ἱκανοτήτων), τὴν ἐλευθερία (= τὴν ἐλεύθερη κι ἀνεμπόδιστη ἔκφραση κι ἐξωτερικέυση τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ λόγου) καὶ τὴν Ἀρετὴ (= τὴν αὐτογνωσία κι αὐτοτελείωση τοῦ προσώπου καὶ τὸ «κατὰ φύσιν ζῆν»), πού ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς συνειδητῆς ζωῆς (ἡ ἀσυνειδητὴ κι ἀνδραποδωδὴς ζωὴ εἶν' ἐξασφαλισμένη ἔτσι κι ἀλλιῶς μέσα στοὺς κόλπους τοῦ ἀρχέγονου χάους, καθότι δὲν ὑπάρχει ἀφανισμὸς καὶ θάνατος παρὰ μόνο μεταβολή), τότε οἱ ἄνθρωποι, «καταφρονοῦντες πλοῦτη, ἡδονές, δόξες κι ἀσυνειδητὴ ζωὴ», ἀναζητοῦν τοὺς μεγάλους ἄνδρες, τοὺς πολιτικούς καὶ καλλιτεχνικούς ἥρωες καὶ ἐρωτικά — μὲ τὴν πλατωνικὴ σημασία τῆς λέξεως — στοιχίζονται πίσω τους καὶ τοὺς ἀκολουθοῦν «ὅσον τ' ἐπὶ θυμὸς ἰκάνοι, ἐς πολύφημον ὁδὸν δαίμονος, ἡ κατὰ πάντ' ἄστη φέρει εἰδότα φῶτα» (Παρμενίδης).

Τότε οἱ ἄνθρωποι δὲν παρευρίσκονται σὰν ἀμελητέες ποσότητες — σὰν «πλήθος κόσμου» — στὶς σκηνοθετημένες τελετὲς βράβευσης ἢ μνήμης ἄγνωστων «ἡρώων» καὶ γι' ἀμφίβολης σημασίας ἄθλους καὶ ἔργα, πού ἐπιβραβεύονται ἀπ' τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσιαστικῆς μηχανῆς, καὶ πού συνήθως δὲν ἀποσκοποῦν παρὰ στὴ βελτίωση τοῦ συστήματος καὶ στὴ διατήρηση τῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία κρατεῖ ἐγκλειστους τοὺς ἀνθρώπους στὸ Πλατωνικὸ «σπήλαιο» — στὸν λογοκρατικὸ λαβύρινθο — ἀποπροσανατολίζοντάς τους ἀπ' τὴ φυσικὴ τους πορεία κι ἀπομακρύνοντάς τους ἀπ' τοὺς πραγματικούς στόχους τους καὶ προορισμό· ἀλλὰ αὐτο-τοποθετημένοι — σύμφωνα μὲ τὶς δυνάμεις τους — στὴν ταιριαστὴ καὶ φυσικὴ τους θέση, σὰν συν-αθλητὲς καὶ συν-εργοὶ τοῦ βραβευόμενου ἄθλου, τιμοῦν καὶ «θαυμάζουν», μ' ὅλη τὴ σημασία τῆς λέξεως, αὐτοὺς πού, προικισμένοι μὲ περισσεῖες δυνάμεις, ἔφθασαν ἐς ἄκρον ἀνδρείας, κι ἀνέβηκαν κάθετα στὸν «Ὀλυμπο» τῶν

ἀξιῶν, δημιουργώντας ἔτσι τὶς ἀνάλογες προϋποθέσεις γιὰ ν' ἀνεβοῦν κι οἱ ἄλλοι.

Τότε οἱ ἄνθρωποι δὲ χρειάζονται συμ-
βούλους καὶ ὑποβολεῖς, ποὺ νὰ τοὺς ὑποδει-
κνύουν τὴν ὥρα ποὺ «πρέπει» κι «ἐπιβάλλε-
ται» νὰ θαυμάσουν καὶ νὰ ἐπευφημήσουν,
ἀλλὰ στρέφονται στὴ θέαση τῶν ζωντανῶν
τους θεῶν, τῶν σοφῶν καὶ ἡρώων, ποὺ
διαλέγονται μὲ τὸ αἰώνιο κι ἀνοίγουν τοὺς
ὀρίζοντες τῆς σκέψης μέχρι τ' ἀκρότατα
ὅρια τοῦ χωρο-χρόνου, καὶ ποὺ μὲ τὴ σπάθα
τοῦ λόγου τέμνουν τὸ ἐξουσιαστικὸ χάος,
γκρεμίζουν δόγματα καὶ σκοταδιστικὰ συ-
στήματα κι ὀριοθετοῦν κόσμους θαυμα-
στοὺς καὶ μεγάλους, θαυμάζουν, χαίρονται
κι ἐνθουσιασμένοι ἀνεβαίνουν τὰ σκαλιὰ
τῆς ἀξιολογικῆς κλίμακας, παρακολουθώ-
ντας τὰ πατήματα τῶν θεῶν τους κι ἐνατενί-
ζοντας σ' αὐτούς, ποὺ ἐνσαρκώνουν τὸν
κόσμο τῶν θείων Ἰδεῶν.

Ἕνα τέτοιο ἔθνος μὴ μόνο φορὰ ἔζησε
ὑπὸ τὸν Οὐρανόν, δημιούργησε ὅμως ὅ,τι
θαυμαστὸ καὶ μεγάλο, ὅ,τι εἰλικρινὰ εὐλα-
βούμαστε καὶ προσκυνοῦμε, τὸν κλασσικὸ
πολιτισμὸ, τὴ μαγιά καὶ τὸ πρότυπο ὅλων
τῶν μεταγενέστερων «πολιτισμῶν» καὶ προ-
σώπων, ποῦ, κατὰ τὸν Ἡράκλειτο, ἀποτε-
λοῦν «ἀγχιβασίην», προσπάθειες δηλαδὴ
προσέγγισης τῶν Ἰδεῶν, τῶν Ἐπιστημῶν
καὶ τῶν θεσμῶν τῆς Πολιτείας τοῦ Ὀλύ-
μπου, τὴν ὁποία συνέλαβε, ὀριοθέτησε καὶ
πραγμάτωσε ὁ βασιλεύτατος Δίας, μὲ τὴ
συνεργασία τῶν θεῶν καὶ τῶν σοφῶν καὶ
ἡρώων, ποὺ ἦταν κοινωνοὶ τῆς ἴδιας Παι-
δείας, συγγενεῖς ἰδεολογικά, γι' αὐτὸ βέ-
βαια κι ὁ μῦθος τοὺς προσέδωσε συλλήβδην
τὴν ιδιότητα τοῦ διογενοῦς, τοὺς ἀποκάλε-
σε παιδιὰ του.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ποὺ λέγεται Αἰώνας
τῶν Θεῶν ἢ Μυθολογικὸς Αἰώνας ἢ Ἀθη-
λος Αἰώνας, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε γι' αὐτὸν
καμμιὰ ἀπολύτως χρονικὴ λαβή, οἱ ἄνθρω-
ποι, ποὺ διέθεταν αἰδῶ καὶ στοχάζονταν τὴ

νέμεση, ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἐξουσιαστικῶν
διαστροφῶν. Ἄν μερικοὶ ἔφεραν τὸ μικρό-
βιο, ὅπως ὁ Προκρούστης, ὁ θιασώτης
αὐτὸς τῆς «ἰσότητος», ἐξολοθρεύονταν ἀπ'
τοὺς Θησεῖς κι Ἡρακλεῖς.

Ὅσον ἀφορᾷ στοὺς διοτρεφεῖς ἥρωες
καὶ σοφοὺς, αὐτοὶ δὲν ἦταν παρὰ οἱ πρῶτοι
καὶ ἄριστοι, οἱ κάτοχοι αὐτάρκειας, οἱ
ἀγαθοποιοὶ δαίμονες ποὺ φώτιζαν τὴν ἀν-
θρωπότητα καὶ παρείχαν στοὺς ἀνθρώπους
διαρκῶς νέες δυνατότητες καλῆς ζωῆς·
ἦταν οἱ ἰδανικοὶ τύποι ἀνθρώπου, ποὺ
ἴσταντο στὴν κορυφὴ τῆς ἀξιολογικῆς
κλίμακας, ἀλλὰ κι οἱ βάσεις συγχρόνως καὶ
τὰ πατήματα, στὰ ὁποῖα πατοῦσαν οἱ ἀν-
θρωποι, προκειμένου νὰ ἀνελιχθοῦν στ'
ἀνώτερα σκαλιὰ, καθότι «ὁδὸς ἀνω κάτω μίη
καὶ ὥστη».

Φυσικὸ ἦταν «νὰ τοὺς θέλουν οἱ ἄνθρω-
ποι τοὺς διογενεῖς ἥρωες», καθὼς παρατηρεῖ
ὁ Ἀριστοτέλης καὶ νὰ τοὺς ἀναζητοῦν, καὶ
νὰ τοὺς τιμοῦν εἰλικρινὰ καὶ ἀληθινὰ, ἀφοῦ
χάρη σ' αὐτούς αἰσθάνονταν ἀσφαλεῖς,
ὥστε ἀπερίσπαστοι νὰ ἐπιδίδωνται στὸ ἔργο
τους. Κι ὅσο μὲν ζοῦσαν οἱ μεγάλοι ἄνδρες,
σὰ μοναδικὸ ἔπαθλο κι ἀμοιβὴ ἀπολάμβαν-
αν τὴν καθολικὴ ἀναγνώριση κι ἐκτίμηση
τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τὸ θάνατό τους ὅμως
τοὺς ἀπένειμαν ξεχωριστὲς τιμές, ποὺ ἦταν
ἀνάλογες καὶ σύμφορες μὲ τὰ τιμώμενα
πρόσωπα καὶ τὰ ἀθλήματά τους. Ἔτσι
ἄλλους ἡρωοποιοῦσαν, ἄλλους ἡμιθεο-
ποιοῦσαν, ἄλλους θεοποιοῦσαν. Μὲ μιὰ
τέτοια διαδικασία τιμήθηκε ὁ Ἡρακλῆς
σὰν ἥρωας, ἀφοῦ μὲ τοὺς ἄθλους του
ἀπὴλλαξε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπ' τὴν «κόπρο
τοῦ Αὐγεία». Ἔτσι κι ὁ Δίας ὀνομάστηκε
θεός, ἀφοῦ ἡ σκέψη του ἔτρεξε πολὺ
μπροστὰ ἀπ' τὴν ἐποχὴ του ἔτσι, ὥστε
γνωρίζοντας «τὰ τ' ἐόντα τὰ τ' ἐσόμενα πρὸ
τ' ἐόντα», ἔθεσεν «κόσμον τὰ πάντα πρῆγματα»
κι ἐδίδαξε στοὺς ἀνθρώπους τὸ «εὖ ζῆν», γι'
αὐτὸ, βέβαια, καὶ Ζῆν ὀνομάζεται.

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Ἀπὸ τὸν δικηγόρο καὶ τ. ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν κ. Ἀσημάκη Φωτῆλα λάβαμε καὶ δημοσιεύουμε τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολή:

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Δὲν μοῦ ἀρέσει ἰδιαιτέρως νὰ ἀναμεινύομαι εἰς θέματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχω τὴν ἰδιαίτερη προπαίδεια, ποῦ ἀπαιτεῖται, γιὰ νὰ ἔχη κανεὶς ὄχι ἀπλῶς στοιχειώδη ἀντίληψη περὶ αὐτῶν, ἐκείνην δηλαδὴ ἢ ὁποῖα εἶναι ὁπωσδήποτε χρήσιμη ἐπὶ «παντὸς ἐπιστητοῦ», ἀλλὰ ἐκείνην ποῦ ἀπαιτεῖται, γιὰ νὰ ἔχη κανεὶς ἔγκυρη γνώμην, καὶ μάλιστα γνώμην διάφορον ἐκείνης τῶν εἰδικῶν.

Ἄν, συνεπῶς, σὰς γράφω σήμερα ἐπὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος θέματος, εἶναι, γιὰ νὰ παρέμβω εἰς μιὰ συζήτηση, ποῦ ἄρχισε ὡς εὐρύτερον φιλοσοφικὴ καὶ ἐξειλίχθη εἰς εἰδικώτερον μαθηματικὴν, ὄχι βεβαίως μὲ τὴν κάπως κωμικὴν πρόθεσιν νὰ «βάλω τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν τους», ἀλλ' ἀκριβῶς γιὰ νὰ καταδείξω, πόσον αὐθαδῶς αὐτάρεσκον εἶναι αὐτὸ τὸ ἐγχείρημα καὶ εἰς ποίου εἶδους γελοιοποιήσεις μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ ἢ προσπάθεια ἐπιδείξεως γνώσεων, ἢ μᾶλλον πληροφοριῶν ἀπὸ... ἐγκυκλοπαιδικὰ λέξικα ἢ τὸ πολὺ ἀπὸ συγγράμματα ἀποσπασματικῶς φυλλομετρηθέντα καὶ προδήλως κακοχωνευμένα.

Ἀφορμὴν μοῦ δίνουν οἱ μαθηματικοὶ «κεραυνοὶ», τοὺς ὁποίους ἐξαπέλυσε ὁ... φιλόλογος κ. Μπουζέας κατὰ τοῦ μαθηματικοῦ κ. Ντόκα γιὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ τελευταίου ἐπὶ... μαθηματικῶν θεμάτων! [«Δαυλὸς», τ. 63, σ. 3545-9].

Βεβαίως τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι παράδοξον γιὰ μίαν χώρα σάν τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν «φοιτηταὶ τῶν... καφενείων» καὶ φοιτηταὶ τῶν πανεπιστημίων ἀποτελοῦν... ἀμφιμονοσήμαντη ἀντιστοιχίαν, μεταβληθείσης τοιουτοτρόπως τῆς «πολιτείας τῶν γραμμάτων εἰς πολιτείαν τῶν... ἀγραμμάτων». Ἄλλ' ὅσονδήποτε ἀναρμόδιος πρὸς παρέμβασιν καὶ ἂν εἶμαι, δικαιούμαι «οὐχ ἥττον» νὰ ἀγανακτῶ, ὅταν ἡ προπέτεια, ἡ

αὐτάρεσκος ἡμιμάθεια καὶ ἡ αὐθαιρέτως ἀξιουμένη αὐθεντία φθάνουν νὰ προσβάλλουν τὴν ταπεινὴν γνώμην ἀκόμη καὶ τῶν μὴ εἰδικῶν μὲν ἀλλ' ὄχι καὶ ἐντελῶς ἀστοιχειώτων.

Τέλος πάντων, ὁ κ. Μπουζέας εἰς τὴν «Ὀφειλομένην Ἀπάντησιν» τοῦ σωρεῦναι ἢ ἀφθονίαν ὀνομάτων ἐπιφανῶν μαθηματικῶν καὶ φιλοσόφων, τοὺς ὁποίους χρεώνει μὲ ἀπόψεις, τὰς ὁποίας εἴτε οὐδέποτε διετύπωσαν εἴτε εἶναι ἀκριβῶς ἀντίθετοι τῶν ἀποψέων τους, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἐκ τῆς σωρεύσεως αὐτῆς κύρος καὶ αὐθεντία νὰ ἀπορρέουν μᾶλλον ἐκ τῆς ἀπορίας τοῦ ἀναγνώστου σχετικῶς μὲ τί πρότερον καὶ τί ὕστερον νὰ θαυμάσῃ, παρὰ ἐκ τῆς ἀθροιστικῆς λογικῆς ἰσχύος των.

Εἰς τὴν ἀπορίαν αὐτὴν εὐρισκόμενος καὶ ἐγὼ περιορίζομαι νὰ παρατηρήσω μόνον τὰ ἀκόλουθα:

α. Γράφει ὁ κ. Μπουζέας: «... τὰ βέλη κατὰ τοῦ μαθηματικοῦ φορμαλισμοῦ εἶναι ἐξ οἰκείων ἀπὸ τοὺς κορυφαίους μαθηματικούς Frege, Russel, Goedel, Dedekind, Brownner καὶ πολλοὺς ἄλλους...».

Εἶναι προσφιλὴς, ὡς φαίνεται, μέθοδος τοῦ κ. Μπουζέα νὰ συγχέῃ ἢ νὰ προσποιῇται ὅτι συγχέει τὴν ἔννοιαν μὲ τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖται ἐκάστοτε ἓνας ἐπιστημονικὸς ὅρος δισημάντος ἢ πολυσήμαντος. Ἔτσι οἱ ἀναφερόμενοι σωρηδὸν ἀπὸ τὸν κ. Μπουζέα μαθηματικοὶ ἐμφανίζονται ὡς χρησιμοποιοῦντες τὸν ὅρον «φορμαλισμὸς» μὲ μίαν καὶ μόνον αὐστηρῶς προσδιορισμένην ἔννοιαν, καὶ δὴ ἐκείνην ποῦ προσέδωκε εἰς τὸν ὅρον ὁ Δ. Hilbert, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν σύγχρονον ὀρολογίαν ὁ ὅρος «φορμαλισμὸς» ἀποδίδει κάτι τὸ οὐσιωδῶς διάφορον, τὴν περιγραφὴν τοῦ ὁποίου δίδει ἐναργέστατα ὁ κ. Ντόκας εἰς τὸ ἄρθρον του «Τριαδικὴ διαλεκτικὴ καὶ τυπικὴ λογικὴ» («Δαυλός», τευχ. 59, σελ. 3217 ἐπ.). Ἀλλά.

ὅπως ἐσημειώσαμε πιὸ πάνω, ὁ κ. Μπουζέας ρέπει πρὸς αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὴν ἠθελημένην ἢ ἀθέλητον σύγχυσιν, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν εὐστοχη σημείωση τοῦ «**Δαυλοῦ**» στὴν «*Ὁφειλομένη Ἀπάντηση*» τοῦ κ. Μπουζέα, ὅπου πολὺ ὀρθῶς ἐπισημαίνεται ἡ σύγχυσις εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὅρου «**διαλεκτική**», διὰ τῆς ὁποίας ὁ κ. Μπουζέας ἐπιχειρεῖ κατὰ τρόπον ἀνεπίτρεπτον νὰ ἐμφανίσῃ τὸν κ. Ντόκα ὡς ἀνακόλουθον.

β. Ὁ κ. Μπουζέας, μεταξὺ τῶν διαφορῶν ἀπόψεων, τὰς ὁποίας «εὔρε τρόπον» νὰ γράψῃ, (ὡς π.χ. ἐκεῖνο τὸ ἀμίμητον «... ἡ *συνολοθεωρία τοῦ Cantor* ἐκπωματίζει (!!) *πάνω σὲ ἀντινομίες...*»), ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ γνωστὴ ἀντινομία τοῦ Russel προέκυψε ἀπὸ τὴν θεώρησιν ὅχι τοῦ συνόλου E, συνόλου δηλονότι ὅλων τῶν συνόλων, ὡς ἐκθέτει ὁ κ. Ντόκας, ἀλλ' ἀπὸ θεώρησιν «*ὅλων τῶν κανονικῶν συνόλων*». Ὁ ὅρος «*κανονικὸν σύνολον*» μᾶς εἶναι ἄλλων ἄγνωστος. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε, ἂν πρόκειται νὰ ἀντιπατατεθῇ πρὸς «μὴ κανονικὰ σύνολα», δηλαδὴ πρὸς σύνολα τὰ ὁποῖα ἀντιδιαστέλλονται κατὰ τὸ ὀρίζον τὰ στοιχεῖα τῶν κατηγορημάτων, προδήλως ἄγεται εἰς κάποιον ὑποσύνολον, πάντως ὅχι τὸ σύνολον ὅλων τῶν συνόλων E, καὶ τότε ἡ ἀντινομία θὰ ἦτο ἀνύπαρκτος. Ἀλλὰ μᾶλλον δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ. Ὁ κ. Μπουζέας ἐξ ἐλλείψεως οἰκειώσεως πρὸς τοὺς μαθηματικοὺς ὅρους, ὀνόμασε προφανῶς «*κανονικὰ*» τὰ σύνολα τὰ ὁποῖα ὁ Russel ὅρισεν ὡς «*παραδεκτὰ*», ἀποκλείων ἀπὸ αὐτὰ ὅσα ἀναφέρονται εἰς αὐτοαναφορικὰς ἐννοίας. Καὶ ναὶ μὲν μετὰ τὴν διάκρισιν αὐτὴν οἱ Russel, Frege καὶ Whitehead κατέστησαν κάπως ἀσαφὴ τὰ ὅρια λογικῆς καὶ Μαθηματικῶν, ἀφοῦ διὰ τὴν διάκρισιν ἐχρησιμοποιήθησαν κριτήρια μὴ ἀνήκοντα εἰς τὸν χῶρον τῆς αὐστηρᾶς λογικῆς· ἀλλ' ἡ ἀσάφεια αὕτη δὲν ἀποτελεῖ ἀντίφασιν καθ' ἑαυτὴν ἀλλ' ἀπλὴν ἐπικάλυψιν.

γ) Τὸ κορύφωμα ὅμως τῶν αὐταρέσκων διαβεβαιώσεων τοῦ κ. Μπουζέα εὐρίσκεται

εἰς τὴν ἀντίκρουσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ κ. Ντόκα, ὅτι «*ὁ Hegel δὲν ἀνέπτυξε τυπικὸ σύστημα γενικῆς διαλεκτικῆς*». Γράφει ὁ κ. Μπουζέας: «... εἴμαστε σὲ θέσιν νὰ τὸν διαβεβαιώσουμε, γιατί εἴμαστε εἰδικὰ ἐνημερωμένοι γιὰ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου αὐτοῦ στοχαστῆ, ὅτι ἡ *διαλεκτικὴ τοῦ Hegel* ἔχει διατυπωθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιον σὲ νόμους» κλπ.

Ἡ διαβεβαίωσις βεβαίως αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι συγκλονιστικὴ, καὶ μάλιστα διερωτῶμαι, ἀφοῦ ὁ κ. Μπουζέας αἰσθάνεται ὅτι μπορεῖ πρὸς στήριξιν τῶν ἀποψέων του νὰ τὴν ἐπικαλεσθῇ, τί χρεῖαν ἔχομεν τοῦ κύρους καὶ τῆς αὐθεντίας ὅλων τῶν λοιπῶν φιλοσόφων καὶ μαθηματικῶν, τοὺς ὁποίους ἐπικαλεῖται;

Τὸν κ. Μπουζέα δὲν ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζωμεν, πλὴν εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἶναι τίμιος ἄνθρωπος, καὶ συνεπῶς αἱ διαβεβαιώσεις του ἄξιαι πάσης ἐμπιστοσύνης. Τὸ μόνον κακὸν εἶναι, ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πρέπει νὰ ἀχθῶμεν εἰς διαμόρφωσιν ἀντιλήψεως περὶ τοῦ κύρους τῆς τριαδικῆς διαλεκτικῆς ὁδηγούμενοι ἀπὸ διαβεβαίωσης εἰς διαβεβαίωσιν: Διότι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Hegel εὔρε ἐπίσης τρόπον νὰ γράψῃ εἰς τὴν «*Εἰσαγωγὴν*» του «*εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἱστορίας*», μετὰ τὴν διακρίνουσαν, ὅπως πάντοτε, αὐτὸν ἐκπληκτικὴν σαφήνειαν καὶ εὐκρίνειαν, τὰ ἀκόλουθα: «... ὁ κόσμος τῆς νοήσεως καὶ τῆς συνειδητῆς βουλήσεως δὲν ἐγκαταλείπεται εἰς τὴν τύχην, ἀλλὰ πρέπει νὰ δείξῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸ φῶς τῆς αὐτογινωσκόμενης ἰδέας. Τοῦτο εἶναι ἓνα ἀποτέλεσμα, ποῦ συμβαίνει νὰ μὴ εἶναι γνωστόν, διότι διέσχισα ὅλον τὸ πεδῖον...»

Μένει νὰ ἴδωμεν ποῖος λέκτωρ τῶν καθ' ἡμᾶς πανεπιστημίων θὰ ἀναλάβῃ νὰ μᾶς διαβεβαιώσῃ «ἐπὶ λόγῳ τιμῆς» διὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ κύρος τῶν θεωριῶν τοῦ κ. Μπουζέα.

Μετὰ τιμῆς

Ἀσημάκης Φωτήλας

Ὁ Λουμπρούκος

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα σταμάτησε ἡ ἀμαξοστοιχία στὴν παραλία τῆς Πάτρας. Μὲ ἀμέτρητα φορτηγὰ βαγόνια. Ἀπ' ἔξω ἔγραφαν: Ἴπποι ὀκτώ — Ἄνδρες τριάκοντα δύο. Πρὶν λίγες ἡμέρες εἶχαν προωθήσει γιὰ τὸ Μέτωπο τὰ μουλάρια τοῦ πυροβολικοῦ τῆς Τρίτης Μεραρχίας. Σήμερα θὰ φόρτωναν μὲ ἄνδρες. Ὅχι τριάντα δύο, ἀλλὰ ἑκατὸν τριάντα δύο στὸ κάθε βαγόνι. Ὅσοι δὲν χωροῦσαν μέσα, πῆδαν στὶς στέγες, τραγουδώντας: «*Μαύρη εἶν' ἡ νύχτα στὰ βουνά!*» Ἄλλοι γαντζώνονταν στὰ σκαλοπάτια καὶ στὰ κάγκελα τῶν βαγονιδίων. Στὸ τελευταῖο βαγόνι πιάστηκε καὶ ὁ Λουμπρούκος, τοῦ ἔκτου λόχου. Τὸ τραῖνο ξεκίνησε σιγά, σιγά. Ἐφτασε στὸ μηχανοστάσιο τοῦ Ἀη-Διονύση. Ἐβαλε νερὸ καὶ κάρβουνο στὴ μηχανή καὶ ἄρχισε, μὲ ταχύτητα, νὰ ξεμακραίνει. Οἱ Πατρινοὶ κουνούσαν τὰ μαντῆλια τους: «*Στὸ καλὸ καὶ μὲ τὴ νίκη!*» Ὡς πού χάθηκε τὸ τραῖνο. Σὲ κάποια στροφή ὁ Λουμπρούκος ξαπολύθηκε, ἄξαφνα, ἀπὸ τὸ κάγκελο ποῦ κρατιώταν. Ἐπεσε κάτω ἀπὸ τὸ βαγόνι καὶ κυλίστηκε στὸ χαντάκι. Ἀπὸ λάθος; Ἡ ἐπιτήδες; «Θεὸς οἶδεν!» Ὁ Θεὸς καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Λουμπρούκου. Ὡς πού νὰ προλάβουν οἱ συνεπιβαίνοντες νὰ δοῦνε τί συνέβη, τὸ τραῖνο ἔφυγε. Γρατζουνισμένος ἀπὸ τὰ καλάμια καὶ γεμάτος λάσπες, ἔρριξε μιὰ ὕστατη ματιὰ στὸ τελευταῖο βαγόνι ποῦ χανόταν. Καὶ ἀφοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ τρέξει νὰ τὸ φτάσει, γύρισε πάλι «μέτωπο» πρὸς τὴν ἀφετηρία. Πεζοπορώντας, ἀνάμεσα στὶς ράγες, ἔφτασε στὸν Ἀη-Διονύση. Ἀπέναντι ἦταν τὸ φρουραρχεῖο. «Ἀνέφερε» κανονικὰ γιὰ τὸ αὐτύχημά του καὶ ἐζήτησε ἀπὸ τὸ Φρούραρχο νὰ τοῦ ἐκδοθεῖ εἰδικὸ Φύλλο Πορείας γιὰ τὸν προορισμὸ του. Πρὸς συνάντησιν τῆς Μονάδος του. Πῆρε τὸ φύλλο καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἐπιβιβάστηκε σ' ἓνα καμιόνι στρατιωτικὸ, ποῦ πῆγαινε πρὸς τὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ κατέβηκε. Χάζεψε ἄσκοπα δυό-τρεῖς ἡμέρες. Ὄταν

τέλειωσε ἡ ἐξημέρη πορεία», ποῦ εἶχε στὸ σακκίδιό του, παροισιάζεται, κανονικὰ καὶ πάλι, στὸ Φρουραρχεῖο τῆς Ἀθήνας, πρὸς θεώρησιν τοῦ φύλλου καὶ προώθησιν στὰ «περαιτέρω» καὶ ταυτόχρονο ἐφοδιασμὸ μὲ κουραμένα καὶ κασσέρι. Ἄλλο καμιόνι τὸν παρέλαβε καὶ τὸν κατέβασε στὴ Λάρισα. Ἀλλὰ ὁ Λουμπρούκος εἶχε ὑψηλὸ προορισμό: Τὴν ἐνίσχυση τῆς Τρίτης Μεραρχίας. Νέα θεώρηση τοῦ Φύλλου Πορείας, «διὰ παντὸς μεταγωγικοῦ μέσου, ἐντελλομένου πρὸς τοῦτο».

Μετὰ ἀπὸ δεκαήμερη πορεία ἔφτασε στὴ Βέροια — ἔδρα ἐμπεδῆς Μονάδας, ποῦ εἶχε τὸν προορισμὸ συγκρότησης καὶ ἐφοδιασμοῦ «Ἀποστολῶν στὸ Μέτωπο».

Χτύπησε τὴν πόρτα τοῦ Ὑπασπιστήριου.

— Ἐμπρός! Ἦταν ὑπασπιστὴς ἓνας εὐτραφὴς «ἔφεδρος ἐξ ἐφέδρων». Λοχαγός, Πρωτονοτάριος, ἀπὸ τὴ Νάξο. Παλαίμαχος τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ τῆς Μικρασίας. Τέτοιοι ὑπηρετοῦσαν «στά μετόπισθεν».

Μπήκε ὁ Λουμπρούκος. Πάνοπλος, μὲ πλήρη ἐξάρτηση. Βρόντηξε ζωηρὰ τὸν ὑποκόπανο τοῦ ὅπλου του κάτω στὸ τσιμέντο. Χράπ! Ταυτόχρονα μὲ τ' ἄρβυλα, σὲ ἄψογο χαιρετισμὸ.

— Λουμπρούκος Ἀντώνιος. Τοῦ ἔκτου λόχου, δωδέκατου πεζικοῦ Συντάγματος. Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ζητήσω τὴν θεώρησιν τοῦ φύλλου πορείας μου, καθότι μεταβαίνων πρὸς συνάντησιν τῆς Τρίτης Μεραρχίας! Τὰ λόγια τῆς ἀναφορᾶς τὰ ἤξερε ἀπ' ἔξω κι' ἀνακατωτά.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Λουμπρούκου κύτταζε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Τρίτης Μεραρχίας, ἀλλὰ τὸ στέμμα ἀπὸ τὸ στραβοφορμένο δίκωχό του ἀτένιζε ὀνειροπόλᾳ πρὸς Ἀνατολάς. Κατὰ τὴν Ἀγία-Σοφιά! Καὶ τὰ ἄρβυλα, σαράντα πέντε νοῦμερο, θύμιζαν «τοῦ Χατζηπέτρου τὰ παπούτσια στοῦ Λόντου τὰ ποδάρι», ὅπως ἔλεγε ὁ Κολοκοτρώνης γιὰ τοὺς νόμους ποῦ μᾶς ἔφεραν οἱ Βαβαρέ-

ζοι. Ἡ χλαίνη του, ποδήρης! Μὲ τὴ ζωστήρα του σφιγμένη, τοῦ σκέπαζε τὰ ἄρβυλα. Χωρὶς ζωστήρα, σερνότανε καὶ σκούπιζε τὸ δρόμο. Τὰ στοιχεῖα του: Ἀνάστημα ἓνα καὶ πενήντα. Ὅψις: Μελαμψή. Προέλευση: ἀπὸ μιγάδες γύφτους ποὺ καλλιεργοῦν μποστανικὰ στὸν κάμπο τῆς Ἡλείας. Ἀπὸ φυσικοῦ τοῦ ἀνοιχτόκαρδος καὶ γελαστός ὁ ὑπασπιστὴς τὸν πῆρε, συνοδεία, ὡς τὴν πόρτα τοῦ Διοικητοῦ. Συνταγματάρχης τοῦ Ἐμπέδου ὁ «ἔφεδρος ἐκ μονίμων» Κιτισκόπουλος, τραυματίας τοῦ Εἰκοσιδύο. Σὲ πολεμικὴ διαθεσιμότητα. Πάντοτε μελαγχολικὸς καὶ λιγομίλητος. Ἴσως νὰ ὑπέφερε ἀπὸ τὸ στομάχι του ἢ νὰ θυμώταν τοὺς ἀνώφελους ἀγῶνες του, παλιότερα, στὰ νειάτα του, στὰ ἴδια ἐκεῖνα τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου, ὅπου τώρα ἔστελνε, συνέχεια, τὶς ἐφεδρεῖες «εἰς ἀντικατάστασιν κρυοπαγέντων»!

— Κύριε Διοικητά! Ἔχουμε σήμερα ἀφίξει ἐνισχύσεως τῆς Τρίτης Μεραρχίας, πρὸς προώθησιν!

— Εἶναι πολλοί; ρωτᾷ ὁ Διοικητής.

— Τώρα θὰ ἰδεῖτε μόνος σας. Καὶ ἀνοίγει πάλι τὴν πόρτα τοῦ γραφείου του. Μπαίνει μέσα τὸ σουλούπι τοῦ Λουμπρούκου. Ὁλόκληρο Σῶμα Στρατοῦ! Καὶ τί σῶμα! Ἀξύριστος καὶ μαῦρος σὰν Ὁξαποδῶ. Τὰ κέρατα τοῦ δίκωχου ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀπὸ τὰ σκεπασμένα αὐτιά του καὶ κρεμασμένο, πίσω, τὸ ξίφος, σὰν οὐρὰ καλλικαντζάρου.

Ὁ ὑπασπιστὴς συμπάθησε ἀμέσως τὸν Λουμπρούκο, ποὺ κατόρθωσε νὰ κάμει τὸ Συνταγματάρχη νὰ χαμογελάει. Βόλεψε τὸ Λουμπρούκο «προσωρινῶς» σὰν βοηθὸ μαγείρου καὶ τὸν κράτησε στὸ ἔμπεδο. Ἡ Τρίτη Μεραρχία, ἂν καὶ ἔμεινε χωρὶς ἐνίσχυση, τοῦτες τὶς ἡμέρες ἔμπαινε στὴ Χειμάρρα, ἀφοῦ μὲ τρομερὲς ἀπώλειες τοῦ Δωδεκάτου εἶχε καταλάβει τὸ καταραμένο 613 ὕψωμα.

* * *

Ὁ Λουμπρούκος ἔπιασε φιλίες μὲ τὸ μάγειρο ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα. Χωνόταν μέσα στὸ καζάνι ὀλόκληρος καὶ τὸ ἔκανε ν' ἀστράφτει. Ὁλοκάθαρο. Ὑστερα «ἐλεύθε-

ρος ὑπηρεσίας» κατέβαινε περίπατο στὴν πόλη.

Ἐκεῖ, στὸ μαγειρεῖο, ἦσαν κάμποσοι ἄδελφοι τενεκέδες ἀπὸ λάδι.

— Κύριε συνάδελφε, ἐπιτρέπετε νὰ πάρω ἓναν τενεκέ;

— Καὶ δὲν τοὺς παίρνεις ὅλους, νὰ μοῦ ἀδειάσουνε τὸν τόπο; λέει ὁ μάγειρας.

Ὁ Λουμπρούκος εἶχε γεμίσει τὸ παγοῦρι του μὲ λάδι, κάποια στιγμή ποὺ ἔλειπε ὁ μάγειρας. Ὅταν νύχτωσε, βγῆκε ἀπὸ τὴν πύλη κρατώντας ἓναν τενεκέ, ποὺ μέσα εἶχε ἀδειάσει τὸ παγοῦρι του. Λίγο πιὸ πέρα ἦταν μιὰ βρύση. Ἐβαλε τὸν τενεκέ, ὡς ποὺ ξεχείλισε τὸ λάδι, σύμφωνα μὲ τὴν ἀλάνθαστη ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη.

Κρατώντας μὲ προφύλαξη τὸν τενεκέ κάτω ἀπὸ τὴ χλαίνη του, σταμάτησε στὸ ταβερνεῖο τοῦ μπάρμπα-Κοσμᾶ. Ἕνας παμπόνηρος Ἀρμένης, ποὺ ξάφριζε τὰ βράδια τοὺς φαντάρους μὲ πικάντικους μεζέδες, παστουρμά καὶ κοκορέτσια καὶ μὲ κόκκινη ρετσίνα.

Κάτι εἶπαν μυστικὰ μὲ τὸ Λουμπρούκο καὶ ὁ Κοσμᾶς ἐγέλασε ὡς τὰ ἀφτιά. Ἐβγαλε ἀπὸ τὸ μεζαχτά του ἓνα ὀλοκαίνουργιο πεντακοσάριο, τόδωσε στὸ Λουμπρούκο καὶ τὸν χάιδεψε στὸν ὦμο, φιλικὰ. Ὑστερα τὸν ἐκάθισε σ' ἓνα ξεχωριστὸ τραπέζι καὶ τοῦ ἔφερε ἀπὸ τὴν ψησταριὰ ἓνα κομμάτι κοκκορέτσι ἀχνιστὸ καὶ μισὴ ὀκᾶ ρετσίνα. Ὅταν ἀπόφαγε ὁ Λουμπρούκος, κάλεσε τὸ γκαρσόνι νὰ πληρώσει. Μὰ ἐπενέβη ὁ Κοσμᾶς:

— Ὅχι τζάνουμ', φαντάρο ἄνθρωπο εἶσαι. Για! Πατρίδα ἔπερετᾶς! Σὲ τὰ κερνάει τὸ κατὰστημα! Ὑστερα τοῦ γέμισε καὶ τὸ παγοῦρι μὲ κρασί! «Νὰ τὸ πιεῖτε μὲ τοὺς συναδέλφοι!»

Τὴν ἄλλη ἡμέρα — Κυριακὴ — τὸ ἔμπεδο εἶχε συσσίτιο «βελτιωμένο». Κρέας βωδινό, στιφάδο.

Ὁ Λουμπρούκος διάλεξε πέντ' ἔξη καθαρὲς μπριζόλες, ἐπιμελῶς ἀπὸ ἀπληλαγμένες ἀπὸ ξύγκια περιττὰ καὶ κόκκαλα, τὶς πασπάλισε μὲ ρίγανη καὶ ἀλάτι καὶ τὶς φύλαξε στὴν караβάνα του. Ὡς ποὺ νὰ βράσει τὸ στιφάδο, βγῆκε περίπατο «πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ ἐδάφους» σὲ κάτι περιβό-

λια. Ἐκεῖ ξαλάφρωσε μιὰ λεμονιά, γεμίζοντας τὶς τσέπες τῆς μανδύας του. Ξεκόλλησε ἀπὸ ἓνα φράχτη ἓνα κομμάτι κοτετσό-συρμα καὶ τὸ μετέτρεψε σὲ σκάρὰ πρόχειρη. Γύρισε στὸ μαγειρεῖο, τράβηξε λίγα κάρβουνα ἐξω ἀπὸ τὸ καζάνι καὶ ἔψησε τὶς μπριζόλες, συστηματικά. Τὶς πότισε μὲ ἀρκετὸ λεμόνι καὶ τὶς ἔκλεισε ἀεροστεγῶς στὴν караβάνα του...

Ὅταν τελείωσε ἡ διανομὴ τοῦ συσσιτίου, ὁ Λουμπρούκος, ἀπρόσκλητος τούτη τῇ φορᾷ, μπῆκε στὸ Ὑπασπιστήριο καὶ κάθισε στὸ πλάι τοῦ Πρωτονοτάριου. Τοῦ ὑπασπιστῆ τοῦ ξινοφάνηκε κάπως ἡ ἀπρέπεια αὐτή: Ὁχι, δά, καὶ νὰ φάει μὲ τὸ γύφτο, τὸ Λουμπρούκο, συντροφιά!

Ὅμως τὸ ἀτόπημα ἐπανορθώθη, ὡς διὰ μαγείας, μόλις ξεσκεπάστηκε ἡ караβάνα μὲ τὶς ἀχνιστὲς μπριζόλες. Ὁ καλοφαγᾶς ὑπασπιστῆς μόνον ποὺ δὲν ἐφίλησε τὸ γύφτο, καὶ πρὸ πάντων ὅταν ὁ Λουμπρούκος ἄδειασε «ἀντικανονικῶς» τὸ μισὸ παγούρι του μὲ τὸ κοκκινέλι τοῦ Κοσμᾶ καὶ γέμισε τὸ κύπελλο τοῦ Πρωτονοτάριου, «ἕως ἄνω».

Στὴν караβάνα τοῦ Λουμπρούκου εἶχαν ἀπομείνει δυὸ μπριζόλες καὶ ὅλοι οἱ χυμοὶ τους.

— Θὰ τὶς πᾶω στὸ Συνταγματάρχη! Μάταια ὁ ὑπασπιστῆς προσπάθησε νὰ τὸν ἐμποδίσει:

— Μή, μωρέ! Θὰ μᾶς κυνηγήσει ὁ Διοικητής. «Τὸ συσσίτιο τῶν ἀνδρῶν». Θὰ μᾶς στείλει στὸ στρατοδικεῖο. Χτυπάει τὴν πόρτα τοῦ γραφείου, ποὺ ἦταν μόνος του ὁ Κιτσικόπουλος καί, χωρὶς ν' ἀκούσει τὸ «ἐμπρός», ἀνοίγει... αὐθαιρέτως.

— Κύριε Διοικητά, ἐπιτρέπετε;

—!...

— Εἰπα, λέω. Νά. Τὸ συσσίτιό σας. Σᾶς τὸ ἔκαμα ψητὸ στὰ κάρβουνα, ἔνεκα ἐπειδὴ νὰ μὴ σᾶς πειράζει τὸ στιφάδο στὸ στομάχι...

Ὁ Λουμπρούκος δὲν πῆγε στὸ στρατοδικεῖο, γιατί τὴν ἄλλῃ Κυριακὴ ἦταν πάλι βωδινὸ στιφάδο, τὸ «συσσίτιο τῶν ἀνδρῶν». Ὁ Κιτσικόπουλος καθάρισε τὴν караβάνα τοῦ Λουμπρούκου ἀπὸ ὅλον ἐκεῖνο τὸ μέλανα ζωμό, ποὺ δὲν τὸν εἶχε φαντασθεῖ οὔτε ὁ Λυκοῦργος γιὰ τοὺς τριακοσίους τοῦ Λεωνίδα.

Ὁ τόπος τοῦ ἐγκλήματος τραβᾷ, λένε, τὸν ἐγκληματία. Ὁ Λουμπρούκος πῆρε τὴν ἀπόφαση τὸ βράδυ τῆς Τρίτης νὰ κατηφορήσει ὡς τὴν ταβέρνα τοῦ Κοσμᾶ. Τὸν καλοδέχτηκε, μελιστάλαχτος. Τὸν κέρασε μεζὲ ἀπὸ παστουρμά καὶ δὲν τοῦ πῆρε χρήματα — σημεῖο πὼς δὲν εἶχαν γίνει τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ τενεκέ. Τὴν Πέμπτη, ποὺ ξανακατέβηκε ὁ Λουμπρούκος, ὁ μάρμα-Κοσμᾶς τὸν στραβοκύταξε. Μὰ τί νὰ 'πεῖ; Τὸ γκαρσόνι τοῦ σερβίρισε τὸ κοκορέτσι, τὴ σαλάτα καὶ μισὴ ὀκᾶ κρασί. Ὁ Λουμπρούκος ζήτησε νὰ τοῦ προσθέσει λίγο λάδι, ἀκόμα, στὴ σαλάτα. Ὅμως μπῆκε στὴ μέση ὁ Κοσμᾶς:

— Ὁχι! Ἐγὼ θὰ τὸν δώσω λάδι, λέει. Καὶ παίρνοντας στὰ χέρια τὸ ροῖ, ἔρριξε λάδι στὶς σαλάτες ὅλων τῶν φαντάρων.

— Ἐσένα, τζαναμπέτη, δὲν σὲ ρίχνω λάδι. Νά! νερὸ θὰ σὲ ρίξω, γιὰ! Τζερεμὲς ἄνθρωπος εἶσαι σύ. Καί, γυρίζοντας τὴν καράφα, νεροβάφτισε τὴ μαποσαλάτα τοῦ Λουμπρούκου. Ὅλοι οἱ στρατιῶτες γέλασαν γιὰ τὸ «ἄστειο» τοῦ μπαρπᾶ-Κοσμᾶ, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δύο συνένοχους. Τοὺς πρωταγωνιστές.

Τώρα εἶχαν σειρὰ οἱ ἄλλοι ταβερνιάρηδες καὶ οἱ λοιποὶ μαυραγορίτες, ποὺ ἐπιθυμοῦσαν νὰ σφετεριστοῦν τὸ «συσσίτιον τῶν ἀνδρῶν» ἀπὸ τὸ μαγειρεῖο τοῦ Ἐμπέδου καὶ ὁ Λουμπρούκος γέμιζε πεντακοσάρικα, ὡς ποὺ καθάρισε τὸ μαγειρεῖο ἀπὸ τοὺς ἄδειους τενεκέδες.

Κάνει λάθος ὁποῖος ὑποθέσει ὅτι ὁ Λουμπρούκος ἔμενε ἄεργος τὰ πρωινά. Κατεβαίνοντας στὴν πόλη, ἔμπαινε στὰ μαγαζιά, γιὰ ν' ἀγοράσει κανένα σουγιά, καθρέφτη ἢ τσατσάρα, καί, μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ ψιλικατζῆ, ὀλόκληρες ντουζίνες οἱ σουγιάδες, τρύπωναν στὰ πλατυμάνικα τῆς χλαίνης του καί, στὴ συνέχεια, πουλιῶνταν πάμφθηνες, στοὺς φαντάρους. Ὅταν ὁ Γέρος τοῦ Μωριᾶ μεταφέρονταν ἐξορία γιὰ τὴν Ὑδρα, ἀναγκάστηκε, ἐκεῖ στὴν Ἐρμιόνη, νὰ ζητιανέψει ἓνα σουγιά «νὰ κόβει τὸ ψωμί του». Καὶ ἀπὸ τότε οἱ ξυλοσουγιάδες πῆραν τὸ ὄνομα «Κολοκοτρώνης». Τώρα, στὸ Ἐμπεδο, ὅλοι οἱ φαντάροι λέγανε: «Συνάδελφε, δὲν μοῦ δανεῖζεις τὸ

“λουμπροῦκο” σου, νὰ ξύσω τὸ μολύβι μου;».

* * *

Ὁ πόλεμος τελείωσε μὲ τὴν ὀπισθοχώρηση. Ὁ Λουμπροῦκος ἀπὸ τὰ «μετόπισθεν» βρέθηκε στὴ γραμμὴ τῶν «πρόσω» καὶ ἔφτασε προπομπὸς στὴν Πάτρα. Πρὶν ἀπὸ τὴν Τρίτη Μεραρχία. Ἐκεῖ ἐπιδόθηκε μὲ ζῆλο στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀρχιμήδη, μεταμφιεσμένος πιά σὲ Ἰταλὸ φαντάρο, γιὰ νὰ κυκλοφορεῖ ἐλεύθερα τὶς νύχτες στὰ σοκκάκια.

Κάποια νύχτα ἀκούστηκε μία ριπὴ ὀ-

πλοπολυβόλου, ποὺ ἔριξε ἡ γερμανικὴ περίπολος. Τὸ πρῶτ' ἡ Ἀστυνομία βρῆκε τὸ πτώμα Ἰταλοῦ ὀπλίτη καὶ τὸ παρέδωκε στὴν Καραμπινερία. Ἀλλὰ τὸ ἀπόγευμα ὁ ἡρωϊκὸς νεκρὸς ἀπεδίδετο μὲ ἀνάλογες τιμὲς καὶ πάλι στὴν ἐλληνικὴ Ἀστυνομία μαζὶ μὲ μερικὲς ἐπιστολὲς ποὺ βρέθηκαν στὶς τσέπες του καὶ κάμποσα πληθωρικὰ χιλιάρικα, ἐκδόσεως Τσολάκογλου, ἀφοῦ ἀποδείχτηκε ὅτι ὁ νεκρὸς δὲν ἦταν Ἰταλὸς μαφιόζος.

Ἀργότερα, ἐκεῖ κάτω στὸ χωριό του, στὴ στήλη τῶν «εὐκλεῶς πεσόντων» προστέθηκε μὲ κεφαλαῖα γράμματα: «ΛΟΥΜΠΡΟΥΚΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ».

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗΣ

Στὸ Λόφο

Κάποια στιγμή
κράτησε τουφέκι στὰ δυὸ χέρια του
καὶ πάσκιζε ν' ἀνέβει ἀψηλά
σ' αὐτὸν ἐκεῖ τὸν ὅλο πέτρα λόφο.
Τὴν ἄλλη στιγμή
τὸν εἶδα πεσμένο μπρούμυτα
μέσα στὸ κράνος του,
μέσ' στὶς ἀρβύλες του
καὶ μέσ' στὴ ματωμένη χλαίνη του
μὲ τ' ὄπλο του πάντα στὰ χέρια.
Τώρα, δὲν εἶναι τίποτε ἀπ' ὅλ' αὐτά.
Ἐδῶ κι ἐκεῖ μαυριδερὸ πετσί
πάνω σὲ ἄσπρα κόκκαλα, μονάχα.
Τὸ κράνος του εἶναι σκουριασμένο.
Ξεπατωμένες χάσκουν οἱ ἀρβύλες του
ἀπ' τὶς βροχὲς κι ἀπὸ τοὺς ἥλιους.
Τὰ λιγοστὰ κουρέλια ἀπὸ τὴ χλαίνη του
παιχνίδι ἔγιναν στὰ χέρια τῶν ἀνέμων...
Τὸ ποιός, τὸ πότε, τὸ γιατί
οὔτε ποὺ ἀξίζει νὰ σ' τὸ πῶ.
Τώρα, δὲν εἶναι τίποτα, σοῦ λέω.
Δὲν εἶναι πιά παρὰ μιὰ ἀνάμνηση
κακογραμμένη μέσ' στὴ σκέψη μου,
καθὼς ἐδῶ μπροστὰ στὰ μάτια σου
αὐτοὶ οἱ προσκυνητές, στίχοι μιᾶς μνήμης.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΕΛΙΣΣΙΝΟΣ

Ἀντικομματικά

ΜΑΥΡΗ ΜΠΑΛΛΑ

Τὸ κόμμι' ἄν κατεβεῖ στὸ λαό, τὸ παίρνει «μαύρη-μπάλλα»,
γιατὶ λαὸς ποὺ ξεθαρρέψει, κάνει ὅ,τι κι οἱ... βλάχοι.
Τότε ποιὸς θὰ 'ναι ὁ «γαῖδαρος» καὶ ποιοὶ γιὰ τὴν «καβάλα»;
Πρέπον· γαϊδούρια πάντοτε νὰ 'χει ὁ λαὸς στὴ ράχη.-

ΣΑΡΑΝΤΑ ΚΥΜΑΤΑ

Πολλοὶ ποιητὲς μ' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς μπαίνουν στὸ κόμμα,
κι οἱ πιότεροὶ τοὺς παραμένουν γιὰ «χειροκροτήματα».
Καὶ καμμιά μπόχα δὲν τοὺς πνίγει, δὲν τοὺς σκάει ἡ βρώμα.
«Θὰ μᾶς ξεπλύνουν (σκέφτονται) βλακείας σαράντα κύματα.-»

ΚΑΛΟΣΤΟΚΕΦΑΛΙ

«Πίστη» ἢ ἐκκλησία ζητᾶ, μὰ «πίστη» καὶ τὸ κόμμα.
Γιὰ τὸ Θεό ἢ μιά, ἢ γιατί «Θεὸ δὲν ἔχει» τ' ἄλλο!
Μὰ ἔχουνε «Θεό» ἀμφοτέρω (μ' ἀντίθετο, ἔστω, «χρῶμα»)
καὶ χαίροντ' ὅμοια γιὰ «πιστούς», πῶχουν στὴ γκλάβα κάλο...

ΒΟΥΡ ΓΙΑ... ΟΧΕΙΑ!

Τοῦ ὀρθοῦ τοῦ λόγου, ἂν γίνουμε (χοντρά!) μυκτηριστές,
«κάποιοι τοῦ κόμματος» τὸ παίρνουν γιὰ «πρωτοπορία»...
Λογιάζοντας πῶς «δὲν μετριέται» σφάλμα σέ... ἐραστές,
σὰν γαῖδαροι ἀχαλίνωτοι νὰ ὀρμᾶν γιὰ τήν... ὀχεία.

ΑΥΤΟΜΩΡΑΙΝΟΜΕΝΟΣ

- Μπήκες στὸ Κόμμα! Εἶσαι στὸ Κόμμα. Πιά· τελεία καὶ κόμμα.-
Γι' αὐτὸ δουλεύεις κι αὐτὸ ἀκοῦς, γι' αὐτὸ πάντα μιλάς.
- Εἶσαι στὸ Κόμμα, κι ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔφυγες ἀκόμα!
Σημαίνει πῶς «αὐτὸς ἑαυτὸν» δὲν ξέρεις πῶς γελάς.-

ΨΗΦΙΣΜΟΣ (!)

Ἵπάρχουν σοσιαλιστὲς μεγάλης ποικιλίας,
ὅμως ἐγὼ θὰ ξεχωρίσω κάποιους ἀπ' τὸ ὕψος τους:
τά, χάριν τῆς... κοιλίας, μέλη, χάριν... ἰδιοτελείας,
καὶ κάποια μέλη ποὺ θαρροῦν ὅτι... μετρᾷ ἡ ψῆφος τους!!

ΚΟΥΡΝΙΑΧΤΟΣ

Ὅπου εἶν' στὸ ρόλο τοῦ ἔξυπνου-ἐξουσιαστῆ τὸ κόμμα
καὶ στοῦ ἡλίθιου-γίγαντα τὸ ρόλο εἶν' ὁ στρατός,
ἂν ρόλους ἀνταλλάξουνε, ποιὸς θὰ πέσει σέ... κῶμα
καὶ ποιὸς (στερνά!) «τρῶει τὴν κλωτσιά», νὰ γίνει... κουρνιαχτός;

[Ἐκτὸς ἀνέκδοτου συλλογῆς]

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

JOSEPH BLEICHER, *Contemporary Hermeneutics: Hermeneutics as a Method, Philosophy and Critique*

(Ἡ σύγχρονη ἑρμηνευτική: ἡ ἑρμηνευτικὴ ὡς μέθοδος, ὡς φιλοσοφία καὶ ὡς κριτικὴ)

Στὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ καθηγητοῦ Μπλάιχερ ἐπιχειρεῖται ἡ ἀξιολόγηση ὀρισμένων συγκρουομένων καὶ συμπληρωματικῶν προσεγγίσεων τῆς ἑρμηνευτικῆς βασιζόμενη σὲ ἐπιλογὴ ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν κυριότερων ἐκπροσώπων τῆς (Betti, Gadamer, Habermas καὶ Ricoeur, ἐνῶ παραλείπεται ὁ Apel). Ἡ ἐπιλογὴ τῶν κειμένων αὐτῶν φαίνεται ν' ἀποτελεῖ καὶ τὸν κύριο χαρακτήρα τοῦ ἔργου του. Ἐνῶ ὁ σ. ἐξετάζει μὲ προσοχὴ τὴν εἰσαγωγὴν του («Κριτικὴ ἑρμηνευτικὴ») τὴν συμβολὴν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Μαρτίνου Χάιντεγκερ, ἐν τούτοις ἐπιμένει σὲ παραπομπὲς καὶ σὲ παραφράσεις, ποὺ σὲ τελευταία ἀνάλυση τείνουν νὰ καθιστοῦν τὸ ἔργο προσιτὸ μόνον σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι ἤδη ἐξοικειωμένοι μὲ τὰ βασικὰ κείμενα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐνῶ στὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὁ σ. ὑποστηρίζει τὴν ἀντίληψη ὅτι ὁ Betti χρησιμοποιοῖ τὴν κατανόηση ὡς μέθοδο, στὸ δοκίμιό του ἀντίθετα γιὰ τὸν Betti (σ. 101) ὁ σ. διατείνεται ὅτι ὁ Betti θεωρεῖ τὴν κατανόηση ὡς παράγωγο τῆς ἑρμηνείας, σύγχυση ποὺ ἐνισχύεται — ὅπως καὶ σὲ ἄλλες ἀτυχῶς περιπτώσεις — ἀπὸ τὴν νεολογιστικὴ ὁρολογία του, ὅπως «γλωσσικότητα», «ἀντιφατικότητα» κ.τ.λ., ποὺ δὲν εἶναι ἐννοιολογικὰ εὐκρινεῖς. Ἡ προσπάθεια τοῦ καθηγητοῦ Μπλάιχερ νὰ θεωρήσει τὴν «προκατάληψη» ὡς «ὑπερβατικὸ στοιχεῖο» (σ. 234) σὲ προφανῶς ἀτυχῇ ἀντιστοιχία πρὸς τοὺς ὅρους τοῦ Ντίλτεϊ Geist καὶ Leben (πνεῦμα καὶ ζωὴ) ὡς ὅρους γιὰ τὴν δυνατότητα τοῦ εἰδέναι, ἐν τούτοις ἀποτελεῖ ὀρισμὸ ἀνεπαρκῆ, στὸ μέτρο ποὺ ὄχι μόνον ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἡ ἀνυπαρξία προκαταλήψεων, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἡ νηφαλιότητα τείνουν νὰ διεκδικοῦν τὸν χαρακτήρα τοῦ ὑπερβατικοῦ. Βασικὴ παραμένει ἡ ἀμφιβολία ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτό, ἂν ἡ σύγχρονη ἑρμηνευτικὴ προχώρησε πέραν τοῦ ἀρχικοῦ ἔργου τοῦ Ντίλτεϊ κι ἀκόμη ἂν ἡ θεωρία ὅτι οἱ ἀλλοιώσεις τῆς ἐπικοινωνίας μποροῦν νὰ ἑρμηνευθοῦν σ' ἓνα πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ πλαίσιο, διαθέτει συνοχὴ καὶ πειθώ.

Μανώλης Μαρκάκης

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ, *Ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπιγραμματικοὶ τοῦ Αἰγαίου*

Ἄν καὶ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου προκαλεῖ κάποια σύγχυση (δὲν πρόκειται γιὰ ἐπιγραμματικοὺς αἰγαιοπελαγίτες, ἀλλὰ ποὺ ἔγραψαν γιὰ τὸ Αἶγαίον), τὸ νέο αὐτὸ βιβλίο τοῦ κ. Β.Λ. παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ τὸ μεγάλο «σῶμα» τῶν διασωσμένων ἐπιγραμμάτων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ποίησης (τῆς *Παλατινῆς Ἀνθολογίας*) ὁ συγγραφεὺς ἀπέσπασε ὅλα ὅσα εἶχαν σχέση, ἄμεση ἢ μακρινή, μὲ τὸ Αἶγαίον καὶ τίς γύρω ἀκτὲς καὶ μᾶς τὰ παρουσίασε. Μαζὶ μὲ τὸ ἀρχαῖο κείμενο, ποὺ τὸ παραθέτει αὐτούσιον, ὑπάρχουν ὄχι μόνον ἡ μετάφραση στὰ νεοελληνικὰ ἀλλὰ καὶ σύντομα σχόλια, συνήθως πολὺ κατατοπιστικά. Συνολικὰ ἔχουμε ἓνα μικρότερο «σῶμα» ἀπὸ 250 ἐπιγράμματα γραμμένα ἀπὸ 30 ποιητές. Τὸ

αποτέλεσμα (αισθητικά και πραγματικά) αυτής της δουλειάς, πρέπει να ομολογήσουμε, είναι έντυπωσιακό. Ένας πλούτος στοιχείων, μιὰ ποικιλία ρυθμών, μιὰ θεματική πολύμορφη έρχονται να μᾶς ἀποκαλύψουν τις όμορφιές της ἀρχαίας ελληνικής ποίησης και γλώσσας. Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Β.Λ., κατὰ κανόνα σωστή και υποδειγματική, παρ' όλες τις κάποιες ἐδώ κι' ἐκεῖ γλωσσικές ή ἐκφραστικές ἐκζητήσεις (*προθυμερή* σελ. 102, *κλιπαρῶ* σελ. 118, *βουφάγος* σελ. 128 κ.λ.π.) Ἀλλά κάτι τέτοια εἶναι μικρές «σκιές» μέσα στο σύνολο τοῦ έργου, πού στη δομή, τήν διάταξη της ὕλης και τήν ἀπόδοσή του στά νεοελληνικά θά παραμένει γιά πολλά-πολλά χρόνια ἕνα ἀξεπέραστο ὑπόδειγμα. Ἀς εὐχηθοῦμε στόν συγγραφέα, ἔστω και μ' αὐτόν τὸ τρόπο, νά μᾶς δώσει γρήγορα μεταφρασμένα και ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ἐπιγράμματα της *Ἀνθολογίας*.

Εὐάγγελος Γ. Ρόζος

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΚΕΧΑΓΙΑΣ (Ναίθωνας), *Δωδεκανήσου Θρύλος*

Ὁ Νικόλας Μ. Κεχαγιάς (Ναίθωνας) εἶναι ἐκπαιδευτικός, γυμνασιάρχης. Αὐτό μπορεί νά μή λείει τίποτα ή νά λείει πάρα πολλά σήμερα. Γιατί σήμερα, πού ή Παιδεία μας περνάει πάλι δύσκολα χρόνια, ὁ δάσκαλος πού λειτουργεῖ μέσα στόν Ἑλληνικό χώρο και δασκαλεύει τὰ παιδιά χρησιμοποιώντας τήν γλῶσσα πού γέννησε αὐτός ὁ χώρος, πρέπει νά ἔχει συνείδηση της μεγάλης οἰκουμένης ἀποστολής πού ἔχει ή Ἑλληνική γλῶσσα. Καί ὁ Ν. Μ. Κεχαγιάς ἀνήκει, ὅπως εὐτυχῶς και ἄλλοι πολλοί, στήν κατηγορία τῶν ἐκπαιδευτικῶν πού ἀντιστέκονται ρωμαλέα στήν ἐντεχνη προσπάθεια τῶν στραγγαλιστῶν της Ἑλληνικής γλώσσας. Δέν εἶναι ἀνάγκη μιλώντας κανείς σ' αὐτούς τοὺς ἀγωνιστές ἐκπαιδευτικούς νά ἐξηγήσει τὰ συμβαίνοντα. Τὰ ξέρουν, γιατί τὰ ζοῦν!

Ἐκεῖνο ὅμως πού μοῦ δίνει ἀφορμή ὁ ἐκλεκτός συγγραφεὺς και ποιητής νά προσθέσω, ἀπό ἐκτίμηση πρὸς τὸ ἔργο του, εἶναι ὅτι θά πρέπει νά ξαναφτιάξουμε «κρυφὰ σχολειά». Πρέπει ξανά νά παρουσιαστοῦν δάσκαλοι σὰν τὸν Δημήτρη Γεωργᾶ. Πρέπει τὰ παιδιά νά καταλάβουν, ὅτι αὐτή ή γλῶσσα δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι δημιούργησε τὸ μοναδικό οἰκουμενικό πολιτισμό, ἀπὸ ὑπάρξεως τοῦ πλανήτη μας. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι αὐτός ὁ πολιτισμός δίδασκε ὅτι δέν μπορεί νά ὑπάρξει δικαιοσύνη, ἂν αὐτή δέν ἰσχύει οἰκουμενικά. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι αὐτός ὁ πολιτισμός ἀπεκάλυψε στήν ἀνθρωπότητα ὅτι στόχος της σοφίας εἶναι ή *πρόβλεψη*, πού μόνον ή σύγχρονη ἐπιστήμη ἄρχισε νά κατανοεῖ και νά συμμερίζεται. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Ἑλληνικός λόγος εἶχε πορεία ροϊκή χωρίς «πέρας». Ἔτσι ἀποστρέφονταν τὰ δόγματα, πού ἀπολίθωναν τή σκέψη και ἐξέτρεφαν τὸν ἐξουσιασμό. Δέν εἶναι ἀνάγκη νά προχωρήσω πῶς πέρα: ὁ ἐκλεκτός συγγραφέας και ποιητής κατέχει τὸ θέμα τοῦτο και τὸ ζῇ καθημερινά.

Θεωρῶ ὅμως καθήκον στη μνήμη αὐτῶν τῶν δασκαλῶν, πού ἀγνόησαν τοὺς κινδύνους και πρόσφεραν τήν πολυπόθητη λευτεριά, προϋπόθεση γιά ὅλους ἐμᾶς τοὺς σύγχρονους, νά σημειῶσω ὅτι πρέπει νά ἀποφασίσουμε κάποια στιγμή, ὅτι ήρθε και ή δική μας ὥρα νά καλέσουμε ὅλους ὅσοι ἀδιαφοροῦν, νά κάνουν κι αὐτοὶ τὸ καθήκον τους: Πρέπει οἱ δάσκαλοι νά τολμήσουν.

Και τώρα λίγα λόγια γιά τὸ βιβλίο τοῦ Νικόλα Μ. Κεχαγιά, τὸ ἀφιερωμένο στόν δάσκαλο «*Θερμουργό κήρυκα της Ἐλευθερίας και κτίστη της Ἐθνικῆς συνείδησης*» Δημήτρη Γεωργᾶ. Τί λόγο ὅμως νά πῶ; Ἀς διαβάσουμε καλύτερα τὸ ἀφιέρωμα τοῦ ποιητῆ Ν. Ναίθωνα (Ν. Κεχαγιά) πού ἔχει τίτλο:

«*ΣΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ*»:

*Τὶ ρωτοῦν, πῶς βαστήξαν – στοὺς αἰῶνες τὴ φλόγα
και παλέψαν δυνάστες, ὡς ἐτούτη τὴν ὥρα;*

*Μὴν δὲν εἶναι κι' ἐτοῦτοι Δωριεᾶ οἱ γόνοι,
στὸ παλιὸ ἐργαστήρι τῶν Δελφῶν σμιλευμένοι;*

*Μὴν δὲν εἶναι οἱ Μύστες, οἱ λαμπροὶ οἱ δασκάλοι;
π' ἀναμμένο κρατῆσαν λευτεριάς τὸ λυχνάρι;
Μὴν δέ 'φέραν μὲ δέος, στὴν πολύπαθη κόρη,
τὸ λαμπρό, τὸ μεγάλο λευτεριάς τὸ στολίδι;*

*Εἶν' ἐτοῦτοι πού 'σβῆσαν τῆς δουλείας τὸ σκότος,
τῶν τυράννων λυγίσαν τὸ 'Εθνοκτόνο τὸ μένος.
Εἶν' ἐτοῦτοι πού κλεῖσαν τοῦ πολέμου τὶς πύλες,
φωτοδότες πού κτίζουν καὶ φρουροὺν Θερμοπύλες.*

Η.Α. Τσατσόμοιρος

ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Μελῆς Νικολαΐδης, ἔκδοση τῆς 'Εθνικῆς 'Εταιρείας 'Ελλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου, Λευκωσία 1986.

Τιμητική προσφορά τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη στὴ μνήμη καὶ στὴν συνόλη συγγραφικὴ, λογοτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ πορεία τοῦ Μελῆ Νικολαΐδης. Κείμενα τοῦ ἰδίου γιὰ τὸν τιμώμενο συγγραφέα, γραφτὰ τοῦ Μελῆ Νικολαΐδης γιὰ τὰ πενήντα χρόνια πνευματικῆς του ζωῆς, γράμματά του στὸν Κύπρο Χρυσάνθη καὶ γράμματα — καὶ δύο ποιήματα — πνευματικῶν ἀνθρώπων (Παλαμᾶ, Ἄλκη Θρύλου, Τερζάκης, Μπεκέ κ.λ.π.) πρὸς τὸν Μελῆ Νικολαΐδην, ἀποτελοῦν τὰ δομικὰ λιθάρια μὲ τὰ ὁποῖα μὲ περισσὴ ἀγάπη καὶ μὲ τὴ γνωστὴ του μαεστρία γιὰ λαγαρὸ γράψιμο ὁ Κ.Χ. στῆνει τὸν ἐπαινετικὸ τοῦ λόγου γιὰ μιὰ προσωπικότητα τῶν γραμμάτων τῆς Κύπρου. Γιατί — πολὺ ὀρθά — νομίζει «εὐτυχία» νὰ διασώζει κανεὶς σὲ βιβλίο θύμησης τῶν ἀνθρώπων «πού ἔχουν ἀναλωθεῖ γιὰ τὰ γράμματα» καὶ εἰδικότερα, ἔδῳ, γιὰ τὸ κυπριακὸ πρόσωπο. — Κ.Π.Μ.

ΝΙΚΟΛΑΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΜΕΣΤΟΥΣΗΣ, Σατιρικά (ποίηση), Ἀθήνα 1986.

Σκωπτικὸς καὶ σατιρικὸς ὁ λόγος τοῦ Ν.Π.Μ. γιὰ ὅσα τῆς ἐποχῆς μας κοινωνικά, πολιτικά κ.λ.π., στηλιτεύει τ' ἄσχημα καὶ τὰ παράλογα καὶ μὲ περισσότερο κι ἄλλοτε λιγότερο ἐπιτυχημένα εὐρήματα χαρίζει εὐχάριστες στιγμὲς στὸν ἀναγνώστη — Κ.Π.Μ.

ΜΑΡΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ 'Ιόνιο 90^ο ἀνατολικά

(ποίηση), ἑκδόσεις «Χρυσόθεμις», Ἀθήνα 1987.

Ἄν ὁ ποιητικὸς λόγος εἶναι μιὰ βαλβίδα, ποὺ ἀνοίγει ὅταν ἡ ἐσωτερικὴ φόρτιση τοῦ ἀνθρώπινου εἶναι ἔχει ὑπερ-κορεσθεῖ καὶ ζητᾷ ἐκτόνωση, τότε πράγματι αὐτὸς ὁ ποιητικὸς λόγος, ποὺ ξεχύνεται λεύτερος, ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ προκαλέσει ἀντίστοιχα ἐρεθίσματα στοχασμῶν ἢ νὰ μεταφέρει ἀνάλογες ἡδονές, ἐντυπώσεις καὶ ρεμβασμούς. Πρόσεξα τὴ μορφή τῆς Μ.Γ. μὲ τὸ πλατὺ χαμόγελο καὶ τὰ σχιστὰ μάτια καὶ διάβασα τὸ αὐτογραφικὸ σημεῖωμα ποὺ προλογίζει, νομίζω, τὴν ποιητικὴ τῆς προσφορά. Μᾶς λέει ἐκεῖ ἡ Μαρία Γραμματικοῦ: «Γεννήθηκα σ' ἓνα σπίτι μὲ σπουργίτια στὴ σκεπή. Ὅταν ἔβρεχε, ἔβγαζαν στὴ σειρά τὰ κεφαλᾶκια τοὺς ἀπὸ τὰ κεραμίδια καὶ μᾶς κοίταζαν. Τὸ πρῶτο μου σχολεῖο ἦτανε πλάι στὴ θάλασσα...». Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, ποὺ ἡ Μ. Γ. προσφέρει τὸν δικό της ποιητικὸ λόγον. Διάβασα στὸ τέλος αὐτῆς τῆς ποιητικῆς τῆς συλλογῆς «'Ιόνιο 90^ο ἀνατολικά» πὺς ἔχουν προηγηθεῖ καὶ δύο ἄλλες, ποὺ εἶναι ἐπόμενο νὰ μὴ ξέρω, ἀφοῦ ὁ χρόνος, λίγος καὶ ὁ φόρτος τῶν ἄλλων μου θεμάτων μεγάλος. Ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὸ λίγο καταλαβαίνει κανεὶς πολλὰ. Ἄς δοῦμε λοιπὸν ἓνα δείγμα ἀπ' αὐτὴ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Μαρίας Γραμματικοῦ. Τὸ λέει: «Γεύση ἀπὸ βατόμουρα».

*'Αγαπῶ,
καὶ ἡ ἀγάπη μου εἶναι
σιτίπνη,
φωτεινὴ σὰν τὸν ἥλιο,
φοβερή,
ἐλεύθερη σὰν τὸν ἄνεμο.*

Η.Α.Τ.

ΑΜΑΛΙΑ ΡΑΠΤΗ-ΤΡΥΦΩΝΑ. *Ανίχνευση (ποίηματα)*. Αθήνα 1987.

Τὰ πικρά καὶ τ' ἀνόσια κέντρο στὸ στόχα-
στρο τοῦ ποιητικοῦ λόγου τῆς Ἀμαλίας Ράπτη-
Τρύφωνα, καὶ ἡλιοτοξαριεῖς οἱ εὐστοχοὶ φθόγγοι
τῶν στίχων τῆς, μιὰ χαραμάδα φωτὸς μὲς στὸ
σκοτάδι ν' ἀναζητοῦν διαφυγὴ ἀπὸ τὴν πυκνὴ
ἀχλὺ ποῦ θαμπώνει ὄραση καὶ πνίγει ἀνάσα. Μιὰ
συνανθρώπινη ἀντίληψη στὸ ὕπατο ἀναπτυγμέ-
νη, φτερά ἢ σκέψη τῆς νὰ πέτεται, γιὰ τὰ ψηλά
μαζί τῆς νὰ συνεπάρει ἀδικημένους. Καὶ τὸ μάτι
σηλωμένο πάντα στῆς ἀνάστασης τὴν εἰκόνα.
Ἀπὸ τὸ σταύρωμα, πορεία γιὰ τὴν ἀνάσταση.
Μιὰ πορεία σὲ ροδωνιὲς ἀνοιχτῆς καρδιάς, ποῦ
τ' ἀγκάθια παραμερίζονται καὶ τ' ἄρωμα ἀπλο-
σκορπᾶει σὲ ἀνοιξή ζωῆς, σὲ προσδοκίαν μύρο,
ποῦ θὰ μυρώσει «μιὰ κυκλικὴ ξανὰ καρποφορία /
μιὰ ῥήνη Ἀνάσταση». Μιὰ καλοπρόσδεχτὴ ἀπ'
ὅλους ὦρα, χαμόγελο ξανὰ ἀπ' τὸ κλάμα, τὴν
εὐτυχία ἀπ' τὴ μιζέρια τὰ τραγούδια τοῦ νὰ
τραγουδίσει. Στιγμὲς ἀνατάσεως καὶ στοχασμοῦ
μιᾶς βαθιᾶ ἀνθρώπινης ἔννοιας ἢ γραφῆ τῆς
Α.Ρ.-Τ. διεισδύει, διαπιστώνει, νοουθετεῖ, «ὥραιο-
ποίησι τοῦ μηδενός» προσπαθεῖ καὶ τὰ καλὰ καὶ
τ' ἀγαθὰ εὐχεται καὶ πασχίζει τρισόλβιες μέρες
γιὰ τὸν κόσμον νὰ καρπίσουν. — Κ.Π.Μ.

ΣΤΕΛΛΑ - ΡΟΖΙΤΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ. *Συμπο-
ρευόμενοι (διηγήματα)*. Δίφρος, Αθήνα, 1987.

Συγκεντρωμένα σ' ἓνα ἐπιβλητικὸ τόμο 324
σελίδων τὰ διηγήματα, παλαιὰ καὶ νέα, τῆς κ.
Στέλλας - Ροζίτας Κωνσταντίνου μᾶς υποχρεώ-
νουν ὄχι μόνον νὰ τὰ προσέξουμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τ'
ἀποτιμήσουμε ὀριστικά. Πραγματικά, τὸ διηγη-
ματικὸ ἔργο τῆς κ. Σ.-Ρ. Κ. παρουσιάζει ἔντονο
ἐνδιαφέρον. Πλατύτατα τὰ θέματα ποῦ καλύπτει.
Ὑπαρξιακές, κοινωνικὲς καὶ κυρίως ἠθικὲς οἱ
προεκτάσεις τῶν προβληματισμῶν καὶ τῶν ἀνα-
λυσεῶν τους. Οἱ ἥρωες τῆς κ. Σ.-Ρ.Κ., πρόσωπα
μὲ δυνατό χαρακτήρα, συχνὰ καταπιεσμένα,
ἀγωνίζονται, ἂν καὶ σπάνια τὸ πετυχαίνουν, νὰ
σπάσουν τὸν κλοιὸ τῆς κοινωνικῆς σύμβασης,
γιὰ νὰ «ζήσουν» ὅσο γίνεται πιὸ ἀπελευθερωμένα
τὸ θεῖο δῶρο, ποῦ εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Παράξενες
καὶ συχνὰ περίπλοκες ψυχολογικὲς καταστάσεις,
συγκρούσεις ἀνάμεσα στὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν
γενναϊότητα, τὴν μικρότητα καὶ τὴν μοιρολα-
τρία συνθέτουν δυνατὲς ἀφηγηματικὲς συνθέσεις,
ποῦ κερδίζουν ἀνετα τὴν προσοχὴ μας. Καὶ
τοῦτο, γιὰτὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἡ συγγραφέας, ποῦ
εἶναι ταυτόχρονα καὶ μιὰ θαυμάσια ποιήτρια μὲ
τεράστιο ἔργο, ξέρεي νὰ διηγεῖται σωστά, νὰ μὴ

χάνει ποτὲ τὸ στόχο τῆς καὶ νὰ σκιαγραφεῖ
χαρακτήρες καὶ καταστάσεις μὲ ἀπόλυτη πειστι-
κότητα. Ἕνας δυνατὸς ρεαλισμὸς μετρίασμένος
ἀπὸ μιὰ ποιητικὴ διάθεση, μιὰ ριπὴ ἀπαισιοδο-
ξίας, ἓνα παράπονο ἐνάντια στὸ ἀνέφιχτο δίνουν
στὶς σφιχτοδεμένες ἀφηγήσεις τῆς μιὰ ζωηρότη-
τα καὶ μιὰ γοητεία ὁλότελα ξεχωριστή. Χωρὶς
ἀμφιβολία τὸ πεζογραφικὸ ἔργο τῆς κ. Σ.-Ρ. Κ.,
ὅπως μᾶς παρουσιάζεται ἐδῶ, ὄχι μόνον ἐντυπω-
σιάζει, ἀλλὰ μᾶς πείθει πὼς ὄχι μόνον θ' ἀντέξει
στὸ χρόνο ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπιζήσει. — Ε.Γ.Ρ.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΚΑΚΙΣΗΣ. *Οἱ καλὲς γυναῖκες (πεζο-
γραφήματα)*. Ἰκαρος, Αθήνα 1986.

Ὁ καταξιωμένος, ἂν καὶ νέος, λογοτέχνης
Σ.Κ. μὲ τὸ ἀριστοτεχνικὸ σὲ ἐμφάνιση καὶ
περιεχόμενο βιβλίο τοῦ παρουσιάζει μιὰ ἰδιότυ-
πη ὅσο καὶ ἐνδιαφέρουσα εἰκόνα τῶν γυναικῶν.
Μεγαλωμένος σ' ἓνα σχολικὸ περιβάλλον ποῦ
ἀπέκλειε τὴν παρουσία τοῦ ἄλλου φύλου, ὄνειρο-
ποίησε τὰ πράγματα καὶ παρέμεινε — εὐτυχῶς —
αἰώνια ἐφηβος. Τὸ ἔργο εἶναι αὐτοβιογραφικὸ μὲ
ἐπικέντρο τὶς γυναῖκες τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέα,
τὶς ὁποῖες ὠραιοποιεῖ. Φιλήδονο καὶ αἰσθησιακὸ
γράψιμο, ρεαλιστικὸ, ἴσως ὥρες-ὥρες καὶ σουρ-
ρεαλιστικὸ. Ἡ πρωτοτυπία τοῦ Σ.Κ. ἔγκειται
στὸ ὅτι γράφει σὲ πρῶτο πρόσωπο χρησιμοποιοῦ-
ντας σὰ κείμενα τὸ πραγματικὸ τοῦ ὀνοματεπώ-
νυμο. Ἀπὸ τὰ ἀφηγήματα αὐτὰ ξεχωρίσαμε τὴν
μεπεγκμανικὴ προσωποποίηση τοῦ θανάτου, τὸν
ὄνειρόπλεχτο παραλληλισμὸ γυναικῶν μὲ αὐτο-
κίνητα, τὴν ἐντυπωσιακὴ περιγραφή ἐνὸς ἐρωτι-
κοῦ τριγώνου καὶ τὴν ἐνδιαφέρουσα παρουσίαση
ἐνὸς ἐν πρώτοις ἀντιποιητικοῦ θέματος: τῶν
ταινιῶν σέξ. Ὁ σκοπὸς συγγραφῆς τοῦ παρόντος
βιβλίου εἶναι διττός. Ὅπως λέει ὁ ἴδιος ὁ Σ.Κ.:
«Προσπαθῶ νὰ σκοράρω στὸ μυαλό σας ψηλά, γιὰ
νὰ θυμόσαστε μετὰ τὶς ἀγάπες μου λίγο, τὰ συναισθή-
ματα ποῦ ξεχώρισα, πρὶν μείνω τελείως μόνος».
Καί: «Γιὰ νὰ δείξω ὅτι καὶ οἱ γυναῖκες ποῦ μὲ ἀφήσανε
εἶναι καλὰ, γιὰτὶ ἐγὼ τὶς σκέφτομαι, γιὰτὶ ἐγὼ εἰμαι
ἀκόμα ὁ καλὸς τους Ἀγγελος». — Ο. Μ. Δ.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΘ. ΒΑΜΒΑΚΑΣ (ΠΕΡΑΜΙΩΤΗΣ).
Τὸ Νυχτοπούλι (νουβέλα). Αθήνα 1986, σ. 96.

Μιὰ μικρὴ κλειστὴ κοινωνία — τῆς Περάμου
— καὶ δύο γεγονότα ὁ καμβὰς πάνω στὸν ὁποῖο ὁ
ποιητὴς, πεζογράφος, θεατρικὸς συγγραφέας καὶ
ζωγράφος Χρήστος Βαμβακάς - Περαιμιώτης
στήνει μὲ σταθερὲς καὶ πλουμιστὲς βελονιὲς καὶ
μὲ λαγὰρὰ στημόνια τὰ κεντρίδια-ὑφάδια τῆς
γραφῆς του. Ἕνας βιασμός, τῆς Μέλπως ἀπὸ τὸν

Γιαννιό — τό νυχτοπούλι — κι ό Παναγής, ό στέρφος άντρας τής Μέλπως, και τό παιδί πού θάρθει από τόν βιασμό, κι ό φόνος του βιαστή Γιαννιού. Καί μιá άπαγωγή τής φτωχοκόρης Μαλαματένιας από τόν 'Αλέκο, τό γιό του άρχοντονοικοκύρη καπετάν Γιώργη. Καί ό περίγυρος μέ τόν κόσμο του, μέ τά έθιμά του, τίς μικρόψυχες κακορριζικίες του-κακίες και τ' άπλόσκορπα άγκαλιάσματά του-άγάπες. Καί μπλέκουν όλα, γιά νά καρπίσουν χυμώδες ένα γραφτό, μέ μαστοριά δομημένο από τόν Χ.Β.Π. — Κ.Π.Μ.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Π. ΣΤΟΦΟΡΟΣ, *Προμηθέας Σωτήρας* (τραγωδία), Τρίκαλα 1986.

Μιά άκόμα, στους καιρούς μας, προσπάθεια δραματικής άξιοποίησης του πανάρχαιου μύθου. 'Ενδιαφέρουσα, εύρηματική και καλογραμμένη ποιητική και θεατρική σύνθεση. Σαφώς άπαισιόδοξη ή όλη υπόθεση, άφου όλα έξελίσσονται πρό μιáς άνθρωπότητας πού τήν άπειλεί ή πείνα και ό θάνατος, ενώ τό τέλος του ίδιου του ήρωα επιβεβαιώνει τήν θυσία του αλλά και τήν έλπίδα γιά ένα καλύτερο μέλλον. Δέν ξέρω, άν τό έργο του κ. Χ.Σ. έχει τήν αναγκαία θεατρικότητα, γιά νά μπορεί νά παιχθεί. Αυτό πού μπορώ νά βεβαιώσω είναι πώς διαβάζεται εύχάριστα. 'Απλά γραμμένο, χωρίς γλωσσικές άκρότητες, μέ μιá ποιητική πνοή θέλγει και συγκινεί, προβληματίζει και διδάσκει. Πολύ ενδιαφέροντα όσα μäs γράφει στά προλεγόμενά του ό συγγραφέας, ενώ ό επίλογός του μäs θυμίζει τίς αιώνιες άδυναμίες μας δίνοντάς μας, ταυτόχρονα, μιάν έλπιδοφόρα προοπτική γιά τό μέλλον. — Ε.Γ.Ρ.

ΑΛΕΚΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Τό Κωσταλέξι Φθιώτιδας* (μελέτημα), 'Αθήνα 1986.

Ό 'Αλέκος Βασιλείου (λογοτεχνικό ψευδώνυμο του κ. Βασίλη 'Αλεξίου) άγαπά τήν ιδιαίτερη πατρίδα του. Γι' αυτό μπαίνει στόν κόπο νά γράψει μιá εύσυνοπη, αλλά κατατοπιστική μελέτη γιά τό χωριό Κωσταλέξι του Νομού Φθιώτιδος, έμπλουτισμένη μέ πολλά ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία. Προσωπικές του άναμνήσεις έρχονται νά συγκαταριθμηθούν μέ άξιόπιστες ιστορικές μαρτυρίες συνθέτοντας μιάν ενιαία εικόνα τής περιοχής. — Ν.Χ.

Δρ. ΑΛΕΚΟΣ ΑΝ. ΜΑΡΑΣΛΗΣ, *Πολιτική 'Υγείας*

(μελετήματα), Βιβλιοπωλείο τής 'Εστίας, Πάτρα 1986.

'Ενδιαφέροντα ιατρικά και ιατρικοκοινωνικά θέματα πραγματεύεται ό 'Αλέκος 'Αν. Μαρασλής — Δρ τής 'Ιατρικής, ίδρυτικό μέλος τής 'Ελληνικής 'Εταιρίας 'Ιατρικής, Κοινωνιολογίας και Φιλοσοφίας τών 'Ιατρικών 'Επιστημών, και βραβείο τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών — στό βιβλίο του «Πολιτική 'Υγείας»: 'Η οίκονομία τής 'Υγείας, ή άσφαλιστική προστασία και τά άσφαλιστικά και έθνικά συστήματα υγείας διαφόρων κρατών και επιδημιολογικά στοιχεία του πληθυσμού του Δήμου Πατρέων (επιδημικά — λοιμώδη νοσήματα, βιομηχανική κοινωνία, καρδιοαγγειακές παθήσεις, καρκίνος, άτυχήματα, κάπνισμα, ψυχικές παθήσεις, άλκοολισμός, διατροφή, πληθυσμιακή άνάπτυξη κ.λ.π.). 'Ενα βιβλίο γραμμένο μέ γνώση και συνέπεια, όπου ό συγγραφέας έμβαθύνει, διαπιστώνει, καταγράφει και προτείνει λύσεις μέ υπεύθυνο λόγο και μέ στέρεα δομημένες βάσεις. Λόγος χρήσιμος όχι μόνο γιά τούς γιατρούς μά και γιά πλειάδα άλλων έπιστημόνων, αλλά και άλλα προβληματιζόμενων και υπευθύνων ανθρώπων, κρίκων όλων μιáς άλυσσίδας, μέ τήν όποία συνδέονται σέ ενιαίο σύνολο πολύ ενδιαφέρουσες, ζωτικές και άπαιτούσες λύσεις άνάγκες γιά τό στήσιμο μιáς εύμερούσας σημερινής ανθρώπινης κοινωνίας. — Κ.Π.Μ.

ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ, *Μαθητεία προσώπου* (ποίημα), 'Αθήνα.

'Η ποίηση είναι τό πιό δύσκολο είδος του έντεχνου λόγου. 'Επιτυχής όρισμός τής ποίησης — και έχουν δοθεί πολλοί, είτε άποφατικοί είτε καταφατικοί — δέν ύπάρχει. Κρίνουμε ύποκειμενικά άνάλογα μέ τό προκείμενο. Καί όπωσδήποτε — κατά τή γνώμη πάντα του γράφοντος — τό βιβλίο αυτό του Σ.Κ. είναι ποίηση. Μέ πυκνότητα, έπιγραμματικό στύλ και πολλή ένδοσκόπηση παρουσιάζει τή δική του σύγχρονη, προσωπική φωνή. Φιλοσοφικά και έρωτικά στιχουργήματα. Τό «Σ' άγαπά» του, πόρρω άπέχοντας του νά 'ναι πουριτανικό, δέν είναι ποτέ έμετικό, όπως συχνά συμβαίνει σήμερα. Κι οι στοχασμοί του, πικροί κι άληθινοί, είναι γνήσιοι, γιati εκφράζουν τόν αιώνιο άνθρωπο. Νά ένα δείγμα γραφής: «Χαράζεται ή άγάπη/Στό ζύλο/Στήν πέτρα/Στό χώμα/Χαράζεται ή άγάπη/Παντού και Πάντα». — Ο.Μ.Δ.

'Η τελευταία συνέχεια του έργου του Karl Jaspers «'Η πνευματική κατάσταση του καιρού μας» αναβάλλεται γιά τό έπόμενο τεύχος.